

Ny forskning i grammatik

Merete Birkelund, Lotte Dam,
Helle Dam-Jensen, Susana Silvia Fernández

Indholdsfortegnelse

<i>Tanya Karoli Christensen: Gud give det bliver til gid: nedslag i en sprogforandringsproces</i>	5
<i>Lars Heltoft & Erling Strudsholm: Transitivitet i italiensk – om grænsen mellem valens og konstruktion</i>	23
<i>Eva Skafte Jensen: Selv-studier</i>	47
<i>Henrik Høeg Müller: Nominalkomposition i spansk sammenholdt med dansk</i>	67
<i>Peter Juul Nielsen: De to infinitiver i dansk: Et proklitisk paradigme</i>	87
<i>Jens Nørgård-Sørensen: Når cline-teorien kommer til kort. Typer af morfologisk forandring</i>	109
<i>Lene Schøsler: Bevægelsesverber i et historisk og i et typologisk perspektiv</i>	129
<i>Katrine Planque Tafteberg: Pronominalsyntaks i dansk og fransk</i>	149
<i>Johan Pedersen: Marginal brug af mådesverber i spanske bevægelsesudtryk. Typologisk status</i>	167

Udgivet af:
Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet

© Forfatterne og
Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2010

Redaktion: Merete Birkelund, Lotte Dam,
Helle Dam-Jensen, Susana Silvia Fernández

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense
Tryk: Print & Sign, Syddansk Universitet, Odense
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISBN: 978-87-92646-08-8
ISSN: 1902-1291

Ny Forskning i Grammatik giver læseren et indblik i den nyeste nationale sprogforskning inden for dansk og en lang række fremmedsprog. Artiklerne er skrevet på dansk og afspejler en teoretisk, metodisk og intersemæssig mangfoldighed. Publikationen er peer-reviewed og udkommer en gang årligt.

Hovedredaktør: Nina Nørgaard
noergaard@language.sdu.dk

Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
Campusvej 55
DK-5230 Odense M

Gud give det bliver til gid: nedslag i en sprogforandringsproces

Tanya Karoli Christensen

I denne artikel vil jeg følge udviklingen fra den gammeldanske konstruktion *Gud give det at...* til den nydanske partikel *gid* med særligt henblik på de perioder hvor mine data tyder på væsentlige omtolkninger blandt sprogbrugerne. Mine undersøgelser er baseret på et materiale der strækker sig fra 1425 til starten af 1700-tallet. Jeg har søgt i de tilgængelige elektroniske korpora (Dansk Sprog- og Stilhistorisk Tekstbase, Arkiv for Dansk Litteratur, Renæssancens sprog i Danmark), og derudover har jeg ekscerperet tekster som *Mariager Legende-Haandskrift*, *Karl Magnus' Krønike* og Leonora Christinas *Jammers Minde*.¹ Ikke desto mindre er der tale om et ret snævert datamateriale idet den undersøgte konstruktion/partikel hører til de mindre hyppige, ligesom det også gør sig gældende i moderne dansk (der er fx blot 322 sætninger med *gid* i det 56 mio. ord store KorpusDK).

Arbejdet er udført under Lene Schøsler, Jens Nørgård-Sørensen og Lars Heltofts forskningsprojekt om *Forbundet grammatikalisering*, og drejer sig følgelig om sprogforandringer der fører til eller ændrer på grammatiske systemer, og om hvordan reanalyser af et system kan føre til reanalyser i andre. Jeg vil ikke gennemgå hvad grammatikalisering drejer sig om her, men blot henvise til nogle af de mange monografier, antologier og artikler der findes inden for feltet (jf. fx denne artikels litteraturliste).

1. Udover hjemmesiderne DSST, ADL og Renæssancens sprog i Danmark drejer det sig om *Lucidarius*, *Karl Magnus' Krønike*, *Mariager Legende-Haandskrift*, Susos *Gudelig Visdomsbog* og *Jammers Minde*.

1. Funktionel og grammatisk karakteristik

I moderne dansk indgår sætninger med *gid* i et paradigme hvor den indledende subjektive eller illokutive partikel (*gid, bare, sikke, sæt, mon* mfl.) styrer ledstillingsmønsteret *sav* (hos Diderichsen: bisætnings-skemaet, hos Hansen & Heltoft: det neutrale skema). Ledstillingen ligner altså det man traditionelt kalder ledsætninger eller bisætninger, men de fungerer som selvstændige ytringer og er at betragte som helsætninger:

- (1) Gid børn igen fik ferie i august!
- (2) Sikke det støver!
- (3) Sæt de blev anklaget for at have stjålet den!
- (4) Mon jeg er blevet for gammel til dem?
- (5) Bare de ikke er gået allerede.

Jeg har valgt at kalde sætningstypen *emotiv* fordi de udtrykker afsenders subjektive oplevelse af eller holdning til sagforholdet, og i de fleste tilfælde også en følelsesmæssig reaktion til det. Det emotive træk er svagest ved den deliberative partikel *mon*, men til gengæld tydeligt ved de sætninger der har en konjunktionslignende partikel initialt:

- (6) At hun tør!
- (7) Hvem der boede i Paris!
- (8) Som du kan sige det!

Som det fremgår af eksempel (1), angiver partiklen *gid* at der er tale om et ønske. Det var også tilfældet for den sætningsformede konstruktion som partiklen har som sit ophav, men elementerne i konstruktionen viser at der i hvert fald oprindeligt var tale om en særlige subtype af ønsker, nemlig bønner. I moderne ortografi, og uden hensyn til det større sæt af verbalbøjninger der stod til rådighed for sprogbrugerne i den gammeldanske periode, ser konstruktionen således ud:

- (9) Gud give det at...

Prikkerne symboliserer at der følger en ledsætning som indeholder selve ønsket; *gud give det*-konstruktionen kan betragtes som en art ønske- eller bønneformular som sprogbrugerne kunne bruge når de skulle

henvende sig til de højere magter og bede om/for noget – hvilket *noget* så blev udtrykt i ledsætningen.

I nærværende sammenhæng er det dog mere relevant at opholde sig ved selve konstruktionen, og i første omgang ved verbets syntaks: I såvel gammeldansk som moderne dansk er overdragelses verbet *give* trivalent, og tager altså (udover subjektet) både et direkte og et indirekte objekt:

(10) Hun_s gav ham_{io} bolden_{oo}

Men i *Gud give det*-konstruktionen er der intet indirekte objekt, på trods af at der ved bønner og ønsker er tale om en abstrakt overdragelsesrelation, nemlig hvis man *får* hvad man beder om. Der er muligvis tale om ellipse: Man kunne forestille sig at det virker overflødigt (og måske endda nærmest vulgært²) at nævne den person der i sidste ende skal nyde godt af bønnens opfyldelse, nemlig taleren selv, og at man derfor udelader dette led (som jo også er identificerbart i konteksten). Uanset om det oprindelig drejer sig om ellipse eller ej, så bliver det et definerende træk ved konstruktionen at den er divalent. Sammenlign fx med nedenstående eksempler fra Sjælens Trøst hvor *give* kun optræder som trivalent verbum, og hvor der altså endnu ikke er tale om en egentlig ønskeformular²:

- (11) The ædhla drøtningen af saba vandrathe mæth stort hærskap ofuir mang land. oc kom til jerusalem at hōra oc see, konung salomonis visdom, som gudh honum_{io} gifvit hafdhe. SiælTr.1425.6-7
- (12) tha talathe josep vith sek sælfvan. gudh miskunde sek offvir thek min kiære brodhir oc gifve thek_{io} sina naadha. SiælTr.1425.49
- (13) Thæn tidh som susanna leddis til dōdhin. tha var thær i bland almoghan en pilt het daniel. honum_{io} gaf gudh sin hæghe anda. SiælTr.1425.64

2. Eksemplerne er udvalgt så de alle indeholder subjektet *gudh*, og så de repræsenterer forskellige bøjningsformer af verbet *give* (hhv. præteritum perfektum indikativ, præsens konjunktiv og præteritum indikativ)

Bemærk især ytringen i eksempel (12) som funktionelt og udtryksmæssigt ligner den relevante konstruktion en del idet den dels fungerer som en egentlig bøn, dels har de to verber i konjunktiv. Men der er andre træk der viser at der er tale om en anden konstruktion end den jeg leder efter: Udover forskellen i valens (eksemplet indeholder et indirekte objekt), består den væsentligste forskel i at bønnen i (12) drejer sig om overdragelse af en andenordens entitet (nåden), ikke om en tredjeordens entitet (propositionen i *gud give det*-konstruktionens ledsætning) (jf. Lyons 1977: 442ff). Der er altså også en indholdssyntaktisk forskel på hvilken type direkte objekt *give* tager i de to konstruktioner. Selv når ønskeformularen indeholder det pronominale objekt *det*, er det egentlige objekt altid indholdet af en eller flere propositioner, udtrykt eller underforstået.

2. Den etymologiske udlægning

Slår man op under *gid* i ODS eller lignende værker med angivelse af etymologi, vil man finde en beskrivelse i stil med følgende:

- dannet ved sammentrækning af (*gud*) *give det (at)* (ODS)
- *gi+d* < udtalen *gi* 'ed af *give det*; egl. *Gud give det* (Politikens Nudansk Ordbog med etymologi)

Sammenlignet med den sene gammeldanske periode (her: sidst i 1400-tallet) er dette (dvs. *Gud give det*) for det første en stivnet konstruktion, dvs. en konstruktion der groft sagt kun kan dannes på netop denne måde, og for det andet hører den til de marginale tilfælde på dette tidspunkt. Den mest iøjnefaldende forskel er nok at præteritum konjunktiv er den fremherskende bøjningsform, men det er også værd at bemærke at det pronominale objekt *det* hører til sjældenhederne. Ser man nedover belæggene fra denne periode, synes konstruktionen meget fri, som det fremgår af eksempel (14)-(16):

- (14) gawæ thet gudh at iek kunnæ mynnæ thet j hauæ mek lert.
Lucid.1450.48r
- (15) gud gaffue ath han ware dhøder. KMK.1480.286
- (16) oc thet giffwe gudh at ey hændhe skall... MLH.1488.118

Bemærk især tempusforskellen (præteritum i (14-15), præsens i (16)) og forskellen i ledfølge (VOS i (14), SV i (15), OVS i (16)).

Alligevel er der nogle relativt faste elementer som er med til at vise at der netop er tale om en konstruktion, og ikke bare et tilfældigt syntagma (se nedenfor om definitionen af konstruktioner). Til disse hører dels ledfølgen, som næsten altid er SVO (*Gud gaffue (det) at...*), og ledsætningsmærket *at* som synes næsten obligatorisk i denne periode.

- (17) Gudh gawe at ieg kunne nw betale teg verdæ loff! Suso.
1510.114
- (18) gud gaffue ath han ware dhøder. KMK.1480.286

Dertil kommer at i de tilfælde hvor verbet er i præsens, er der konsekvent andre elementer der adskiller sig fra det fremherskende mønster (SVO, præteritum). Et eksempel på dette ses i (16) hvor konstruktionen er efterhængt og har OVS (*det giffue Gud*), her gengivet med den relevante kontekst:

- (19) Oc skriiff till hannum om mik oc bedh hannum thet samæ, at han skall stridhe som een thro riddher, ath warth falk skall ey hændhe onth, oc thet giffwe gudh at ey hændhe skall...MLH.1488.13

Et andet stammer fra Børglum-håndskriftet af Karl Magnus' Krønike hvor den kriterielle afgrænsning til ikke-konstruktionelle anvendelser af *give* overskrides:

- (20) gud giffuæ tegh_{io} hannum lengy ath beholle. KMK.1480.226

Den nævnte afgrænsning er naturligvis min egen, og eksemplet viser blot at man – i hvert fald på dette tidspunkt – kan bede til Gud på flere forskellige måder. Men det er tegn på at konstruktionen vinder frem når Christiern Pedersens udgave fra 1534 har ændret sætningen til følgende³:

3. Der findes også en udgave fra 1509, kaldet Ghemen-trykket, men den er kun et fragment og indeholder ikke dette tekststykke.

(21) gud giffue ath dw maat hannem lenge nyde. KMK.1534.227

Endelig er der et par eksempler hvor der er omvendt ordstilling pga. placeringen af et adverbial i fundamentfeltet:

(22) Tha giffue gud at iek for aldrig keyseris banner ath see. KMK.1480.74

Inden for rammerne af konstruktionen er der altså (en forventelig) variabilitet i ledstilling og tempus. Som det skal vises, har andre bøjningsparadigmer en væsentlig indflydelse på hvilke reanalyser konstruktionen undergår.

3. Konstruktioner i grammatikken

Der har eksisteret forskellige former for konstruktionsgrammatik i hvert fald i de seneste par årtier. Blandt de kendteste titler er Adele Goldbergs *Constructions: a construction grammar approach to argument structure* (1995) og William Crofts *Radical Construction Grammar* (2001 og senere). Herhjemme har vi også set en udbredt interesse for at placere fænomenet konstruktioner i grammatikken, fx i Nørgård-Sørensen, Heltoft & Schøsler (2009ms) og i Peter Harder og Kasper Boyes bud på en teori for grammatikalitet og grammatikalisering (se fx Harder & Boye 2009). Der er ikke plads til at gå i detaljer med teorierne her, men et par pointer skal ridses op, så det bliver muligt at afgrænse den analyserede konstruktion i forhold hertil.

Fælles for de fleste tilgange er at konstruktionen betegnes som et sprogspecifikt, komplekst tegn med en indholdsside og en udtrykside (eng: *a form-meaning pair*). Det fremhæves af flere at konstruktioner er delvist uafhængige af hvilke specifikke leksemer der indgår i dem, og at konstruktionen som sådan bidrager med et indhold som ikke kan afledes alene ud af de størrelser den består af:

C is a CONSTRUCTION iff_{def} C is a form-meaning pair $\langle F_i, S_i \rangle$ such that some aspect of F_i or some aspect of S_i is not strictly predictable from C's component parts or from other previously established constructions.

(Goldberg 1995: 4)

Såvel Goldberg som Croft pointerer at konstruktionsgrammatikken udsprang af især Fillmore og Kays arbejder om idiomer som *let alone, the more, the merrier, pull somebody's leg* mfl. (Goldberg 1995: ix; Croft 2007: 4). Trods den eksplicitte markering af forehavendet som et grammatikteoretisk projekt er visse teorier derfor også blevet karakteriseret som leksikalistiske, snarere end grammatiske (se Heltoft 2010ms: 8).

I modsætning hertil fremhæver Nørgård-Sørensen et al. at konstruktioner kan indgå i paradigmatiske oppositioner med en fast indholdsmæssig ramme. Fx er der kommutation mellem (23) med direkte objekt og (24) med middelbart objekt:

(23) Hun læser bogen_{DO}

(24) Hun læser i bogen_{MO}

Det kan beskrives som et konstruktionsparadigme der skelner mellem telisk form (23) hvor handlingen afsluttes (her: bogen læses til ende), og atelisk form (24) hvor det ikke specificeres om handlingen bliver afsluttet eller ej, som regel med den inferens at den ikke afsluttes.

Skal *Gud give det* relateres til disse tilgange, må man først og fremmest gøre sig klart at der er tale om en konstruktion der er bundet til et enkelt leksikalsk verbum, og dermed er der visse lighedspunkter til beskrivelsen af idiomer. Man kan således ikke lave en tilsvarende konstruktion med andre (overdragelses)verber, og de øvrige elementer i konstruktionen ligger også ganske fast, fx er subjektet altid en guddom eller en hellig person (ODS henviser til eksempler med *Christ give* og *den hellige jomfru give det*), og det pronominale objekt kan udelades uden betydningsforskel.

På den anden side kræver kategoriseringen som konstruktion at der er nogle klare grammatiske træk som adskiller den fra andre, ikke-systematisk dannede, sætninger. Disse træk har jeg allerede været inde på, de gælder såvel udtryks- som indholdssyntaksen hvor verbet på udtrykssiden altså ikke tager indirekte objekt, og på indholdssiden kræver at det direkte objekt er en tredjeordensentitet.

Den eneste reelt paradigmatiske opposition der indgår i konstruktionen, ligger i valget mellem præsens og præteritum konjunktiv. Det lader til at denne opposition har indflydelse på fortolkningen af hvilken type ønske der kan være tale om, og dermed kan konstruktionen beskrives i en paradigmatiske ramme som minder om den der præsenteres i Nørgård-Sørensen et al. (2009ms).

4. Tempusforskellen

Som allerede nævnt, er konstruktionen låst til konjunktiv, helt i overensstemmelse med dens funktion som 'ønskeformular'. Frem til omkring midten af 1500-tallet eksisterer der inden for konjunktiv en paradigmatiske opposition mellem præsens og præteritum. Der er belæg for at tolke det som en forskel på

- præsens: ønsker om fremtiden, fx bønner
- præteritum: ønsker om fortiden, dvs. kontrafaktiske ønsker

Nedenfor følger først nogle eksempler der understøtter denne tolkning (25) til (28), og dernæst et par eksempler der er i modstrid dermed. Den første gruppe er den største, og den sidste kan enten afspejle en markerethedsforskel eller være udtryk for nogle af de reanalyser af formernes indhold som er forløberne for konjunktivparadigmets sammenbrud.

- (25) Gudh gafue iech vare i ødest øken. Suso.1450.27
 (26) gud gaffue ath han ware dhøder. KMK.1480.286
 (27) oc thet giffwe gudh at ey hændhe skall. MLH.1488.118
 (28) gud giffue ath dw maat hannem lenge nyde. KMK.1534.227
 (29) Gudh gawe at ieg kunne nw betale teg vørdæ loff! SGV.1450.114
 (30) Gudh gaffwe at thet matthe giffwes oss at døø meth tik!
 MLH.1488.109

Eksempel (25) og (26) har begge kontrafaktisk betydning (taleren er ikke i en ørken; Roland er ikke død), mens (27) og (28) begge orienterer sig mod fremtiden og fungerer som bønner eller ønsker. Modsat har (29) og (30) præteritum, men uden kontrafaktisk betydning. Det kan afspejle en fortolkning af præteritum konjunktiv som den

umarkerede form som så i overensstemmelse med gængs markeret-hedsteori (jf. fx Hjelmlev 1942, Andersen 2001a) vil kunne vikariere for præsens. Selvom det, så vidt jeg ved, ikke var den fortolkning af præsens-præteritumsoppositionen som var fremherskende på dette tidspunkt, er det ikke umuligt at der kan gælde andre markerethedsforhold internt i en konstruktion. Og det stemmer med deres relative udbredelse: Så længe paradigmet er i funktion (dvs. inden præteritum konjunktiv helt forsvinder, se afsnit 4.1), er præsens ganske sjældent forekommende hvilket kan være tegn på at denne bøjningsform har været anset for markeret inden for rammerne af denne konstruktion (8 ud af 58 tilfælde).

4.1 *Tempusforskellen på retur*

Hvor præteritum var den mest udbredte form i den tidlige konstruktion, peger mit materiale på en ret pludselig overgang til kun at bruge præsens i *Gud give det*-konstruktionen. Mine sidste belæg på præteritum findes i Christiern Pedersens *Karl Magnus' Krønike* 1534, og der er det specielle ved denne tekst at den er baseret på det tidligere tryk fra 1509 af Gotfred af Ghemen. Man kan derfor formode at forlæggets brug af præteritum konjunktiv har haft indflydelse på hvilke former Pedersen valgte. Ikke desto mindre er der to tilfælde hvor en tidligere præteritumsform er ændret til præsens når man sammenligner de forskellige udgaver af Karl Magnus' Krønike (kun det ene gengives her):

- (31) then dag ær nw kommen som wij skulle døø pa
gud **gaffuæ** ath keysæren wiste thette KMK.1480.304
- (32) then dag ær kommen som wij scole døø paa
gudh **gaffue** at keyserin wijste thette KMK.1509.305
- (33) Den dag er kommen som wi skulle dø paa,
Gud **giffue** at keyseren wiste dette KMK.1534.305

Det tyder på en igangværende reanalyse af konjunktivparadigmet at Christiern Pedersen på denne måde retter til præsens. Denne hypotese bekræftes når vi ser på andre, samtidige tekster. I *En Kristen Fyrstes Lære*, som også er fra 1534, forekommer konstruktionen slet ikke med præteritum, og som det også gælder for eksempel (33), kan præsensformen nu også udtrykke kontrafaktisk betydning:

- (34) Oc thet giffue Gud att Carneadis ord wore icke saa sande som the ere. KFL.1534.85

Den danske grammatiske tradition har desværre meget sparsomme oplysninger om konjunktivparadigmets sammenbrud, men Skautrup angiver dog at formerne er på tilbagetog i 1500-tallet:

Konjunktiv forekommer i århundredets første halvdel ganske alm., ikke blot som senere hen i ønskende udtryk ..., men også i potentielle udtryk og i bisætn. efter viljesverber (i præet. = indikativ pl.)... Vedel retter dog i Hr. Michael *om ieg nu waræ i liffuæ* > *Om ieg nu vaar i liffue*, og uden for de faste forbindelser er formerne kendeligt aftagende i normalprosaen, medens de stadig oprettholdes i højtideligt sprog.
(Skautrup 1947: 201)

Under alle omstændigheder danner præteritum konjunktivs forsvinden forudsætning for de senere fonetiske reduktioner der i sidste ender resulterer i lemmaet *gid*.

Men der er flere trin på vejen dertil. I det følgende vil jeg først præsentere de skriftlige belæg på mellemformer med enklitisk pronomen, og dernæst opridse konturerne af en situation med variation mellem en konjunktivisk og en imperativisk form.

5. Former med enklitisk pronomen

Som vist ovenfor, ligger det i den etymologiske standardhypotese om *gid* at det pronominale objekt klitiseres, så man har formen *give-t*. Selvom enklise er et talesprogsfænomen, findes der en del belæg på lignende former, også med præteritum konjunktiv:

- (35) gud gaffueth at hertugh neymis wore herre. KMK.1480.118
 (36) oc gud giffuett att ther wore icke end nw till aff samme slag. KFL.1534.27
 (37) Gud giffuit at mange vilde lade det gaa sig til hierte. LV.1570.32
 (38) Gud giffuet de penge var skam i vold. RHs.1600.187.

Mit materiale har relativt få pronominale objekter, enklitiske såvel som selvstændige. Ud af 87 eksempler er der 13 tilfælde med selvstændigt, pronominalt objekt (*thet/det*) og 7 med enklise (*-th, -t, -tt*). Det forhindrer dog ikke at den enklitiske form kan have været udbredt i talesproget, men blot uden at blive afspejlet i skriftsproget. Det kan også være et normeringsspørgsmål. Skautrup skriver således om Christiern Pedersen: "Han tåler normalt ikke enklise i skrift." (1947: 217)⁴.

Efterhånden undergår formen så yderligere fonetisk reduktion. De følgende to eksempler, som er fundet via Kalkar (bd. 5: 361), udviser spirantsvind og (delvist) bortfald af schwa, men bevaring af netop det enklitiske pronomen.

(39) /oc Gud gijd vi kunde det ret... PænSch.1612.361

(40) Saa Gud git min siell brender i helffuede. Aktstk.II.1638.208

Eksempel (39) er særlig interessant ved dels at angive hvad der formentlig er lang vokal (spor efter schwa-bortfaldet), dels klusilsvækkelsen til *-ð*. Stavemåden gengiver, så vidt jeg kan vurdere, nogenlunde hvad Høysgaard over hundrede år senere markerer som det såkaldte kort-jævne åndelav (markeret ved en accent grave): *gîd*. Ifølge gennemgangen af åndelavene (1979 [1747]: 271ff) viser denne accent at udtalen ligner den som kendes fra ord som *brûd* ('splittelse') og *trîn* ('skridt'), i modsætning til de stødholdige former *brûd* ('kvinde der skal giftes'), *trînd* ('rund'). I hvert fald ser det ud til at hverken forfatteren til Pænitentzis Scholæ (39) eller Høysgaard har stød i *gid*, sådan som yngre, standard-normtalende har det i dag.

Jeg vil ikke komme nærmere ind på lydudviklingen her, men blot give et enkelt eksempel på den syntaktiske reduktion som er en forudsætning for den etymologiske beskrivelse af dannelsen af lemmaet *gid*. Det drejer sig om bortfaldet af subjektet, *Gud*:

(41) Skall hand och saa Vere saa fei,

Da **giffue** at hand kommer aldrig den vey. RhS.1600.170

4. Bemærk dog at allerede Gotfred af Ghemen (KMK 1509) har fjernet de enklitiske former som fandtes i Børglumhåndskriftet af Karl Magnus' Krønike (1480).

Typen er meget sjælden i mit materiale, men kan jo have været væsentligt hyppigere i talesproget.

De næste eksempler er det jeg andetsteds har kaldt 'kortformer' (Christensen 2010), og her er der tale om syntaktisk reduktion, men ikke nødvendigvis lydlig idet ortografien tyder på et andet ophav end konjunktiv + klitikon.

6. Variation i 1600-tallet

I Leonora Christinas *Jammers Minde* (ca. 1689) finder vi følgende kortformer:

- (42) giff Pær faa Skam for hands sladder. JM.89
- (43) giff Fanden spinde. JM.100
- (44) giff Fanden besætte ham. JM.118
- (45) gie Fanden wære saa narret. JM.131
- (46) gii der faer en Diæffwel i ier. JM.135

Endelsen *-ff* tyder på at der er tale om en imperativ, snarere end en konjunktiv. Formen med *-ie* kunne være resterne af en konjunktiv, men er formentlig blot gengivelse af lang vokal. Det stemmer i hvert fald med resten af teksten hvor fx præteritumsformen *lå* kan gengives *laae*⁵, mens der ikke er nogen eksempler på konjunktiver eller infinitiver med et lignende spirantsvind (det kunne være *sie* < *sige*, *hae* < *have* o.lign. Se også Christensen 2010: 174-75). Replikkerne kan tilskrives Leonoras første tjenestepige i Blåtårn, Karen.

Det interessante er at Thomas Kingo (som ikke bare levede på samme tid som Leonora Christina, men hvis værker hun også læste under sit lange, ufrivillige ophold i Blåtårn) har begge varianter, både den imperativiske *giv* og den konjunktiviske *gid*, i den her anførte ortografi:

- (47) Gid ingen vilde da den falske Verden tro!
Kingo. Trøste-Skrift, KNansens Død, 1672. SamlSkr II, 191

5. Konteksten viser at der ikke kan være tale om infinitiv: *Ieg laae saa vden søffn intil imod dag.* JM.88

- (48) Gid Rættens Spiir maa staa
Kingo. Hosianna ved Chr. VI's Salving, 1671. SamlSkr II. 7
- (49) Giv din Kirke i din Skygge
Altjd motte rolig boe!
Kingo. Aandelig Siunge-Kor1, 1684. Saml.Skrift. III, 347
- (50) Giv at Lykkens Sool oprinder
Kingo. Aandelig Siunge-Kor1, 1684. Saml.Skrift. III, 369

Forskellen på brugen af *giv* hos Leonora Christina og hos Kingo er tydelig: Hos Kingo er der ingen funktionel forskel til brugen af *gid*, hos Leonora har de den noget specielle funktion af 'onde ønsker' som vi også kender det fra forbandelser og visse eder (hvor ønsket dog er rettet mod taleren selv, ikke mod en tilhører eller tredjeperson: *kraftedeme, fanden-galeme*). Som jeg beskriver det i Christensen (2010), kan man betragte imperativvarianten *giv* som umarkeret idet den kan forekomme i såvel religiøse som profane kontekster, og med en større funktionel bredde end *gid* der tilsyneladende kun bruges til 'gode ønsker'. Et noget senere eksempel (fra 1722, oversættelsen af Molières skuespil *Gnieren*) kunne give anledning til en hypotese om at markerethedsforholdet efterhånden skifter så *giv* bliver den markerede form der muligvis udgrænses til blot og bar profan brug. Her er det karakteren Frosine⁶ som skælder ud over at Harpagon (som er gnieren, eller *Den Gerrige*, som stykket senere kom til at hedde) har afslået at hjælpe hende. På dette tidspunkt har han forladt rummet og hun behøver ikke at tale pænt længere:

- (51) Gî Dævlen syckes i dæ/ din forbandet gammel Hund/ gî du fær
en Uløk i din Tarem/ .../ gî du fær dend følled Sott i di Lyf der
du gaar og staar... KLGr.91

Teksten markerer et stilskifte mellem den foregående replik og den her citerede som kan pege på at imperativvarianten i samtiden har været opfattet som tilhørende en særlig sociolekt. I hvert fald må man formode at det har været forsøgt at gengive det man kan kalde 'grint sprog', og det tales her (som i Jammers Minde) af de lavere klasser. En sådan normering kan også forklare hvorfor formen siden forsvinder.

6. Frosine betyder 'kvinde af lav status' (<http://www.scribd.com/doc/20906943/Vocabulaire-d-ancien-francais>)

Et modeksempel til hypotesen om at *gid* oprindeligt var markeret og kun brugtes om gode ønsker, og ofte i religiøse kontekster, findes dog helt tilbage i P.J. Coldings dansk-latinordbog fra 1626, *Dictionarium Herlovianum*, hvor følgende onde ønske er opregnet ved siden af andre eksempler på sætninger med *gid*:

(52) Gid du får skam!

Materialets sparsomme karakter forhindrer desværre (foreløbig) en afklaring af spørgsmålet om markerethedsrelationerne. Fremtidige undersøgelser kunne tage udgangspunkt i kilder der har talesprogsnære former, som fx skuespil fra 16-1700-tallet. Andre steder kunne være folkeviserne, som er tilgængelige på nettet, men desværre ikke i en form, så man kan søge i hele datamaterialet på én gang.

Men selvom vi endnu ikke har overblik over hvordan de to konkurrerende former blev brugt, kender vi jo det foreløbige resultat, nemlig at partiklen *gid* overlevede, mens imperativvarianten svandt helt bort.

7. Grammatikaliseringsprocesser og deres resultater

Der er flere forskelligartede grammatikaliseringsprocesser på spil i den århundredlange proces som jeg her har skitseret.

Først og fremmest sker der en grammatikalisering af et helt sætningskompleks, således at resultatet betragtes som en konstruktion af sprogbrugerne. Fra 1450 findes der helt tydeligt en konstruktion som har de faste elementer jeg har gennemgået i afsnit 2, dvs. en divalent konstruktion med subjekt (typisk *Gud*) og direkte objekt (en ledsætning med ledfølgen *sav*). Indimellem bruges også et foreløbigt objekt, *det*, men i den indledende fase er det ikke specielt hyppigt. Verbet står som hovedregel i præteritum konjunktiv, men i hvert fra 1480 bruges også præsens, primært til markering af at der er tale om ønsker rettet mod fremtiden.

Skiftet til den næste fase udløses formentlig af de generelle reanalyser som sprogbrugerne foretager af netop konjunktivparadigmet. I hvert fald kan man konstatere et meget brat fald i brugen af præteritum konjunktiv

omkring 1530'erne. Det indebærer en omtolkning af præsensformens betydningspotentiale, så den også kan bruges til kontrafaktiske ønsker. Ledfølgen er fortsat primært SVO.

Sideløbende hermed afspejler teksterne de talesproglige former som lydligt set er forudsætningen for reduktionen til netop *gid*, nemlig varianterne med enklise. Disse findes belagt så tidligt som Karl Magnus 1480, og er i begyndelsen naturligvis med præteritum konjunktiv (*gaf-fueth*). Det tidligste belæg på en præsensform med enklitisk pronomen er 1570, i Niels Hemmingsens *Liffsens Vey*.

Ret tidligt findes der eksempler på den (næsten) maksimale reduktion⁷ hvor subjektet er udeladt og pronomenet enklitiseret og givetvis lydligt svækket til *-ð* (Randershåndskriftet, ca. 1600). Men som jeg har vist i forhold til Kingo og Leonora Christina, finder en konkurrerende variant vej til skriftsproget i sidste halvdel af 1600-tallet, tilsyneladende uden at efterlade sig spor i nyere tid.

Så snart reduktionen til partikelstørrelse er fuldendt, kan den nye konstruktion (*gid + sav*) tolkes ind i det allerede eksisterende paradigme af emotive sætninger (jf. Heltoft 2007). Ikke bare passer den funktionelt godt med dette paradigme, men den følger allerede samme ledstilling eftersom ønskedelen af den gamle konstruktion var en ledsætning og dermed fulgte *sav*-mønstret.

Grammatikaliseringsprocesserne omfatter altså såvel dannelsen af en konstruktion, bortfaldet af tempusforskellen inden for rammerne af denne konstruktion, forskellige syntaktiske og lydlige reduktioner, indtolkning i et andet konstruktionelt paradigme (den emotive sætningstype), som skift i markerethedsrelationerne undervejs. Det fulde billede er endnu mere komplekst, og det forestår stadig at tegne det op. Det kunststykke vil jeg hermed overlade til andre.

7. Den maksimale er *gi* som også er belagt dialektalt.

Kilder

- ADL = *Arkiv for Dansk Litteratur*. <http://adl.dk>
- AktStk. = Hübertz, J.R. (1845): *Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus*. Bd. II. København: J.H. Schuboths Boghandel
- DSST = *Dansk Sprog- og Stilhistorisk Tekstbase*. <http://duds.nordisk.ku.dk/tekstresurser/dsst/>
- JM = Hjorth, P.L. & M.A. Nielsen (1998): *Leonora Christinas Jammers Minde*. Dipl. udgave. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
- Kalkar = Kalkar, O. (1908-1918): *Ordbog til det Ældre Danske Sprog (1300 – 1700)*. København: Universitets-Jubilæets Danske Samfund
- Kingo. SamlSkr I, II, III = Kingo, T. (1975): *Samlede Skrifter*. Bd. I, II, III. Udg. af H. Brix, P. Diderichsen & F.J.B. Jansen. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. (Fra ADL)
- KFL = Erasmus Rotherodamus: *En kristen Fyrstis Lære*. Oversat af P. Helgesen (1534). (Fra DSST).
- KMK = Hjorth, P.L. (1960): *Karl Magnus' Krønike*. København: J.H. Schultz Forlag
- Lucid. = Kroon, S. (1993): *A Danish teacher's manual of the mid-fifteenth century (COD.AM 76,8^o). Addendum: The Gotfred of Ghemen print of the Danish Lucidarius (1510)*. Lund: Lund University Press
- MLH = Knudsen, G. (1917-30): *Mariager Legende-Haandskrift*. København: S.L. Møllers Bogtrykkeri
- LV = Hemmingsen, N. (1570): *Liffsens Vey*. (Fra DSST)
- KLGr = Nystrøm, E. (1920): *Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade*. København: Nordisk Forlag
- ODS = *Ordbog over det Danske Sprog – dansk i perioden 1700-1950*. <http://ordnet.dk/ods/>
- PænSch = Resen, H.P. (1612): *Pænitentzis Schole/Aff den VI. K: Davids Psalme/Offuer Erlig Welbyrdigor Salig' Mands Hinrich Lycke...* København: Waldkirch
- RHs. = Stedstrup, L. (2001): *Randershåndskriftet: en samling skolekomedier fra ca. 1600. En diplomatarisk udgave af GkS 794,2^o*. København: C.A. Reitzel

Henvisninger

- Andersen, H. (2001a). Markedness and the theory of linguistic change, *Actualization. Linguistic Change in Progress*, 21-58.

- Andersen, H. (2001b). Actualization and the (uni)directionality of change, *Actualization. Linguistic Change in Progress*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 225-48.
- Bergs, A. & G. Diewald (red.). (2008). *Constructions and Language Change. Trends in Linguistics 194*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brink, L. & J. Lund (1975). *Dansk Rigsmål*. København: Gyldendal.
- Brøndum-Nielsen, J. (1971). *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling*, bd. 6-7. København: Universitetsforlaget.
- Christensen, T.K. (2007). *Hyperparadigmer: en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer*. Ph.d.-afhandling. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter.
- Christensen, T.K. (2009). Tag nu bare økomælken! Imperativ og modalpartikler i dansk, i R. Therkelsen & E.S. Jensen (red.) *Dramatikken i grammatikken. Festskrift til Lars Heltoft*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, 51-67.
- Christensen, T.K. (2010): Gii der faer en Diæffwel i ier! Om gid-sætningers ophav – med udgangspunkt i Jammers Minde, *NyS 37*, 161-81.
- Croft, W. (2004): *Radical Construction Grammar*. Oxford University Press, www.oxfordscholarship.com.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk grammatik*. København: Nordisk Forlag.
- Fischer, O., M. Norde & H. Perridon (red.). (2004). *Up and down the Cline – The Nature of Grammaticalization. Typological Studies in Language 59*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Goldberg, A. (1995). *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hansen, E. & L. Heltoft (under udgivelse): *Grammatik over det Danske Sprog*. København & Odense: Dansk Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Harder, P. & K. Boye (2009): Grammatikalisering, syntagmer og paradigmer, i R. Therkelsen & E.S. Jensen (red.) *Dramatikken i grammatikken. Festskrift til Lars Heltoft*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, 143-56.
- Heine, B., U. Claudi & F. Hünnemeyer (1991). *Grammaticalization: A conceptual framework*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Heltoft, L. (1992). The Topology of Verb Second and SVO Languages. A Study in the Sign Functions of Word Order, *Copenhagen Studies in Language 15*, 13-64.

- Heltoft, L. (1996). Paradigms, word order and grammaticalization, i Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). *Content, Expression and Structure*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 469-494.
- Heltoft, L. (2007). Subjektive partiklers grammatikalisering i nyere dansk – eksemplet *sikke*. *Danske Studier 2007*, 17-42.
- Heltoft, L. (2010ms): Paradigmatic structure in a usage-based theory of grammaticalisation, 27 s.
- Heltoft, L., J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (2005). *Grammatikalisering og struktur*. København: Museum Tusulanum
- Hopper, P.J. & E.C. Traugott (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: CUP
- Høysgaard, J.P. ([1747] 1979). *Accentuered og Raisonnered Grammatica*. *Danske Grammatikere IV*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Jensen, E.S. (2002). Historisk lingvistik, *NyS 31*, 7-32.
- Joseph, B.D. and R.D. Janda (red.). (2004). *The Handbook of Historical Linguistics*. Blackwell Publishing. Blackwell Reference Online. 29. december 2009.
- Jysk Ordbog*. <http://www.jyskordbog.dk/hjemmesider/index.html>.
- Lehmann, C. (1985). Grammaticalization: Synchronic Variation and Diachronic Change, *Lingua e Stile 20*, 303-318.
- Nielsen, M.A. (u.å.) Biografi. Leonora Christinas liv. *Arkiv for Dansk Litteratur*, 17 s.
- Nørgård-Sørensen, J., L. Heltoft & L. Schøsler (2009ms). *Connecting grammaticalisation*.
- Noël, D. (2007). Diachronic construction grammar and grammaticalization theory, *Functions of language 14/2*, 177-202.
- Skautrup, P. (1968 [1947]). *Det danske sprogs historie. Bd. II: Fra unionsbreve til Danske lov*. København: Gyldendal.
- Traugott, E.C. (2005). Constructions in Grammaticalization. *The handbook of historical linguistics*, 624-47.
- Traugott, E.C. (2008). The grammaticalization of NP of NP patterns, I A. Bergs & G. Diewald (red.) *Constructions and Language Change*. *Trends in Linguistics 194*, 23-45.

Transitivitet i italiensk – om grænsen mellem valens og konstruktion

Lars Heltoft & Erling Strudsholm

1. Problemstillingen¹

Grundlæggende er der to måder at beskrive sætningssyntagmer på, nemlig ud fra prædikatets valens og ud fra generelle principper for opbygning af syntaktiske konstruktioner.

Ved valensbeskrivelsen tager man udgangspunkt i prædikatets stamme og dermed dets semantik, og derudfra beskriver man hvilke karakteristiske ledtyper stammen kan kombineres med, eller semantisk anskuet: hvilke størrelser der kan udfylde dens begreb, heraf det tyske *Ergänzung* og den hertil svarende omdefinition af engelsk *complement*. Denne strategi trænger sig på i tilfælde hvor der synes at være en tæt relation mellem stammens betydning og den mulige kombinatorik. Et sådant tilfælde er en lille gruppe verbalstammer der styrer et argument i ablativ på latin, bl.a. *UTOR* 'bruger', *FRUOR* 'nyder gavn af', *FUNGOR* 'bruger', *POTIOR* 'får kraft fra, kontrollerer' og *VESCOR* 'spiser, ernærer mig'. De betyder alle sammen 'drage nytte af noget' og styrer obligatorisk ablativ i varianten instrumentalis. I andre tilfælde er der ingen klar semantisk relation, fx i nyere tysk hvor man ikke (længere) kan karakterisere verber der styrer et argument i genitiv, som en klasse hvis kasus kan forklares semantisk (fx: *sich erinnern*, *gedenken*), men syntagmet er igen meget specifikt for få verber.

Valensbeskrivelse er aldrig tilstrækkelig, og der gælder altid andre principper også, her kaldet konstruktionsprincipper. I den rene kon-

1. Vi takker Michael Herslund og en anonym bedømmer for præcise og meget konstruktive kommentarer.

struktionsbeskrivelse formuleres reglerne for syntagmerne som afhængigheder mellem syntaktiske og/eller morfologiske kategorier alene, uafhængigt af information om stammernes semantiske indhold. Dansk danner fx sætninger gennem neksus: Der skal altid vælges to størrelser af to bestemte kategorier, en finit verbalform og et led der udfylder en bestemt position i sætningen, nemlig subjektets position.

I en funktionel grammatik har sådanne rene konstruktioner altid en indholdsside. Katataktisk sætningsdannelse koder bl.a. kategorial udsagnsstruktur: subjektet betegner en referent der ligger til grund, og det syntaktiske prædikat (verbalhelheden) udtrykker det rema der udsiges om subjektsreferenten, se Hansen og Heltoft 2010, XI § 5 og XIX § 7; endvidere Herslund 1992.

Både valensperspektivet og konstruktionsperspektivet er nødvendige i en grammatik, men det giver ikke sig selv hvorledes grænsen drages mellem de to perspektiver. Det er emnet for denne artikel, der handler om grænsen mellem kompositionel syntaks og leksikalsk baseret syntaks – med italiensk som eksempel. Problemet er så meget desto mere interessant som den er organiseret leksikalsk og semantisk på en anden måde i end i dansk.

Som eksempel tæller verbet *pensare* ‘tænke, tænke på, udtænke’ (Boysen og Strudsholm 1996: 459), der både er transitivt (*vt*) og intransitivt (*vi*). *Pensare* beskrives således:

- (1) **pensare** **I** *vt* 1. tænke, tænke på; **ho altro da pensare** jeg har andet at tænke på; **cosa stai pensando?** hvad tænker du på? 2. udtænke, finde på; **ne pensa sempre una nuova** han finder altid på noget nyt [...]
II *vi* [...] tænke; **penso sempre a voi** jeg tænker altid på jer; [...] 2. overveje, tænke sig om; **è bene pensare prima di agire** det er klogt at tænke sig om, før man handler [...]

Verbalstammen er neutral over for skellet mellem afficeret og efficeret objekt, her karakteriseret ved de semantiske roller Affektum² som i

2. Vi foretrækker Affektum for Patient, jf. 4.

pensare le difficoltà di questa ricerca ‘tænke på vanskelighederne i denne forskningsopgave’ og *Effektum* i *pensare una nuova politica* ‘udtænke en ny politik’, *pensare uno scherzo* ‘finde på en spøg’.

Den danske verbalstamme *tænk-* er derimod ikke transitiv, men kan kun få objektsargument gennem præfigering: *ud-tænke* eller gennem konstruktion med præposition (*tænke på, tænke over*).

Det i denne sammenhæng afgørende træk er at stammen er neutral over for forskellen mellem transitiv og intransitiv funktion. Der er intet udtrykstræk der viser forskellen, hverken i orddannelse eller for så vidt bøjning, og denne situation er ikke unik, men er et eksempel på en typestruktur i italiensk.

Problemstillingen er teoretisk interessant for en diskussion af grænsefladen mellem leksikalsk baseret syntaks og konstruktionssyntaks. Vi har ingen muligheder for i denne sammenhæng at føre en bredere diskussion om valens, men den valensgrammatiske tilgang til problemet kan passende repræsenteres ved en af de vigtigste, nemlig Michael Herslund og Finn Sørensens (1994). I Herslund (1996) benævnes disse forhold som syntaktiske alternationer mellem valensskemaer. Valensskemaerne benyttes synonymt med begrebet konstruktion, idet der tales om alternation mellem en kanonisk konstruktion og en afledt konstruktion, fx i (2a) over for (2b), fra Herslund 1996:51:

- (2a) Hans smurte margarine på brødet
- (2b) Hans smurte brødet med margarine

Her består alternationen mellem en transitiv konstruktion og en såkaldt applikativ konstruktion, men også alternation mellem intransitiv og transitiv konstruktion er et valensanliggende.

Under en bestemt betingelse kan det give god mening – foreslår vi – at beskrive sådanne alternationer ved at tage udgangspunkt i den syntaktiske alternation og ikke i verbalstammen. Alternationerne er ikke blot alternerende syntaktiske udtryk, men alternerende tegnsæt, og vi vil præcis pege på dem hvor man kan hævde at der foreligger en paradigmatisk relation mellem to konstruktionsmuligheder – uden at forskellen

er markeret i verbalstammens udtryk. Og vi vil gå et skridt videre og argumentere for at sådanne alternationer opfattes som konstruktionsparadigmer, altså en lukket klasse af konstruktionsmodsatninger med hver sin betydning. De relevante verbalstammer markeres simpelthen for den paradigmatiske opposition og skal naturligvis passe semantisk ind i konstruktionsparadigmet. Men de markeres ikke eksplicit i leksikon for de fulde syntagmatiske rammer³.

Hvis et prædikats stamme har to alternerende syntaktiske mønstre og disse er **organiseret i et paradigme**, så foreligger der efter vores opfattelse ikke valens, men kompatibilitet mellem prædikat og paradigme. Konstruktionslæren handler på sin side også om hvad verbalstammer kan kombineres med, men den er anderledes end valensen ved at konstruktionsparadigmer per definition handler om hvad verbalstammer er kompatible med, altså hvilke paradigmer de **kan** kombineres med.

1.1 Kausativkonstruktion og nominativkonstruktion

For at klargøre de strukturelle forhold i italiensk indfører vi det klassiske typologiske skel mellem ergativsprog og nominativsprog (fx Lyons 1968, Comrie 1978, Halliday 1985, Dixon 1992) og tolker distinktionen om fra morfologisk typologi til konstruktionstypologi. Morfologiske ergativsprog er sprog der morfologisk og dermed også semantisk identificerer det intransitive subjektsargument (A¹) med transitivens objektsargument (ligeledes A¹); det transitive subjekt står i en markeret kasus ergativ, mens de to andre led behandles morfologisk ens og står i nominativ (oftest kaldet 'absolutiv'). Morfologiske nominativsprog derimod identificerer subjekterne så de står i nominativ, mens transitivens objekt står i en markeret, oblik kasus ('akkusativ').

Morfologisk set har italiensk kun nominativ i pronominalbøjningen, men i indholdssyntaksen findes der konstruktionsmodsatninger der identificerer semantiske roller efter et lignende mønster som i den morfologiske typologi.

3. En begrundelse herfor er beskrivelsesøkonomisk: Store informationsmængder flytter ud af leksikon og ind i en semantisk syntaks (indholdssyntaksen, jf. Engberg-Pedersen m.fl. 1996, samme 2005). En anden er at synspunktet passer ind i en teori om paradigmatiske organisation af konstruktionssyntaksen, Hansen og Heltoft (2010) og Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler (under udgivelse).

Vi vil nu føre analogien til de morfologiske systemer et skridt videre og tale om konstruktionsmulighederne for verber som *pensare*. I morfologien er et paradigme et sæt af alternerende fleksiver der angiver betydningsmodsatninger inden for samme betydningsramme; stammen eller roden er den syntagmatiske kontekst eller **domænet** for fleksivparadigmet⁴. Fx kalder latinske substantivstammer på konsonantudlyd, fx: *PED-*, *HONOR-* og *REG-*, på et bestemt paradigme for kasus og numerus.

På lignende måde vil vi tale om konstruktionsparadigmer når en verbalstamme er kontekst for et valg mellem alternerende konstruktioner der angiver betydningsvalg inden for samme betydningsramme. Og vi vil sige at disse konstruktionsparadigmer består af grammatiske modsætninger mellem syntagmatiske komplekse strukturer. Forholdet er som nævnt kun grammatikaliseret som konstruktionsparadigme når der er stammeindifferens, og de syntagmatiske relationer får status som de eneste udtryksmodsatninger.

Konstruktionsperspektivet gør ikke verbalstammen uinteressant som en del af beskrivelsen, men pointen er at flytte så meget som muligt af konstruktionslæren ud af leksikonet og over i den grammatiske paradigmatik. Herved bliver ligheden mellem den traditionelle morfologi og konstruktioners paradigmatik tydeligere. Man kunne ligefrem sige at verber som *pensare* bøjes i transitivitet.

4. Der er en sprogtypologisk forskel mellem sprog der blot har stammen som domæne, og sprog (ældre indoeuropæisk) der må siges at have roden som domæne, fordi stammer kan modificeres gennem temavokaler, infikser, suffikser, reduplikationsstavelser osv.

Grammatisk paradigme = lukket alternation inden for en semantisk ramme.

Morfologisk paradigme = lukket alternation mellem fleksiver inden for samme betydningsramme. Paradigmets domæne er det bøjede ords rod eller stamme (eks. latinske substantivers konsonantstammer).

Konstruktionsparadigme = lukket alternation mellem syntagmetyper, hvor prædikatets stamme er domænet og ikke selv har noget udtryk for forskellen mellem de paradigmatiske led. (Se eks. 3-4).

Valensudfyldning = dependensrelation mellem syntagmetype og prædikatets stamme, hvor stammen er markeret for syntagmetypen og dermed er eller har et udtryk for den. (Se eks. 7-10).

Vi giver nu et eksempel på 'ergativtypen' forstået som konstruktionsparadigme (jf. i øvrigt hvad terminologien angår, Halliday 1985), blot kalder vi den i overensstemmelse med sprogbrugen i *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen og Heltoft 2010) for kausativtypen. Således kan konstruktionsmod sætningen mellem kausativ og inkausativ vises i følgende eksempler:

(3)	Intransitiv:	<i>La casa degli operai</i>
'Arbejdernes hus'
A ¹ (Nom ¹)
[Inagentiv/
Inkausativ]	<i>bruciò</i>
brændte'
V	
	Transitiv:	<i>I fascisti</i>
'Fascisterne'
A ² (Nom ¹)
[Agentiv/
Kausativ]	<i>bruciarono</i>
brændte
V	<i>la casa degli operai</i>
arbejdernes hus'
A ¹ (Nom ²)
[Inagentiv/
Inkausativ]

Heroverfor har vi 'nominativtypen', som vi her kalder transitivtypen slet og ret:

- (4) Intransitiv: *È bene pensare prima di agire*
 'Det er godt at tænke før man handler'
 V 3p.sg → x [x = A¹ for *pensare*]
 [A¹: Agentiv]

Transitiv: *Gli sposi pensavano le difficoltà del matrimonio*
 'Ægtefællerne tænkte over ægteskabets vanskeligheder'
 A¹ (Nom¹) V A² (Nom²)
 [Agentiv] [Affektum]

Transitiv: *Il governo pensò una nuova politica*
 'Regeringen udtænkte en ny politik'
 A¹ (Nom¹) V A² (Nom²)
 [Agentiv] [Effektum]

I transitivparadigmets åbne form er det et semantisk konstruktionsvalg alene om objektsargumentets semantiske roller får værdien Affektum eller Effektum; verbalstammen selv er igen neutral.

1.2. Konstruktion og valens

Med dette grundlag kan man spørge hvor valensbeskrivelsen bliver relevant, forstået som syntagmatisk specifikation i leksikon. Som konstruktionsvalg har vi nu set kausativ:

- (5) A¹(x) V
 A² V A¹(x)

og transitiv:

- (6) A¹(x) V
 A¹(x) V A²

Mange transitive verber er ikke neutrale over for A²'s semantiske rolle, men styrer enten Effektum eller Affektum. De konstrueres transitivt, men det semantiske rollevalg er betinget af styring, og dermed er der

tale om valens i vores snævrere forstand. Vi tager verberne *fuggire* 'flygte' og *fingere* 'foregive, forstille sig, opdigte' som eksempler.

- (7) **fuggire:** I *vt* undgå, flygte for
 II *vi* 1. flygte 2. (fig) løbe, forsvinde 3. (sport) foretage udbrud, forsøge udbrud. (Boysen og Strudsholm 1996: 257)

Et eksempel ville være (8):

- (8) Intransitiv: *Fuggì*
 'Han stak af'
- Transitiv: *Mi fuggì!* (Don Giovanni)
 'Han forlod mig'

Mere detaljeret opstillet:

- (9) Intransitiv: *I soldati di occupazione fuggirono*
 'Besættelsestropperne flygtede'
 A¹ (Nom¹) V
 [Agent]
- Transitiv: *I soldati di occupazione fuggirono i partigiani*
 'Besættelsestropperne flygtede for partisanerne'
 A¹ (Nom¹) V A² (Nom²)
 [Agent] [Affektum]

Verbet tager Affektum, men pointen er at det kun er denne specifikke rolle verbet skal markeres for: A² = Affektum. Herudover skal det kun markeres for konstruktionsparadigmet.

Derimod tager *fingere* A² = Effektum, igen som et stærkt styret træk ved dets transitive funktion.

- (10) Intransitiv: *Don Ottavio fingeva (sempre)*
 'Don Ottavio forstillede sig (altid)'
 A¹ (Nom¹) V
 [Agent]

Transitiv:	<i>I nemici</i>	<i>finsero</i>	<i>un attacco</i>
	'Fjenderne	fingerede	et angreb'
	A ¹ (Nom ¹)	V	A ² (Nom ²)
	[Agent]		[Effektum]

Verber der styrer Affektum, kan have Eksperient som semantisk subjektrolle. Denne variant findes kun når A² = Affektum.

- (11) Intransitiv: *Spera* *bene*
 'Han håber det bedste'
 V 3p.sg → x [x = A¹ for *sperare*]
 [A¹: Eksperient]

Transitiv:	<i>Noi autori</i>	<i>speriamo</i>	<i>un bel voto</i>
	'Vi forfattere	håber på	en god bedømmelse'
	A ¹ (Nom ¹)	V	A ² (Nom ²)
	[Eksperient]		[Affektum]

I den problemstilling vi behandler her, ligger grænsefladen mellem valens og konstruktion ved valget af A²'s semantiske rolle. Typen *pensare* er efter dette synspunkt ren konstruktion, fordi stammen kan kombinere med både Affektum og Effektum. Stammen i *fingere* tager derimod A² = Effektum, og stammen i *fuggire* tager A² = Affektum. Og denne forskel er et valensspørgsmål der må noteres eksplicit i leksikon.

De definerende træk ved Affektum og Effektum er forskellen mellem en referent der findes forud for udførelsen af verbalhandlingen, og en referent der ikke findes forud for udførelsen af verbalhandlingen, men som **kan opstå** som følge af den, jf. fig.1. Beskrivelsen af Effektum som et muligt faktum er nødvendig fordi der jo kan tages forbehold over for virkeliggørelsen gennem fx brug af imperfektumsformer der kan betegne atelisk betydning. Denne modsætning ligger ikke i den italienske konstruktion, men fx i verbalets morfologiske system, jf. modsætningen (12)-(13).

	V's denoterede handling	
	Før	Efter
Affektum	<i>Donna Elvira</i> findes	<i>Donna Elvira</i> findes
Effektum	<i>l'attacco finto</i> 'det fingerede angreb' findes ikke som en kendsgerning	<i>l'attacco finto</i> 'det fingerede angreb' kan være en kendsgerning

Fig. 1

Der skal således skelnes mellem de semantiske roller som de defineres af verbalstammerne, og som de konstrueres. De semantiske roller er konstruktionsroller i subjekterne i (5) og (6), men i (6) kan forskellen på Affektum og Effektum i A² være leksikalsk styret.

1.3. *Telicitet og perfektivitet*

Transitive konstruktioner kan specificeres for telicitet gennem tempusformer der også indgår i en aspektmodsætning. Eksempel (13) er markeret som en aktivitet, men (12) kan forstås som en handling (om aktivitet vs. handling, se Durst-Andersen og Herslund 1996ab).

- (12) *Il governo* *pensò* *una nuova politica*
 'Regeringen udtænkte en ny politik'
- (13) *Il governo* *pensava* *una nuova politica*
 'Regeringen var ved at udtænke en ny politik'

I dansk sker dette derimod gennem syntaktisk konstruktion. Danske verbalstammer er i stort tal neutrale over for telicitet, og telicitetsbetydning udtrykkes gennem syntaktisk konstruktion (transitiv vs. antipassiv konstruktion, se igen Durst-Andersen og Herslund 1996ab).

Den italienske transitivkonstruktion tager ikke stilling til telicitet, det klares fx gennem bøjning; men de mange, mange danske verber der er neutrale over for telicitet, må konstrueres

- (14) a. *Lesse* *un fumetto*
 b. Hun/han læste en tegneserie

- (15) a. *Leggeva un fumetto*
 b. Hun/han læste i en tegneserie

Betydningen af aorist (passato remoto) og imperfektum er den at imperfektum angiver aktivitet mens aorist er neutral eller umarkeret. Eksempel (14a) betyder således ikke nødvendigvis 'han læste en tegneserie til ende', men at 'der fandt en læsning sted med en tegneserie som genstand'. Derimod implicerer den danske pendant at 'tegneserien var læst', altså telisk betydning. Vi kan også sammenligne *bygge* med *costruire* og finder da igen at dansk løser med konstruktion hvad italiensk kan klare med bøjning. Den danske rent transitive konstruktion er således typisk telisk, hvad den italienske ikke er.

- (16) a. I Italien byggede man verdens første motorveje⁵
 b. I Berlin byggede tyskerne på en ny fascistisk metropol
- (17) a. In Italia costruirono le prime autostrade del mondo
 b. A Berlino i tedeschi costruivano una nuova metropoli fascista

2. Kausative konstruktioner og konstruktioner med specificerende objekt

I denne artikel er fokus som nævnt på de transitive konstruktionsparadigmer, og den kausative konstruktion (A) og en konstruktion med specificerende objekt (B) behandles ikke. De transitive verber behandles under blok C.

- A. Eksempler på kausative verber: *bruciare* 'brænde', *cominciare* 'begynde', *cambiare* 'ændre (sig), skifte', *fermare* 'standse', *gelare* 'fryse'.
- a. *La sua macchina non poteva fermare.*
 'Hans bil kunne ikke standse'
- b. *Non poteva fermare la sua macchina.*
 'Han kunne ikke standse sin bil'

5. Vi ser her bort fra inkorporering som mulighed for detransitivering og ændring til aktivitetsbetydning.

- B. Eksempler på verber med specificerende objekt: *dormire* 'sove', *parlare* 'tale', *nuotare* 'svømme' (*nuotare il crawl* 'crawl'; *parlare inglese* 'tale engelsk'; *parlare turco/arabo/ostrogoto* 'tale sort').
- C. Eksempler på egentlige transitive simpleksverber: *fuggire* 'undgå, flygte', *fulminare* 'ramme med lynet, lyne', *lavorare* 'bearbejde, arbejde', *fingerare* 'foregive, forstille sig'.

Hertil kommer en gruppe transitive verber (D) der hører til en anden type der kan have ikke-realiseret A²: *bere* 'drikke', *mangiare* 'spise', *leggere* 'læse', *chiudere* 'lukke' og mange andre, i eksempler som *non leggere mai*, *mangia sempre* 'han læser aldrig, (men) han spiser altid'. Det er et velkendt fænomen, som valensgrammatikere ofte håndterer gennem begrebet fakultativitet. Efter vores mening er det vigtigt at fravær af A² også har indhold, nemlig aktivitetsbetydning, jf. Herslund 1996, der også tydeligt gør opmærksom på alternationens indholdsside. Der er tale om en paradigmatiske opposition, og i Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler (under udgivelse) behandles det som et paradigme for sig. Et eksempel kan være *covare* 'ruge på, udruge'

- (18) **covare** I *vt* 1. udruge, ruge, ruge på, ruge over (*også fig.*) 2. [...]
II *vi* [...] (fig) ulme, gære [...]

Aktivitetsbetydningen 'ruge' (udføre rugeaktivitet) er som man plejer, angivet som en variant af transitiv betydning, men vi kan rekonstruere paradigmevalgene således⁶:

- (19) Intransitiv: *La chioccia non vuole covare*
'rugehønen vil ikke ruge'
(A² = 0)

6. Dette eksempel har en parallel hos Jespersen, der under 'object of result' (1924:159-60) omtaler hvorledes det samme verbum i engelsk 'often takes both kinds of object without really changing its own signification', fx *hatch an egg* vs. *hatch a chicken*.

Transitiv:	<i>Depongono da 4 a 8 uova</i>		
	'De lægger fra 4 til 8 æg		
	<i>che</i>	<i>covano</i>	<i>per circa 22 giorni</i>
	som	de ruger på	i cirka 22 dage'
	A ² Rel.	V 3p.pl → x	
	[Affektum]	[x = Agent]	

Transitiv:	<i>La chioccia</i>	<i>cova</i>	<i>i pulcini</i>
	'Hønen	udruger	kyllingerne'
	A ¹ (Nom ¹)		A ² (Nom ²)
	[Agent]		[Effektum]

Vi behandler ikke denne type nøjere, men gør blot opmærksom på at den er paradigmatiske organiseret på en lidt anden måde end typen C.

3. Transitivtypen C, det egentlige transitive konstruktionsparadigme

Den egentlige transitive konstruktion består af et prædikat med to argumenter A¹ og A², hvor A² betegner en separat referent der evt. beskrives med en specifik semantisk rolle. Italiensk har i langt større omfang end dansk dette forhold paradigmatiseret gennem konstruktion.

Vi mener der kan skelnes mellem tre hovedtyper, C1, C2 og C3, eksemplificeret i det følgende. Der suppleres med resultater fra italienske frekvenslister (Cresti & Moneglia 2005:105), se appendiks.

C1: Verber der kan indgå i konstruktionsparadigmet for C, men med den valensrestriktion at verbalstammen kun kan tage A² = Affektum.

(20) *aspettare*

(T) *aspettare il treno* 'vente på toget'

(I) *è meglio aspettare prima di giudicare* 'det er bedre at vente før man dømmer'

(21) *capire*

(T) capire una poesia 'forstå et digt'

(I) capire al volo 'fatte hurtigt'

(22) *giocare*

(T) quelli ti giocano facilmente 'de der narrer dig nemt'

(I) i bambini stanno giocando 'børnene leger'

(23) *lavorare*

(Ta) lavorare il terreno 'dyrke/opdyrke jorden'

(I) lavora sempre 'han arbejder altid'

(24) *servire*

(T) servire i clienti 'betjene kundene'

(I) servire come cameriere 'arbejde som tjener'

Adskillige C1 har Eksperient og ikke Agent, fx:

(25) *sperare*

(T) sperare un bel voto 'håbe på en god karakter'

(I) spera bene! 'han håber det bedste!'

(26) *vivere*

(T) vivere le gioie dell'amore 'opleve kærlighedens glæder'

(I) vive ancora il padrone 'chefen lever endnu'

Og med en markeret og relativt sjælden betydning i intransitiv:

(27) *conoscere*

(T) conoscere cinque lingue straniere 'beherske/kunne fem fremmedsprog'

(I) è grave ma conosce 'han er alvorligt syg, men ved bevidsthed'

Til gruppen C1 hører en gruppe bevægelsesverber, nemlig fx: *salire* 'gå op, bestige', *saltare* 'springe', 'springe over', *scendere* 'gå nedad, gå ned fra', *navigare* 'sejle, besejle', *viaggiare* 'rejse, rejse rundt i'. Her gengives de transitive konstruktioner.

- (28) a. *I pellegrini inginocchiati salirono le scale*
 'Pilgrimmene kravlede på knæ op ad trapperne'
 b. *Saltavi il pranzo ogni giorno?*
 'Sprang du frokosten over hver dag?'
 c. *Scese velocemente la montagna*
 'Han gik hurtigt ned ad bjerget'
 d. *I greci navigavano il Mediterraneo prima dei romani*
 'Grækerne besejlede Middelhavet før romerne'
 e. *Abbiamo viaggiato l'Umbria per due mesi*
 'Vi rejste rundt i Umbrien i to måneder'

og disse verber foreligger også både med transitiv og intransitiv konstruktion:

(29) a.	navigare	navigare
	besejle	sejle
b.	viaggiare	viaggiare
	gennemrejse	rejse
-
(30) a.	salire qc.	salire
	gå op ad noget	gå op(ad)
b.	scendere qc.	scendere
	gå ned ad/fra noget	gå ned(ad)

C2: Verber der kan indgå i konstruktionsparadigmet for C, men med den valensrestriktion at verbalstammen kun kan tage A² = Effektum.

(31) *scrivere*

- (T) scrivere una lettera 'skrive et brev'
 (I) scrivere a mano 'skrive i hånden'

(32) *ingere*

- (T) ingere un attacco 'foregive et angreb'
 (I) sai ingere molto bene 'du er god til at forstille dig'

(33) *rispondere*

- (T) rispondere due parole 'svare med to ord'
 (I) rispondere prestissimo 'svare meget hurtigt'

C3: Verber der indgår rent i konstruktionsparadigmet for C, dvs. at de både kan konstrueres med A² = Affektum og A³ = Effektum.

(34) *decidere*

(Ta) decidere una lite 'afgøre en strid'

(Tb) decidere la politica 'fastlægge politikken'

(I) è sempre lui a decidere '(det) er altid ham der bestemmer'

(35) *fare*

(Ta) fare il letto 'rede sengen'

(Tb) fare un altro testamento 'skrive et nyt testamente'

(I) fare male 'gøre ondt'

(36) *pensare*

(Ta) pensare una cosa 'tænke på en ting'

(Tb) pensare una risposta 'udtænke et svar'

(I) l'uomo è un essere che pensa 'mennesket er et væsen der tænker'

(37) *tenere*

(Ta) tenere una fortezza 'forsvare en fæstning'

(Tb) tenere una conferenza 'afholde en konference'

(I) Mario ha tenuto bene 'Mario holdt godt ud'

(38) *vedere*

(Ta) vedere un film 'se en film'

(Tb) vedere un futuro glorioso 'forestille sig en glørværdig fremtid'

(I) vedere senza occhiali 'se uden briller'

Der er et særligt problem omkring typen *mettere*, hvis intransitiver ofte er metaforiske⁷ dannelser:

(39) *mettere*

(Ta) mettere le mani in tasca 'stikke hænderne i lommen'

(Tb) mettere il telefono 'installere telefon'

(I) il fiume mette nel Po 'floden udmunder i Po'

7. Metaforisk udfyldning af 'ledige' pladser i paradigmerne synes at være almindeligt i italiensk, jf. *covare* 'ruge' ovenfor, hvis intransitive metaforiske betydning er 'ulme, gøre': *La passione e l'ira covavano* 'lidenskab og vreden ulmede'.

Tilsvarende ved verber af andre klasser end C3 som *prendere*, (C1), *portare* (C1), *dare* o.a.: *Il fuoco ha preso* 'ilden fik fat'; *questo vicolo porta in Piazza Garibaldi* 'denne smøge fører til Piazza Garibaldi'; *il balcone dà al sud* 'balkonen vender mod syd'.

Det er en interessant problemstilling i hvilket omfang verberne i klasserne C1, C2 og C3 har flyttet sig historisk. Verbet *lavorare* (vt 'forarbejde, bearbejde'; vi 'arbejde, slide i det') er i moderne italiensk et Affektum-verbum (jf. Strudsholm og Boisen 1996, *Lo Zingarelli* 1999). Betydningen er klart Affektum i udtryk som *lavorare il terreno*, og udtryk som *lavorare la pasta* kan formentlig også forstås som Affektum. For artiklens tema er det interessant at verbet synes at have tabt Effektum-anvendelsen, jf. at det i ældre italiensk har haft betydningen 'fremstille': *lavorare abiti* 'fremstille klæder', *lavorare mobili* 'lave møbler'. I moderne italiensk findes markerede rester som *lavorare a maglia un maglione* 'strikke en sweater'. *Lavorare* har altså ændret sig fra C3 til C1.

4. Konstruktionens paradigmatik

De eksempler vi har gennemgået, viser at man ikke blot kan beskrive transitivitet som en relation mellem en Agent-referent og en Patient-referent. Hvis man forsøger at udnævne Patient til overbegræbet for de to roller, får man et problem med den semantiske præcisering, for Affektum og Effektum synes at være komplementære, og Affektum svarer godt til det klassiske begreb *Patiens*. Et stort antal verber er neutrale, og konstruktionen kan derfor ikke beskrives med Agent-Patient, men dens semantiske grænser må ligge mere abstrakt. Problemet kan ikke løses ved at vi udnævner Agent-Patient eller Agent-Affektum til den prototypiske relation og Agent-Effektum til en mere perifer – jf. som modsætning Hopper og Thompson (1980), en klassisk artikel fra den amerikanske funktionalisme – for pointen er netop at konstruktionen kan dannes uden at der stilles krav om denne specifikation på udtrykssiden, dvs. der findes verber af typen C3 som er neutrale over for forskellen mellem Affektum og Effektum – og C3 er i øvrigt rimelig fyldigt repræsenteret. Konstruktionens semantiske grænse skal således formuleres uafhængigt af denne forskel, jf. formuleringen af dens ramme i figur 2. Anderledes udtrykt er de to roller Affektum og Effektum enten i fri variation (C3),

eller de er bundne varianter med henholdsvis verbalklasse C1 og C2 som betingelse.

Vi forsøger at formulere paradigmet tentativt med figur 2, svarende til dem der benyttes i Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler (under udgivelse). Vi har medtaget den detalje at A^1 ('subjektargumentet') kan beskrive referenten som Eksperient. Uden at vi i øvrigt vil eller kan gå videre med dette, så er forholdet velkendt fra mange sprog: perceptionsverber behandles analogt med handlingsverber, og det transitive konstruktionsmønster insisterer altså end ikke på at A^1 skal betegne Agent. I vores diskussion er det vigtigste at det ser ud til at muligheden for Eksperient går sammen med Affektum, mens Effektum skal kombineres med Agent.

Man kan godt finde eksempler på verber af typen C3 også i dansk, men vores beskrivelse peger netop på muligheden for at formulere og teste empiriske hypoteser om forskellen på italiensk og dansk, fx at italiensk transitivitet omfatter paradigmet figur 2 med mange verber der konstrueres således, formentlig langt flere end i dansk.

Domæne: $V + A^1$		
Semantisk ramme: aktivitet eller handling der kan udsiges om en human entitet eller specificeres som relation mellem denne humane entitet og yderligere en entitet.		
udtryk	A^1 's indhold	A^2 's indhold
Nominal ¹	A_x Agent/Eksperient	X
Nominal ¹ + Nominal ²	A_x Agent/Eksperient el. Agent	A_y Affektum el. Effektum

Figur 2. Det transitive paradigme i italiensk⁸.

8. Variablerne x og y angiver referenterne, de løftede tal af typen A^n angiver argumenterne.

Paradigmet er sprogspecifikt ved at åbne for variation mellem Affektum og Effektum og endvidere ved at dets ramme ikke omfatter telicitet, i modsætning til dansk.

5. Konklusion

Bag hele analysen ligger det synspunkt at den paradigmatiske dimension er forsømt i den syntaktiske teori, og at dette også viser sig i valensbaserede teorier. Disse kommer – med Herslund og Sørensens teori som det prominente eksempel – nærmest til den paradigmatiske dimension i beskrivelsen af systematiske valensalternationer som transitiv-applikativ, transitiv-antipassiv, transitiv-intransitiv, ergativ-inergativ (Herslund 1996). Men vi mener man kan og skal gå et skridt videre og beskrive disse alternationer som konstruktionsparadigmer, med morfologiens bøjningsparadigmer som model. På denne måde får man et billede af grænsefladen mellem leksikon og konstruktionssyntaks der viser forholdet mellem leksikalske og grammatiske parametre tydeligt.

Gevinsten kan opsummeres således:

1. En beskrivelsesøkonomisk: Store informationsmængder flyttes systematisk over i konstruktionssyntaksen.
2. En præcisering af hvad der er grammatikaliseringstræk og leksikaliseringsstræk
 - (a) Grammatikaliseringstrækket er organisation i lukkede paradigmer der kan indeholde betydningstræk der ikke kan siges at være tilskrevet af verbalstammerne (fx forskellen mellem dansk og italiensk transitivitet).
 - (b) Den leksikalske 'rest' er begrænsningerne af det paradigmatiske valg til bestemte prædikatsgrupper. Vi udtrykker det sådan at prædikaterne skal passe til eller være kompatible med konstruktionsparadigmernes ramme.

Fuldstændig grammatikalisering foreligger i den situation hvor et bestemt konstruktionsparadigme er foreneligt med alle verbalstammer og altså er globalt. Herslund (1996) peger på det danske paradigme for transitiv-antipassiv som et eksempel der nærmer sig grammatikalisering hvad angår præpositionen *på* i antipassiv.

Historien slutter ikke her, kun fortællingen. Men dens fortsættelse vil være en egentlig dokumentation af at konstruktionsparadigmer kan indeholde betydningsmodsætninger der ikke kan forstås som bestemt af verbalstammerne og dermed ikke er en del af verbets komplementer (*Ergänzungen*). Den er forhåbentlig på vej.⁹

Appendiks: verballister

De 100 hyppigste verber fra tre frekvenslister (Cresti & Moneglia 2005:105) giver en liste på i alt 152 verber, heraf 80 der er neutrale over for transitiv/intransitiv anvendelse.

Vi opfører eksempler fra denne frekvensliste, samtidig med at vi supplerer disse verber med andre eksempler hvis frekvens er lavere.

C1 (A² = Affektum)

Sikre eksempler fra listen:

dimostrare 'vise, demonstrere', *discutere* 'diskutere', *guardare* 'betragte, se på', *perdere* 'miste, tabe', *studiare* 'studere, læse', *telefonare* 'indtelefonere'.

Supplerende: *cacciare* 'jage', *calcicare* 'sparke', *cedere* 'vige', *comandare* 'kommandere', *condurre* 'føre', *correre* 'løbe', *dominare* 'dominere', *elemosinare* 'tigge', *esercitare* 'øve, udøve', *giocare* 'lege, spille', *lavorare* 'arbejde, udarbejde, forarbejde', *lesinare* 'spare', *manovrare* 'manøvrere', *mollare* 'løsne, give efter', *navigare* 'sejle, navigere', *operare* 'operere', *salire* 'bestige, gå op', *saltare* 'springe over, springe', *sbarcare* 'losse, gå fra borde', *scendere* 'gå ned ad, gå ned', *spingere* 'skubbe, presse', *vegliare* 'våge hos, være vågen', *viaggiare* 'berejse, rejse', *vomitare* 'kaste op'.

C2 (A² = Effektum)

Sikre eksempler fra listen: *rispondere* 'svare', *scrivere* 'skrive'

Supplerende: *fungere* 'foregive', *finire* 'slutte, afslutte', *gridare* 'råbe, skribe', *macchinare* 'udtænke', *urlare* 'råbe højt, skråle'.

9. En sådan argumentation kan man finde i Heltoft (2010), hvor der opstilles et scenario for den semantiske udvikling af konstruktion med indirekte objekt i dansk og dens konsekvenser for det frie indirekte objekts distribution.

C3 (A² konstrueres):

Eksempler fra listen: *decidere* 'beslutte', *fare* 'gøre', *pensare* 'tænke', *tenere* 'holde, holde ud', *vedere* 'se'; *mettere* 'lægge, stille'.

Supplerende: *calcolare* 'beregne, regne', *cannoneggiare* 'skyde med kanoner', *combinare* 'kombinere', *evangelizzare* 'forkynde evangeliet', *figurare* 'foregive, forekomme', *fischiare* 'fløjte ad, fløjte', *fulminare* 'ramme med lynet, lyne', *martellare* 'hamre', *muovere* 'bevæge', *scavare* 'grave'.

Henvisninger

- Andorno, C. (2003). *La grammatica italiana*. Milano: Mondadori.
- Bach, S. & J. Schmitt Jensen (1990). *Større italiensk grammatik*. København: Munksgaard.
- Boysen, G. & E. Strudsholm (1996). *Italiensk-dansk ordbog*. København: Munksgaard.
- Comrie, B. (1978). Ergativity, i W.P. Lehmann (red.), *Syntactic Typology*, Austin og London: University of Texas Press, 329-394.
- Cresti, E. & M. Moneglia (2005). *C-ORAL-ROM. Integrated Reference Corpora for Spoken Romance Languages*. Amsterdam og Philadelphia: John Benjamins.
- Dardano, M. (2005). *Nuovo manualetto di linguistica italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Dardano, M. & P. Trifone (1985). *La lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Dixon, R.M.W. (1992). Ergativity, *Language* 55, 59-138.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996a). The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity, i E. Engberg-Pedersen, et al. (red.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 65-102.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996b). Prepositional objects in Danish, i L. Heltoft & H. Haberland (red.) *Papers from the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*, Roskilde: Roskilde Universitet, Institut for Kultur og Identitet (tidl. Institut for Sprog og Kultur), 93-108.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (1996). Content, expression, and structure, *Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company

- Engberg-Pedersen, E. (red.). (2005). *Dansk Funktionel Lingvistik: En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. København og Roskilde: Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Roskilde Universitetscenter.
- Halliday, M.A.K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2010). *Grammatik over det Danske Sprog 1-3*. Det Danske Sprog og Litteraturselskab. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L. (2010). Paradigmatic structure in a usage based theory of grammaticalisation, i K. Boye & E. Engberg-Pedersen (red.), *Language Usage and Language Structure*. Berlin: Mouton de Gruyter, 145-166.
- Herslund, M. (1992). Valens og grammatiske relationer., i P. Durst-Andersen & J. Nørgård-Sørensen (red.), *Ny Forskning i Grammatik 2*. Odense: Odense Universitetsforlag, 48-72.
- Herslund, M. (1996). Syntaktiske alternationer og funktionelle kategorier, i L. Falster Jakobsen & G. Skytte (red.), *Ny Forskning i Grammatik 4*. Odense: Odense Universitetsforlag, 49-70.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1994). A valence based theory of grammatical relations, i E. Engberg-Pedersen, L. Falster Jakobsen & Lone Schack Rasmussen (red.), *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin og New York: Mouton de Gruyter, 81-95.
- Hopper, P. & S.A. Thompson (1980). Transitivity in grammar and discourse, *Language* 56, 251-99.
- Hopper, P. (1998). Emergent grammar, i M. Tomasello (red.), *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*, Mahwah N.J. og London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 155-176.
- Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar*. London: Allen & Unwin.
- Lyons, J. (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Nørgård-Sørensen, J., L. Heltoft & Lene Schøsler (under udgivelse). *Connecting Grammaticalisation. The Role of Paradigmatic Structure*. Amsterdam og Philadelphia: John Benjamins.
- Patota, G. (2006). *Grammatica di riferimento dell'italiano contemporaneo*. Novara: Garzanti Linguistica.

Sabatini, F. & V. Coletti (2006). *Il Sabatini Coletti. Dizionario della lingua italiana*. Milano: Rizzoli Larousse.

Zingarelli, N. (1999). *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. 12. udgave. Bologna: Zanichelli.

Selv-studier

Eva Skafte Jensen

1. Indledning

Man kan overveje hvad *selv* gør i eksempler som (1) - (3):

- (1) [om Inga Nielsen] En moderne opera-primadonna skal *selv* vaske, stryge og pakke kuffert, og hun skal *selv* på posthuset og betale regninger (KorpusDK, 01.04.90)
- (2) Skolehjemmet er åben på alle dage – også i weekenderne. De forskellige håndværksgrupper deltager *selv* i driften af hjemmet. F.eks. bager bagerlærlingene brød til hjemmet. Slagterne laver færdigretter til kantinen. Receptionen og kiosken drives af eleverne på skift (KorpusDK, 25.04.87)
- (3) Bent Sørensen er sin egen stuntman, han må *selv* lægge arm til en demonstration med en serie elektriske strømstød (KorpusDK, 14.02.91)

Jeg vil argumentere for at ordet *selv* i sådanne eksempler har en vigtig tekstpragmatisk funktion som subjektfokusator. Projektet at kortlægge hvilke grammatiske midler der har tekstpragmatisk funktion og hvordan, er stort og indeholder mange delprojekter der involverer ledstilling, morfosyntaks, ledmateriale, trykfordeling og kombinationer heraf. Denne artikel om subjektfokusatoren *selv* skal ses som et bidrag til dette projekt.

Subjektfokusatoren *selv* adskiller sig fra forskellige andre typer *selv*, nemlig det *selv* der fungerer som hvad jeg vil kalde klitisk fokuspartikel, det *selv* der indgår i refleksivet *sig selv*, den emotive emfasepartikel *selv* og flere andre beslægtede *selv*'er. Disse *selv*'ers særkender beskrives i 2. I 3. gør jeg først rede for de formelle karakteristika ved subjektfokusatoren *selv* for derpå at gøre rede for hvilken fokusforståelse jeg læner mig op ad i afsnit 4. I 5.-7. vender jeg tilbage til subjektfokusatoren *selv*

og opsummerer. Eksemplerne består især i excerpter fra KorpusDK og modulationer heraf.

2. Subjektivfokusatoren *selv* og andre *selv*'er

En karakteristik af *selv* som subjektivfokusator gives som sagt i 3. og 5. Først gives en gennemgang af andre typer *selv*. Når man søger i forskellige korpora på ordet *selv*, kan de mange forekomster umiddelbart være svære at se mønstre i, men ved nærmere eftersyn fordeler de sig pænt på typer der er afgrænset mht. funktion, topologi mm.

Der er uklarhed med hensyn til ordklasse ved *selv*. I sin store grammatik over gammeldansk har Brøndum-Nielsen ordet med både i bindet for adjektiver (1962) og i bindet for pronomener (1965); i diverse ordbøger under opslagsordet *selv* står det angivet som både pronomen og adverbium, men ikke som adjektiv, jf. fx ODS, NDO og etymologisk ordbog (Nielsen 1989). I mangel af ordentlige, etablerede termer tillader jeg mig at bruge ad hoc termer til beskrivelse af de forskellige typer *selv* jeg har identificeret.

2.1. Klitiske fokuspartikler

Den type *selv* som nemmest forveksles med subjektivfokusatoren *selv*, er den hvor ordet fungerer som det jeg kalder klitisk fokuspartikel. *Selv* er ikke det eneste ord der kan bruges således, ofte ser man også ord som *kun*, *også*, *ikke* mfl. brugt i denne funktion. I (4) og (5) har den klitiske fokuspartikel skopus over subjektet, men den kan være tilknyttet alle typer led på propositionelt niveau. Når jeg bruger termen klitisk fokuspartikel, er det for at fremhæve at det *selv* der forekommer i eksempler som (4) og (5), adskiller sig fra subjektivfokusatoren på et væsentligt punkt, nemlig med hensyn til topologisk selvstændighed.

Klitiske fokuspartikler kan være enten foranstillede eller efterstillede; i (4) er der tale om proklise, i (5) om enklise.

(4a) Jeg tror, at **'selv Kuro'sawa** gerne vil have folk til se sine film
(KorpusDK, 16.01.90)

(4b) Jeg tror, at **selv Kuro'sawa** gerne vil have folk til se sine film

- (5a) [...] og **Sovjetunionen** 'selv er i opløsning (KorpusDK, 11.03.90)
- (5b) [...] og **Sovjetunionen** 'selv er i opløsning

Der er tydeligvis nogle semantisk-funktionelle forskelle på proklitisk og enklitisk brug, og det ville være interessant at undersøge disse forskelle nærmere, især med inddragelse af trykforholdene i analysen, men det ligger uden for rammerne af denne artikel at forfølge dette spor yderligere. Som det fremgår, kan *selv* være trykstærkt i både (4a), (5a) og (5b), og jeg skal derfor præcisere hvordan jeg bruger termen klitisk. Som term kan klitisk nemlig i hvert fald bruges på to forskellige måder. Dels er der en veletableret tradition for at bruge termen ved sådanne processer hvor et selvstændigt ord 'hæftes på' et andet selvstændigt ord, typisk med tab af et eventuelt selvstændigt tryk. Klassiske eksempler på denne måde at bruge termen på, ses i (6) og (7) hvor et tryksvagt pronomen på det nærmeste indoptages i det ord det står i umiddelbar forlængelse af:

- (6) giv mig-n (dvs. 'giv mig den')
- (7) gør-ed (dvs. 'gør det')

I klassisk grammatikaliseringsteori der beskriver udviklingen fra et selvstændigt leksem til bøjningsmorfem, indgår det i mellemregningerne at et skridt på vejen går over denne form for processer, og her er manglende tryk netop et vigtigt karakteristikon, jf. fx Lehmann 1985.

Begrebet klisis kan også bruges bredere. Ifølge Jørgensen har man i den generative grammatik arbejdet med et klisisbegreb "som kan karakteriseres som syntaktisk i sin art" (Jørgensen 2000: 39). Det bruges stadig om processer hvor visse led 'hæftes på' andre led, dvs. positionelt står i umiddelbar tilknytning til disse andre led, og trykmønstre er ikke uvigtige: de eksempler der typisk gives i litteraturen er franske tryksvage pronomener i eksempler som *je le lui donne*, hvor pronomenerne betegnes som 'proklitiske' til verbet, jf. Jørgensen 2000: 38; se også Fretheim & Halvorsen 1975; Platzack 1998: 45.

Men mangel på tryk viger tilbage for det man især er optaget af, nemlig det at led positionelt kan hæfte sig på andre led uden nødvendigvis at

tabe terræn som ord i sig selv, og det er denne anden måde at bruge klisisbegrebet på jeg finder inspiration i, når jeg omtaler *selv* i (4) og (5) som klitisk fokusartikel. Bemærk således at der meget vel kan – men ikke behøver – være manglende tryk i ordet *selv* i (4) og (5) ovenfor. I den udstrækning der i øvrigt er et mønster i trykfordelingen i eksempler som (4) og (5), består det tilsyneladende i at der enten kan være tryk på begge konstituenten eller kun på den til højre i syntagmet, uanset om den til højre er *selv* eller den anden konstituent.

Det særlige ved ordet *selv* som klitisk fokusartikel er at det hænger så nært sammen med den konstituent det hæftes på, at det slår igennem i topologien: når man flytter den konstituent *selv* har skopus over, flytter *selv* med, jf. (4c) og (5c).

	F	finit	subjekt	indholdsfelt
(4c)	så	vil	selv Kurosawa	gerne have folk til at se sine film
(5c)	så	er	Sovjetunionen selv	i opløsning

Her og i følgende topologiske opstillinger medtager jeg kun de pladser der er umiddelbart relevante, og hvad angår pladserne i højre del af skemaet, laver jeg ikke en differentiering af mulige pladser, men bruger fællesbetegnelsen indholdsfelt (jf. Diderichsen 1946). Indholdsfeltet omfatter pladser til infinitter, objekter, prædikativer og adverbialer på propositionelt niveau. F er en forkortelse af termen Fundamentfelt (Diderichsen 1946) eller Forfelt (senere standardgrammatikker, fx Hansen 1977: 44f).

2.2. Refleksivet sig selv

Ofte indgår *selv* i refleksivet *sig selv*. At jeg omtaler *sig selv* som refleksiv, skyldes at Ulrik Hvilshøj (1999) har argumenteret overbevisende for at man bør skelne mellem hvad han kalder mediummarkøren *sig* og refleksivmarkøren *sig selv*.

Fælles for eksempler som (8) - (10) er at de udgør transitive situationer. I (8) udgør subjekt og objekt to distinkte entiteter, i (9) og (10) er der koreference mellem subjekt og objekt. Med inddragelse af data fra

mange sprog viser Hvilshøj at den prototypiske refleksive situation er kendetegnet ved at der er uventet koreference mellem subjekt og objekt, som i (9), mens der i mediumsituationen ikke er uventet koreference mellem de to størrelser, jf. (10).

- (8) Holger slog **en lille hund**
- (9) Holger slog **sig selv**
- (10) Holder slog **sig**

Effekten af *sig selv* er at der etableres en konceptuel adskillelse mellem den entitet subjektet henviser til, og den entitet *sig selv* henviser til, på en sådan måde at subjekt og objekt næsten opfattes som betegnende to distinkte entiteter a la (8). *Selv* i refleksivet er altid trykstærkt, og det bidrager til at forskyde fokusforventningen.

2.3. Den subjektive emfasepartikel selv

Det næste *selv* der skal omtales, er det *selv* der forekommer i ytringer som (11).

- (11) det passer selv, det gør!

I (11) har *selv* ikke skopus over et andet ord, faktisk opererer det slet ikke på noget på det propositionelle niveau, og det har ingen indflydelse på fokustildelingen. I stedet bruges det som forstærker af den subjektive og emotive indsats afsender investerer i ytringen. I den henseende ligner det andre subjektive emfasepartikler som for eksempel det subjektive *altså*, jf. Jensen (2002). Uden at have undersøgt udviklingsvejene til bunds vil jeg anse det for sandsynligt at den brug af *selv* man ser i (11), er udviklet af subjektfokusatoren *selv*. Det er ikke usædvanligt at subjektive emfasepartikler udvikles af størrelser der fungerer som tekstlige redigeringsanvisninger, jf. Jensen (2002) og Jensen (manus). Dette *selv* er altid trykstærkt.

2.4. Selve, selveste og selv samme

Den sidste gruppe *selv*'er der skal omtales i denne afdeling, er i virkeligheden ikke én gruppe, men flere. Størrelserne *selve*, *selveste* og *selv samme* udmærker sig ved hver især at udgøre en afgrænset kategori, alle med affinitet til andre typer *selv*, men også med tydelige forskelle.

Selve fungerer som instruks fra afsender til modtager om udelukkende at beskæftige sig med en omtalt entitet i snæver forstand, samtidig med at entiteten i videre forstand holdes præsent. Ofte ledsages ytringer med *selve* af ytringer der peger på den omtalte entitet i videre forstand. Dette ses for eksempel i (12) hvor *selve HIV-infektionen* alene drejer sig om det sygdomsfremkaldende virus i AIDS, mens fortsættelsen peger på sygdommen AIDS i videre forstand.

- (12) Dels er det muligt at bekæmpe **selve** HIV-infektionen [...]. Tillige kan man behandle mange af de følgesygdomme AIDS medfører. (KorpusDK, 01.12.92)

Selveste bruges på en måde der ligner det proklitiske *selv* (jf. (4) ovenfor), og i mange tilfælde kan man udskifte de to ord uden at det resulterer i forskellige tekstlige tolkninger. Måske er den eneste forskel på det proklitiske *selv* og *selveste* at man med *selveste* også investerer emotivt i ytringen:

- (13) Maradona, hvis ry på et tidspunkt [...] overgik **selveste pavens** (KorpusDK, 03.03.91)

Selv samme fungerer også som fokusator. Den informationsenhed det har skopus over, skal være tekstbunden, for eksempel ved at have været nævnt tidligere i teksten:

- (14) Så længe den forskningsinstitution som udfører en bestilt opgave for et ministerium, er økonomisk afhængig af **selv samme** ministerium, vil der kunne sættes spørgsmålstegn ved forskningsresultaterne (KorpusDK, år 2000)

Det er muligt at *selve*, *selveste* og *selv samme* udgør undergrupper til de klitiske fokuspartikler. Lighederne med det klitiske *selv* er slående, dog kan de kun stå proklitisk. På den anden side er det muligt at alle de størrelser der er omtalt i afsnittene i 2., slet ikke hører med i en artikel der handler om subjektfokusatoren *selv*, men i stedet udgør selvstændige leksikaliserede størrelser, der kun af historisk tilfældige årsager har en del af stavemåden til fælles. Dette uddybes i 2.5.

2.5. Morfologi og diakroni

I historisk perspektiv kan man iagttage at ordet *selv* opfører sig som et stærktbøjet adjektiv i gammeldansk. Det bøjes i tal, køn og kasus, men ikke i komparation, jf. Brøndum-Nielsen 1962. I løbet af yngre nydansk (fra og med ca. 1500) taber ordet dog sine bøjningsmuligheder, og en håndfuld former etablerer sig uafhængigt af hinanden som selvstændige leksikalske størrelser (jf. Jensen, manus: 286-289). Former som *selv* og *selve* kan altså meget vel have rod i gamle bøjningsformer, men må i nutidigt synkront perspektiv ses som selvstændige leksemer, snarere end bøjningsvarianter af samme leksem. Den tilsyneladende superlativ *selveste* finder man slet ikke i gammeldanske kilder. Det foreslås at ordet *selveste* kan være opstået som en spøgefuld nydannelse eller som en misforståelse af det tyske *selbst*, jf. ODS opslagsform *selv*.

3. Subjektivfokusatoren *selv*'s formelle karakteristika

Dette afsnit handler om det *selv* som allerede er blevet vist i indledningen, nemlig det *selv* der som sin primære funktion har at fungere som subjektivfokusator. Nu hvor typerne i afsnit 2. er blevet afhandlet, er det forholdsvis nemt at sige hvad de formelle karakteristika for dette *selv* er. For det første er det syntaktisk forbundet med en entitet på propositionelt niveau, hvorved det adskiller sig fra den subjektive emfasepartikel i (11), og det står ikke klitisk til den entitet det har skopus over, hvorved det adskiller sig fra de klitiske fokuspartikler i (4) - (5) og (12) - (14). Det udgør heller ikke en komponent i refleksivet *sig selv* (jf. (9)), og det er ikke en bøjningsvariant af *selve* og *selveste*.

3.1. *Selv*'s topologi

Topologisk er dette *selv* karakteristisk ved at være selvstændigt placeret i den topologiske analysemodel (dvs. sætningsskemaet). Dets neutrale plads er sætningsadverbialets plads, men det kan også stå på den forreste plads i sætningen (F), jf. (1a), og i indholdsfeltet længere mod højre, jf. (1b).

	F	finit	subjekt	sætningsadverbialets plads	indholdsfelt
(1)	hun	skal	-	selv	på posthuset
(1a)	selv	skal	hun	-	på posthuset
(1b)	hun	skal	-	-	på posthuset selv

Når det står på F, giver det nogle særlige tekstlige effekter. Der er et interessant og komplekst samspil mellem pladsen F, hvilke ledtyper der kan stå på denne, hvilket materiale de pågældende led er dannet af, og endelig om leddene eller dele heraf er trykstærke eller ej. Placering længere mod højre resulterer ikke i tydelige forskelle. De alternative placeringsmuligheder og samspillet med andre faktorer kommer jeg ikke nærmere ind på i denne artikel.

Dog er der det vigtige at sige at sætningsadverbialets plads faktisk selv kan udspaltes i en række pladser der alle har egne funktionelle egenskaber (fx Heltoft 2003; Christensen 2007: 132, 142ff). Den særlige plads *selv* står på i (1c), er den længst til højre blandt disse pladser. Den viser sig når et andet led, fx negationen, også står på sætningsadverbialets plads. Denne plads og dens stilistiske effekter er beskrevet i en artikel af Jørgensen (1996), og i sin artikel fra 2003 har Heltoft kaldt den for pladsen for ikonisk fokus.

	F	finit	subjekt	sætningsadverbialets plads			indholdsfelt
				modalpartikler, ol.	negation	ikonisk fokus	
(1c)	hun	skal	-	jo / måske / sikkert	ikke	selv	på posthuset

3.1.1. Klitisk fokuspartikel eller subjektfokusator?

I visse tilfælde kan det være svært at afgøre om man faktisk står over for subjektfokusatoren *selv*, eller om der mon er tale om en brug som klitisk fokuspartikel. I eksemplerne i (1) - (3) står subjekterne på førstepladsen, men som bekendt er dansk ikke et sprog hvor subjektet obligatorisk står forrest. Det har en egen plads i den topologiske model hvor det

står hvis det ikke står på F. Denne plads ligger dog umiddelbart op ad den plads hvor subjektfokusatoren *selv* står, og det resulterer i at man i ytringer hvor noget andet end subjektet står forrest (hvilket nemlig bevirker at subjektet må stå på den omtalte subjektplads), ikke kan afgøre om *selv* er subjektfokusatoren *selv* eller en enklitisk fokuspartikel til subjektet, jf. (2a):

(2a) driften af hjemmet deltager **de forskellige håndværksgrupper selv** i

Dette kan illustreres ved at sætte (2a) i sætningsskema:

F	finit	subjekt	sætningsadverbialets plads	indholdsfelt
driften af hjemmet	deltager	de forskellige håndværksgrupper	selv	i
driften af hjemmet	deltager	de forskellige håndværksgrupper selv		i

Det er ikke umuligt at adskille subjekt og *selv* i eksempler som (2a), men det eneste man kan adskille med, er sætningsled der i sig selv har fokusering som en vigtig del af deres funktionelle potentiale, og derfor er det svært at isolere i eksempler som (2b) præcis hvad der udløser fokusforventningen: *selv* eller adverbial/partikel:

(2b) driften af hjemmet deltager de forskellige håndværksgrupper **jo/måske/også selv** i

3.2. *Selv's syntaks*

Selv's tilstedeværelse er styret af subjektet. Den form for styring der er relevant i forbindelse med *selv*, er **svag styring**. Svag styring er kendetegnet ved at et elements tilstedeværelse er muliggjort af et andet sprogligt element i sætningen. Herved adskiller svag styring sig fra **stærk styring**, hvor et element nødvendiggør et andet element i sætningen, og **ingen styring**, hvor man ikke kan pege på et enkelt element som udslagsgivende for et andets tilstedeværelse (se fx Jensen 2004;

GDS: 88-89). I det følgende gives først ganske kort nogle eksempler på stærk styring og ingen styring, derpå gives lidt fyldigere eksempler på svag styring.

Et klassisk eksempel på stærk styring er (ikke-semantisk) genus i dansk, jf. fx Jensen 2008; GDS: 89. Substantivstammerne styrer hvilket genus der skal bruges i tilknyttede artikler og adjektiver:

(15) **en** brun-Ø hund / hund-**en** var brun-Ø

(16) **et** brun-t hus / hus-**et** var brun-t

Et klassisk eksempel på ingen styring er frie tids- og stedsadverbialer, jf. Nikula 1986: 28; Jensen 1985: 79-81. Der gives et tids-eksempel i (17):

(17) Danmark fik i **går** sin hidtil yngste universitetsrektor (KorpusDK, 01.12.92)

3.2.1. *Selv som svagt styret*

Til illustration af svag styring bruges mådesadverbialer. Mådesadverbialer har traditionelt været regnet for eksempler på frie led, dvs. led som ikke var styrede, se fx Jensen 1985: 79, 81, men allerede Nikula sår tvivl om denne tolknings gyldighed (Nikula 1986: 19), og Togeby regner dem blandt bundne ledtyper (Togeby 1993: 446). Når man anvender det kriterium at svag styring er at det er tilstedeværelsen af et element der muliggør tilstedeværelsen af et andet element i sætningen, er det forholdsvis tydeligt at mådesadverbialer oftest er udsat for svag styring; i eksempler som (18) og (19) er deres tilstedeværelse muliggjort af prædikatet:

(18) Læg kyllingen i en passende gryde, hæld koldt vand på og bring **langsomt** gryden i kog. (KorpusDK, 27.05.90)

(19) [anmeldelse af en bog af Maria Giacobbe] Et følsomt, vidende og erfaringsrigt menneske skriver **smukt** om en høstlig lidenskab. (KorpusDK, 24.04.87)

I (18) er det *bring i kog* der muliggør *langsomt*, og i (19) er det *skriver* der muliggør tilstedeværelsen af *smukt*.

På tilsvarende vis er det subjektet *han* der muliggør tilstedeværelsen af *selv* i (3). Og at der netop er tale om svag styring, snarere end stærk styring, viser sig ved at *selv* sagtens kan udelades uden at sætningen falder fra hinanden, jf. (3a).

- (3) Bent Sørensen er sin egen stuntman, han må **selv** lægge arm til en demonstration med en serie elektriske strømstød (KorpusDK, 14.02.91)
- (3a) han må Ø lægge arm til en demonstration med en serie elektriske strømstød.

3.2.2. Sekundær neksus

En anden interessant syntaktisk omstændighed er at *selv* som subjektfokusator åbenbart både kan gøre subjektet i en primær såvel som i en sekundær neksus til fokuskandidat. Begrebet sekundær neksus bruges af Diderichsen til at beskrive forbindelsen mellem et objekt og et infinitiv i et eksempel som (20), jf. Diderichsen 1946: 188. Konstruktionen er velkendt i den romanske fagtradition som akkusativ med infinitiv. Diderichsens pointe er at der er en katataktisk forbindelse mellem *ham* og *gå* der svarer til den man finder i en primær neksus:

	S	V	O	
(20)	jeg	så	ham	gå
			S	V
			han	gik

Det interessante i forbindelse med *selv* som subjektfokusator er at det ikke er entydigt om *jeg* eller *ham* gøres til fokuskandidat i en ytring som (20a), og at ordet altså tilsyneladende både kan gøre det primære og det sekundære subjekt til fokuskandidat.

- (20a) jeg så ham ikke selv gå

I visse tilfælde vil konteksten dog pege entydigt på for eksempel subjektet i den sekundære neksus, som i (21):

- (21) Forleden opfordrede Lone Dybkjær **arbejdsmarkedets parter til selv** at forhandle (KorpusDK, 03.12.92)

I både (20) og (21) er der tale om sekundær neksus. Men konstruktionen i (21) adskiller sig fra den i (20) i to henseender: For det første er der i (20) tale om en 0-infinitiv, i (21) om en *at*-infinitiv (læs mere om *at*-infinitiv og 0-infinitiv i GDS: 726f); for det andet er der i (20) tale om et almindeligt objekt, i (21) om et såkaldt middelbart objekt (styret af præpositionen *til*), jf. GDS: 609. Om forskellen med hensyn til entydig tolkning af hvilken aktant *selv* har skopus over, skyldes de forskellige konstruktionstyper, eller om den entydige tolkningsmulighed i (21) er tilfældig, er indtil videre uklart.

4. Fokus

Som sagt vil jeg mene at det *selv* man ser beskrevet i afsnit 3., har som særlig funktion at gøre subjektet til fokuskandidat. At det kan være nyttigt at have en subjektfokusator i et sprog som moderne dansk, skyldes først og fremmest at det grammatiske subjekt ikke er fokuskandidat på lige fod med andre fokuskandidater. I dette afsnit viser jeg hvad jeg forstår ved fokus og termen fokuskandidat.

4.1. Fokusdefinitioner

Fokusbegrebet er et af de mest omdiskuterede i litteraturen om sammenhængen mellem grammatik og pragmatik. At give en fyldestgørende redegørelse for diskussionerne herom lader sig ikke gøre i en artikel som denne. I stedet holder jeg mig til at fremlægge hvilken forståelse af fokus jeg støtter mig til, nemlig den i de tre definitioner af fokus man kan læse sig til i de følgende citater fra Togeby, Nølle og GDS.

“Et led som afsenderen meddeler som relevant for modtageren fordi det tilføjer, sammenføjer, sletter eller omorganiserer information i modtagerens mentale model, er sætningens **fokus**.” (Togeby 1993: 446, fremhævelse ifølge forlæg)

“Fokus kan karakteriseres ved tre konstituerende og indbyrdes afhængige egenskaber:

Den første er **syntagmatisk**: Fokus fremstår i ytringen som bestående af en sammenhængende del af den lineære streng. For at forstå ytringen må modtager lokalisere fokus' udstrækning.

Den anden er **paradigmatisk**: Fokus præsenteres som resultatet af et valg truffet blandt elementerne i et paradigme. For at forstå ytringen må modtager genskabe dette paradigme.

Den tredje er **intentionel**: Det paradigmatisk valg er truffet med et særligt formål for øje. For at forstå ytringen må modtager forstå dette formål."

(Nølke 1996: 63, fremhævelser ifølge forlæg)

"FOKUSLEDDET er det led (eller den del af et led) som afsenderen udpeger som særlig relevant, som meddelelsens centrum, og som han altså også udpeger som det led modtageren bør benægte hvis han er uenig." (GDS: 76, fremhævelse ifølge forlæg)

På trods af at der i disse tre citater gives nogle ret gode beskrivelser af hvad det særlige ved fokus er, kan det være endog særdeles vanskeligt at afgøre hvad der i en given ytring faktisk udgør fokus, og det skyldes blandt andet at fokus ikke er strukturelt kodet i et sprog som moderne dansk.

(22) Sofie kunne få noget mælk senere

I (22) er det således ikke indlysende hvad fokus er; både (23) og (24) kunne for eksempel sagtens være fortsættelser til (22), hvilket peger på at *mælk* såvel som *senere* kunne være fokus i (22).

(23) – hun var godt træt af saft

(24) – vi skulle først købe noget

At finde ud af hvad fokus er i en ytring som (22), kræver altså at man inddrager mere end det der er strukturelt kodet i morfosyntaks, ledstilling og trykfordeling. Man er også nødt til at inddrage pragmatiske forhold som kendskab til kon- og ko-tekst.

4.2. Fokuskandidater og subjektet

Det er altså ikke kodet hvad der er fokus i en moderne dansk ytring, men det er kodet at der er ledtyper der udgør hvad man kan kalde

fokuskandidater (jf. Heltoft 1996: 255); således er både *mælk* og *senere* fokuskandidater i (22). På dette punkt skiller subjektet sig ud som noget særligt, det er nemlig ikke fokuskandidat på lige fod med andre fokuskandidater. Dette udtrykkes indirekte i følgende citat fra Jørgensen:

“Mere præcist udtrykt vil jeg påstå at konstruktionen [nemlig ledrækkefølgen Fvan, ESJ] er forbundet med fordelingen af topic- og focus-strukturerne i teksten på en sådan måde at det ‘post-adverbiale’ subjekt – stik imod subjektets almindelige natur – er blevet rykket ind i tekstens focusområde” (Jørgensen 1996: 78)

Og det står direkte i følgende citat fra Heltofts hånd:

“The topicality of the Danish subject leads it to shun focus status, making it an *antifocus*, ‘the constituent the receiver will take to be non-focus, unless otherwise instructed’” (Heltoft 1996: 258, forfatters fremhævelse)

Se også Togeby (1993: 503-507). Her siges det ikke eksplicit at subjektet ikke er fokuskandidat på samme måde som andre ledtyper, men i opregningen af hvilke typer led der kan være såkaldt ‘nyfokus’, optræder subjektet ikke.

Hvis subjektet skal gøres til fokuskandidat, skal det ske ved særlige midler. Kendte midler til at gøre subjektet (og andre led) til fokuskandidater er kløvning (jf. fx Hansen 1995):

(25) det var Sofie der kunne få noget mælk senere

emfatisk tryk (jf. fx Togeby 2003: 140-141):

(26) So”fie kunne få noget mælk senere

brug af klitiske fokuspartikler, jf. også (4) - (5) ovenfor:

(27) også Sofie kunne få noget mælk senere

og placering på særlig plads i sætningsskemaet, jf. også (1c) ovenfor:

(28) så kunne jo Sofie få noget mælk senere

Bemærk i øvrigt at det fokuserede led altid ledsages af tryk ved disse fokuseringsmidler. Prøv for eksempel at udskifte *Sofie* med ord som *hun/hende* eller *pigen*.

5. *Selv* som subjektfokusator

Det er nu min påstand at det *selv* der optræder i eksempler som (1) - (3) og (29) - (31), også er et middel til at gøre subjektet til fokus-kandidat, og i modsætning til de fokuseringsmidler der er nævnt i afsnit 4.2., gælder *selv* som fokuseringsmiddel eksklusivt for subjektet. Og alt andet lige vil et subjekt der gøres til fokus-kandidat, også blive opfattet som intenderet og realiseret fokus – hvorfor ellers gøre det til fokus-kandidat?

- (29) [om den tjekkiske forfatter Jan Trefulka] Året efter blev hans tidsskrift lukket, og han **selv** anvist arbejde som arbejdsmand (KorpusDK, 24.08.90)
- (30) [om skærmydsler med det daværende KTAS] Først da vor mand, ham med firmaet, gav sig til at brøle: "Hvad er det for en telefon, I vil tage ned! Der er ingen telefon. I har jo **selv** flyttet den", holdt opkrævningerne op med at komme (KorpusDK, 05.11.90)
- (31) [instruktøren af filmen Ghost] Ja, jeg tror **selv** på Gud og dermed også på, at mennesket besidder en sjæl. (KorpusDK, 04.10.90)

I eksemplerne (29) - (31) fremhæves det grammatiske subjekt så man får opfattelsen af at det er noget særligt at netop Trefulka fik anvist arbejde som arbejdsmand, at netop det daværende KTAS havde flyttet telefonen, og at netop instruktøren af Ghost tror på gud. Og tilsvarende for eksemplerne (1) - (3) at det er noget særligt at netop en primadonna skal vaske osv., at netop lærlingene deltager i driften, og at netop Bent Sørensen må lægge arm til en demonstration af elektriske strømstød. I den henseende har subjektfokusatoren *selv* en effekt der ligner effekten

ved det refleksive *sig selv* i (9) nemlig at alle de skildrede situationer i (29) - (31) og (1) - (3) er uventede.

Det er også tydeligt at det paradigmatisk som Nølle peger på som vigtigt ved fokus, spiller en rolle i sådanne eksempler. Det grammatiske subjekt trækkes frem i forgrunden, og derved aktiveres paradigmeelementet; i de pågældende ytringer underforstås mindst ét alternativ fra paradigmet: en moderne operaprimadonna – ikke primadonnaer fra gamle dage, Trefulka – ikke hvem som helst, lærlingene – ikke indkaldt ansat personale, osv.

Eftersom *selv* er svagt styret, kan det sagtens udelades (jf. (3a) ovenfor), og deri ligner det som tidligere nævnt mådesadverbialer som i (18) og (19). Det ligner også mådesadverbialer i en anden henseende, nemlig i at være følsomt over for fokus. I ytringer som (18) - (19), der her gentages i forkortet form, er det informationen i hhv. *langsomt* og *smukt* "afsenderen meddeler som relevant for modtageren fordi det tilføjer, sammenføjer, sletter eller omorganiserer information i modtagerens mentale model", jf. Tøgeby ovenfor, og "det led modtageren bør benægte hvis han er uenig", jf. GDS ovenfor.

(18a) bring **langsomt** gryden i kog.

(19a) Et følsomt, vidende og erfaringsrigt menneske skriver **smukt** om en høstlig lidenskab.

Til forskel fra mådesadverbialer ligger fokus ikke på ordet *selv selv*, men på et andet led, nemlig subjektet. Men ligesom mådesadverbialer tiltrækker sig opmærksomheden i ytringen, tiltrækker *selv* sig opmærksomheden – dog på et andet ledes vegne, et led der ikke ellers ville blive opfattet som oplagt fokus.

De funktionelle ligheder mellem mådesadverbialer og subjektfokusatoren *selv* opfanges ofte af meget små børn, der i en bestemt periode af deres sproglige udvikling (ca. 3-4 år) kan føje et -t til *selv*: *det skal du selvt gøre, jeg vil selvt hælde op*.

I modsætning til det klitiske *selv* er subjektfokusatoren altid trykstærk. En interessant omstændighed ved subjektfokusatoren er at trykfordelingen

i resten af ytringen tilsyneladende ligger fast uafhængigt af om *selv* er til stede eller ej. Dette fremgår af eksemplet med stuntmanden ((3) ovenfor), som her gentages med angivelse af alle de tryk der måtte være i løbet af ytringen ved prosodisk neutral udtale, dels uden *selv*, dels med.

- (3b) han må Ø lægge 'arm til en demonstra'tion med en serie e'lektriske 'strømstød.
- (3c) han må 'selv lægge 'arm til en demonstra'tion med en serie e'lektriske 'strømstød.

6. Trykfordeling

Det er almindeligt at antage at der er et samspil mellem trykfordelingen i ytringen og fokus, men det er uklart præcist hvordan dette samspil foregår. Mig bekendt er det eneste forsøg på en systematisk beskrivelse af dette at læse i Togeby 2003: 35-48, 139-142. I dette forsøg levnes partiklernes rolle i fokustildelingen dog ikke megen opmærksomhed. Ligesom trykfordelingen spiller partikler som *selv* (*også, kun, mfl.*) tydeligvis en rolle i fokustildelingen, men som vist i denne artikel er der ikke samme regler for tryk alt efter om *selv* (*også, kun, mfl.*) fungerer som klitisk fokuspartikel, som subjektfokusator, som komponent i reflexivet *sig selv* osv. For eksempel er visse *selv*'er altid trykstærke, mens andre (det proklitiske *selv*) ikke nødvendigvis er det. Specifikt hvad angår subjektfokusatoren, er det måske netop dennes særkende at trykfordelingen i ytringen faktisk ikke ændrer sig alt efter om *selv* er til stede eller ej (jf. (3a) - (3b)).

7. Afslutning

I denne artikel har det været min hensigt at vise at ordet *selv* har en vigtig tekstpragmatisk funktion som middel til at gøre subjektet til fokus kandidat. Jeg har præciseret hvilket *selv* der fungerer som subjektfokusator, hvordan det adskiller sig fra andre typer *selv*, formelt og funktionelt, og på hvilke måder subjektfokusatoren *selv* har affinitet til andre typer *selv* og til andre ledtyper, nemlig mådesadverbialer. Det har også været min hensigt at vise at samspillet mellem trykfordeling, fokus og partikler savner systematisk udforskning. Det er min hensigt at forfølge dette projekt i de kommende år.

Henvisninger

- Brøndum-Nielsen, J. (1962). *Gammeldansk Grammatik, Vol. IV. Adjektiver. Adverbier. Numeralier*. København: J.H.Scultz.
- Brøndum-Nielsen, J. (1965). *Gammeldansk Grammatik, Vol. V. Pronominer*. København: Akademisk Forlag.
- Christensen, T.K. (2007). *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer*. Roskilde: Institut for Kultur & Identitet & Roskilde Universitetscenter.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udg., 9. oplag, København 1987.
- Fretheim, Th. & P.-Kr. Halvorsen (1975). Norwegian cliticization, i K.-H. Dahlstedt (red.) *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 2, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 446-465.
- GDS - Hansen, E. & L. Heltoft (under udg.). *Grammatik over det Danske Sprog*. København & Odense: Dansk Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag. 1. korrektur.
- Hansen, E. (1977). *Dæmonernes Port*. 3. udg. København: Reitzel 1984.
- Hansen, E. (1995). Sætningskløvning i moderne dansk, *Danske studier* 1995, København: Reitzel, 126-146.
- Heltoft, L. (1996). Topics in Danish and in Universal Pragmatics, i L. Heltoft & H. Haberland (red.) *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*, Roskilde University, Department of Language and Culture, 251-262.
- Heltoft, L. (2003). Iconic and categorical focus systems in Scandinavian, i J. Hetland & V. Molnár (red.) *Structures of Focus and Grammatical Relations. Linguistische Arbeiten* 477, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 41-85.
- Hvilshøj, U. (1999). Refleksivitet i dansk, *Sig og sig selv* i et typologisk perspektiv, i C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 6, Odense Universitetsforlag, 81-105.
- Jensen, E.S. (2002). Hvordan bliver et sætningsadverbial til et sætningsadverbial?, i K. Kristensen (red.) *Studier i Nordisk 2000-2001. Selskab for Nordisk Filologi. Foredrag og årsberetning*. København: Selskab for Nordisk Filologi, 31-50.
- Jensen, E.S. (2004). Kanoniske og ikke-kanoniske nominalsyntaxmer i moderne dansk, i B.L. Jensen, I. Korzen & H.H. Müller (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 11. *RASK Supplement* Vol. 16, Syddansk Universitetsforlag, 157-180.

- Jensen, E.S. (2008). Grammatiske regler i konflikt, i H. Haberland & M. Svendsen Pedersen (red.). *Sprogliv – Sprogleben*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet & Roskilde Universitetscenter, 7-15.
- Jensen, E.S. (manus). *Nominativ i gammelskånsk – afvikling og udviklinger. Med udgangspunkt i Skånske Lov i Stockholm B 69*.
- Jensen, P.A. (1985). *Principper for grammatisk analyse*. København: Nyt Nordisk Forlag & Arnold Busck.
- Jørgensen, H. (1996). Om adverbialled mellem det finitte verbal og subjektspladsen i danske hovedsætninger, *Selskab for Nordisk Filologi: Årsberetning 1994-1995*, København, 76-90.
- Jørgensen, H. (2000). Begrebet "klisis" og dets anvendelse på analysen af de danske letled, i K. Kristensen (red.), *Studier i Nordisk 1998-1999. Selskab for Nordisk Filologi. Foredrag og årsberetning*, København, 37-50.
- KorpusDK – <http://ordnet.dk/korpusdk>
- Lehmann, Chr. (1985). Grammaticalization: Synchronic Variation and Diachronic Change, *Lingua e stile* 20 (3), 303-318.
- Nielsen, N.Å. (1989). *Dansk Etymologisk Ordbog*, 4. udg. Haslev: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Nikula, H. (1986). *Dependensgrammatik. Ord och stil* 16. Malmö: Liber Förlag.
- NDO – *Politikens Nudansk Ordbog*, 15. udg., 4. opl. Chr. Becker-Christensen & P. Widell (red.). København (1993).
- Nølle, H. (1996). Det attributive adjektivs stilling på fransk, i M. Herslund (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 3, Odense Universitetsforlag, 49-83.
- ODS – *Ordbog over det Danske Sprog* (1918-1956). V. Dahlerup et al. (red.). København: DSL & Gyldendal.
- Platzack, C. (1998). *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion til modern generativ grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Togeb, O. (1993). *Praxt*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Togeb, O. (2003). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gad.

Nominalkomposition i spansk sammenholdt med dansk

Henrik Høeg Müller

1. Indledning

Modsat de germanske sprog, hvor den mest produktive orddannelsesmetode er komposition, siger man sædvanligvis, at de romanske sprog i langt overvejende grad danner nye leksemer ved derivation (Ramsey (1956: 622-623), Herslund (1994: 84) og Alvar Ezquerro (1995: 48)).

Der er ingen grund til at anfægte det traditionelle udgangspunkt, hvis kriterierne for, at en konstellation af ord kan betragtes som komposition, er, at ordene sammenskrives og evt. udtales med en form for enhedstryk. Men hvis man på den anden side accepterer, at syntagmatiske komposita af typen *barco de guerra* (krigsskib), *venta de coches* (salg af biler/bilsalg), dvs. [N1-de-N2]-konstruktioner, også, i hvert fald i et vist omfang, kan og bør regnes for en slags komposita, udvides grænserne for komposition betragteligt, og orddannelse i moderne spansk er pludselig ikke så entydigt derivationelt baseret som traditionelt antaget.¹

I første del af artiklen diskuteres kriterierne for syntagmatiske komposition i spansk, og der argumenteres for det hensigtsmæssige i at anlægge en bredere semantisk fortolkning af komposition, både af rent systemiske årsager, men også fordi man på den måde får bedre mulighed for at sammenligne orddannelse inden for de romanske og germanske sprog på et mere ensartet grundlag.

1. “+” angiver sammenskrivning, mens “-” angiver særskrivning. Det skal i øvrigt bemærkes, at der godt kan forekomme andre præpositioner end *de* i spanske frasale nominalkomposita, jf. fx *vaso para cerveza* [glas til øl] ‘ølglas’, men det er ikke specielt hyppigt, og ofte alternerer disse præpositioner med *de*. Dette aspekt vil ikke blive kommenteret yderligere i artiklen.

Artiklens anden del drejer sig om mulighed for numerusvariation i modifikatoren, altså N2, jf. kontrasten mellem spanske eksempler som *cuarto de baño* (badeværelse) – *casa de baños* (badeanstalt) og *alquiler de coche* (leje af bil/billeje) – *venta de coches* (salg af biler/bilsalg). På baggrund af denne mulighed for variation argumenteres der for, at spanske frasale nominalkomposita både kan dannes i henhold til syntaktiske og morfologiske principper, og at netop denne dobbeltheden medfører visse vanskeligheder i forhold til at bestemme, om en given konstruktion bør opfattes som kompositionel eller ej.

I artiklens to første hoveddele fokuseres der på kompositumdannelse i spansk, og dansk vil kun blive inddraget sporadisk som sammenligningsgrundlag.

I sidste del af artiklen præsenteres en hypotese vedr. orddannelse i spansk og dansk, der bygger på leksikalsk betingede typologiske forskelle mellem endocentriske (germanske) og exocentriske (romanske) sprog. Det gøres gældende, at de typologiske forskelle mellem dansk og spansk har indflydelse på sprogenes orddannelse, og at der konkret kan påvises en analogi mellem komposition i dansk og derivation i spansk.

2. Kriterier for komposition

I (1a-d) nedenfor illustreres, at man med udgangspunkt i rent typografiske kriterier – dvs. afhængig af om komponenterne er sammenskrevne, (1a), forbundne med bindestreg, (1b), adskilt af blanktegn, (1c), eller forbundne med præposition, (1d), – kan opstille fire grupper af spanske nominalkomposita.

Sammenskrevne

(1a) *matamoscas* [dræber-fluer] ‘fluesmækker’, *bocacalle* [mund-gade] ‘gadeudmunding’, *malapata* [dårligt-ben] ‘klodsmajor’, *carapintada* [ansigt-malet] ‘militærmand’

Forbundne med bindestreg

(1b) *buque-escuela* [skib-skole] ‘skoleskib’

Adskilt af blanktegn

- (1c) *pez espada* [fisk-sværd] ‘sværdfisk’, *guerra civil* [krig-civil] ‘borgerkrig’

Forbundne med præposition

- (1d) *barco de guerra* [skib-krig] ‘krigsskib’, *máquina de escribir* [maskine-skrive] ‘skrivemaskine’

De mest produktive mønstre udgøres af V+N (*matamoscas*), N–A (*guerra civil*) og N–de–N (*barco de guerra*), hvoraf kun de to sidstnævnte danner endocentrisk opbyggede strukturer og dermed er i stand til at etablere leksikalske hierarkier i form af hyperonymer og hyponymer.² Denne artikel fokuserer udelukkende på [N–de–N]-konstruktioner.

På grund af [N–de–N]-konstruktionernes umiskendelige frasale form – kombineret med at de denoterer en konceptuel enhed – samt deres store udtrykspotentiale og udbredelse i de romanske sprog generelt er deres status som enten leksikalsk enhed eller syntaktisk frase omdiskuteret i litteraturen (se fx Benveniste (1974), DiSciullo & Williams (1987), Rainer & Varela (1992), Escandell Vidal (1995), Val Alvaro (1999) og Kornfeld (2009)).

Problemet er i bund og grund, som jeg ser det, at der ikke eksisterer et en-til-en-forhold mellem udtryk og indhold i form af et simpelt tegn (et simplekssubstantiv) og dets betydning. Når en konceptuel enhed, eller en enkelt entitetstype om man vil, udtrykkes af et komplekst sprogligt tegn, er der potentielt altid grobund for at diskutere, om dette tegn er dannet i henhold til en morfologisk proces eller en syntaktisk proces, forudsat selvfølgelig at man ønsker at opretholde et skarpt skel mellem på den ene side leksikon og morfologi og på den anden side syntaks.

2. Der kan også spores en vis produktivitet i mønstrene N–N (*perro policía* [hund-politi] ‘politihund’), N+N (*aguamiel* [vand-honning] ‘honningvand’) og A+N (*malapata* [dårligt-ben] ‘klodsmajor’), men der er ikke tale om orddannelsesstrategier, der kan anvendes systematisk til navngivning af nye fænomener. Nogle morfologer, se fx Kornfeld (1999), henregner også P+N (*contraargumento* [mod-argument] ‘modargument’) til nominalkomposition – ikke præfigering – mens der ligeledes findes analyser af V+N som endocentrisk opbyggede strukturer (Varela 1990). Disse opfattelser og diskussionerne, der ligger til grund for dem, har dog ikke umiddelbar relevans for denne artikels hovedpointer.

Et ords definatoriske træk er ifølge Cruse (1986: 35-36), at det er det mindste element i en sætning, der både besidder positionel mobilitet samt har en bestemt sekventiel orden, og at det er den største enhed, der er resistent over for ekstern indblanding, hvilket betyder, at ordet som enhed kun kan modificeres i sin helhed.³ Betragter man syntagmatisk nominalkomposition som orddannelse, er det selvfølgelig nærliggende at se på, i hvor høj grad [N-de-N]-konstruktioner opfører sig som ord for derigennem at forsøge at afgøre, om disse konstruktioner er nominalkomposita eller ej.

På basis af en række formelle kriterier er det muligt at forholde sig til konstruktionernes interne "soliditet". Med nedenstående eksempler viser Escandell Vidal (1995: 45-46), dels at visse frasale strukturer har opnået så høj en grad af kohæsion, at modificerende elementer, her i form af adjektiver, ikke lader sig indkile mellem N1 og N2, jf. (2a), dels at graden af leksikalisering kan være fuldstændig i den forstand, at betydningen af den komplekse struktur ikke kan forudses på baggrund af konstituenterne, jf. (2b). I sådanne tilfælde taler Escandell Vidal om egentlige syntagmatiske komposita.

- (2a) **un punto agudo de vista*; **un hombre grande de Estado*
un agudo punto de vista/un punto de vista agudo; *un gran hombre de Estado*
 'et skarpt synspunkt; en stor statsmand'
- (2b) *pie de liebre* [fod-hare] 'en art kløver'; *pie de atleta* [fod-atlet] 'en art hudsygdom'; *pie de gallina* [fod-kylling] 'en slags knob'

I samme retning argumenterer Val Alvaro (1999: 4764-5), når han konstaterer, at "fastlåsning af syntaktiske egenskaber i en bestemt form er en nødvendig betingelse for, at der eksisterer et syntagmatisk kompositum" og videre forklarer, "at et udtryk er syntaktisk fastlåst, betyder, at det ikke længere har de egenskaber, der er karakteristiske for den pågældende type struktur" (min oversættelse). Denne syntaktiske "fiksering" af udtrykket anskueliggør Val Alvaro med nedenstående eksempler.

3. Cruse (ibid.), der hovedsageligt tager udgangspunkt i engelsk, taler ikke specifikt om usammensatte ord, men bare om ord som sådan. Der anvendes dog kun usammensatte ord i eksemplerne.

- (3a) *Fin de semana* [slutning-uge] ‘weekend’
Fines de semana (N1/kernen er bærer af fleksiver.)
 **Fines de semanas* (N2/modifikatoren bærer ikke fleksiver.)
 **[Fin] [de semana de vacaciones]* [slutning-uge-ferie] (N2 kan ikke modificeres ved efterhængt PP.)
 **Fin de esa semana* (N2 kan ikke modificeres ved determinativ.)
 **Término de semana* (Konstituenten kan ikke udskiftes med synonymer.)
- (3b) **La piedra de toque y la de molino* ‘træde- og møllestenen’ (koordination tillades ikke.)

Status af kompositum associeres altså direkte med, hvor fasttømret et udtryks indre struktur forekommer at være. Val Alvaro (1999: 4827) udtrykker præcis denne tænkemåde, når han vender perspektivet og konstaterer, at “fravær af kompositionel betydning er den grundlæggende omstændighed, der gør, at visse [N-de-N]-konstruktioner kan genfortolkes syntaktisk som komplekse NP’er”.

Den opfattelse af komposition, der gives udtryk for i ovenstående korte gennemgang, ligger forholdsvist langt fra den måde, komposition normalt defineres på i en ikke-engelsk germansk kontekst. I dansk fx kan komposition jf. Den Store Danske Encyklopædi kort forklares som foreningen i én prosodisk og grafisk enhed af to allerede eksisterende ord, fx *askebæger*, *æbletræ* og *tankskib*, og man kan så tilføje, at modifikatoren N1 er morfo-syntaktisk “inert”, og at det sammensatte substantiv på betydningssiden udtrykker en samlet idé.⁴ Den danske definition af komposita bygger altså ikke på semantiske kriterier, men derimod strukturelle, og derfor kommer det ikke på tale som i spansk at opdele en særlig konstruktionstype, N+N, i kompositionelle vs. non-kompositionelle strukturer. I dansk dannes komposita i henhold til en fast mekanisme, kunne man sige, og der ikke tages hensyn til semantik.

4. Det konstateres tillige, at et kompositum uanset kompleksitet altid består af to led, hvis sammensætning ofte markeres med et fugebogstav. Disse karakteristika har dog ikke umiddelbar relevans for denne fremstilling.

Vender vi tilbage til de spanske eksempler i (2) og (3), kan man spørge, hvad de egentlig viser, og hvilken opfattelse af komposition de er udtryk for.

De første 3 eksempler i (3a), der er markeret med asterisk, illustrerer – sikkert inspireret af forholdene i germanske sprog – at N2, ikke-kernen, ikke kan modificeres selvstændigt, hvis den pågældende konstruktion stadig skal kunne siges at være et kompositum. Det kritiske punkt i den fremstilling er, at den synes at indebære en underliggende forståelse af, at hvis et kompositum kan (gen)konstrueres som frit NP, så kan det ikke have været et “rigtigt” kompositum. På den baggrund må man stille spørgsmålet, om det, at konstituenterne kan modificeres, så et udtryk ophører med at være et kompositum, betyder, at det ikke var et kompositum før. Det faktum, at man kan konstruere et frit NP som *los mejores barcos de la guerra* (krigens bedste skibe), indebærer vel næppe, at man ville tøve med at udnævne *barco de guerra* (krigsskib) til et fuldgodt kompositum. Paralleliserer man med dansk, er der heller ingen fornuft i at antage, at fordi *politibeskyttelse* kan laves om til *politiets beskyttelse*, så er det ikke et kompositum.

Der er også grund til at betvivle den antagelse, som ligger bag det sidste asterisk-markerede eksempel i (3a), nemlig at muligheden for substitution med synonymer afgør, om et givent udtryk gælder som kompositum. At både udtrykkene *barco de guerra* og *buque de guerra* denoterer skibe, der er konstrueret og kan anvendes til krig, gør ikke, at det ene eller dem begge med rimelighed kan opfattes som mindre kompositionelle.

Går vi videre til eksemplerne i (2), er problemstillingen egentlig den samme. Det er korrekt, at de pågældende eksempler ikke tillader indkilling af elementer, men kun kan modificeres ved foran- eller efterstilling af adjektiver, hvilket er i udmærket overensstemmelse med den gængse opfattelse af komposita og deres analogi med sammensatte ord.

Sagen er bare, at der eksisterer en række data, som, hvis man anlægger ovenstående synspunkt, bliver svære at gøre rede for. Der er sikkert ingen, der kan være uenig i, at eksemplerne nedenfor i (4) isoleret set

kan klassificeres som komposita i forhold til, at de udpeger én enkelt entitetstype.

- (4) *Lazo de luto* ‘sørgesløjfe’, *botón de stop* ‘stopknap’, *bolsa de viaje* ‘rejsetaske’, *cama de niño* ‘barneseng’, *noche de invierno* ‘vinternat’

Men nedenstående autentiske eksempler viser jo lige så klart, at det er muligt at indkile et adjektiv mellem de to substantiver.

- (5) *Lazo negro de luto* ‘sort sørgesløjfe’, *botón rojo de stop* ‘rød stopknap’, *bolsa negra de viaje* ‘sort rejsetaske’, *cama insuficiente de niño* ‘utilstrækkelig barneseng’, *noches húmedas de invierno* ‘fugtige vinternætter’

Andre data, såsom fx *una caja de herramientas (nunca usadas)* (en værktøjskasse/ en kasse med aldrig brugt værktøj), illustrerer, at visse [N1-de-N2]-konstruktioner både kan optræde alene som komposita og i sammenhænge, hvor N2 modificeres selvstændigt ved participium, adjektiv, præpositionssyntagma, relativsætning eller sideordning (se fx Müller 2000, 2007). Denne modifikation af N2 medfører, at N2's betydning indsnævres ved at blive aktualiseret selvstændigt, hvilket svarer til en form for determination, og derfor er den pågældende konstruktion ikke et kompositum.

Endelig skal det i forhold til (3b) nævnes, at koordination med ellipse er tilladt i spansk, når blot der ikke er tale om konstruktioner, hvor substantiverne har mistet deres oprindelige betydning, jf. *las tazas de café y de té* (kopperne til kaffe og til te/ kaffe- og tekopperne). Også dansk kræver jo, at konstruktionerne er semantiske transparente, jf. **rødkælk og -grød*.

Diskussionen her peger på, at den gennemgående opfattelse af komposition i spansk er nøje forbundet med graden af semantisk transparens. Det ene yderpunkt repræsenteres af eksempler som *diente de leche* (mælketand), *pie de atleta* (en art hudsygdom) osv., hvor de enkelte komponenter mere eller mindre har mistet deres oprindelige betydning. I disse tilfælde giver det ingen mening at forsøge at indkile et fremmedelement, fordi nominalkomponenterne på den måde ville

blive aktualiseret med deres oprindelige betydning, som de jo netop har mistet. En aktualisering af de enkelte elementer ville i disse tilfælde afstedkomme uforudsete og overraskende betydninger, fordi man således minder modtageren af kommunikationen om ordets oprindelige betydning. Men kohæsiionsgraden kan også være høj i tilfælde, hvor man egentlig ikke rigtigt kan påstå, at komponenterne har mistet deres oprindelige betydning. I eksemplerne *granada de mano* (håndgranat) og *anillo de matrimonio* (vielsesring) ville man vel næppe kunne påstå, at vi ikke længere kan genkende de oprindelige komponenter betydningsmæssigt, men alligevel tillader konstruktionerne ikke indkiling af modifikatorer. Man må således antage, at kohæsiionsgraden og resistensen over for udefrakomne elementers indblanding også afhænger af andre ikke-lingvistiske faktorer såsom fx en entitetstypes udvikling, funktion og status inden for det eller de domæner eller kontekster, hvor den spiller en rolle. For eksempel kan man sige, at *granada de mano* denoterer en gennem lang tid i samfundet fast etableret, konkret genstand inden for en klassifikation af granater. Det andet ekstrem, typisk eksemplificeret ved strukturer med begivenhedsdenoterede deverbalt kernesubstantiv som i (6), udgøres af et ikke særlig fasttømret, måske i visse tilfælde lejlighedsvist anvendt, begreb ofte inden for et domæne i udvikling, og derfor er det naturligt, at det undergår forandringer, der sprogligt manifesterer sig i forskellige anvendelser og placeringer af modifikationselementer.⁵

- (6) *venta de cerveza* 'ølsalg', *recogida de ropa* 'tøjindsamling', *quema de libros* 'bogafbrænding', *suspensión de pagos* 'betalingsstandsning', *construcción de viviendas* 'boligopførelse', *ataque de tropas* 'troppeangreb', *protección de policía* 'politibeskyttelse', *subida de precios* 'prisstigning'

Kohæsiionsgraden og den semantiske gennemsigthed skal ses som en skala eller et kontinuum og er således en stærkt relativ faktor. Udover lingvistiske kriterier som kernenominalets relationelle egenskaber og

5. På grund af deres lighed med syntaktiske strukturer er netop komplekse nominaler med deverbalt substantiv som kerneled kendetegnet ved høj grad af semantisk gennemsigthed og mulighed for nærmest fri substitution af modifikatoren, jf. *venta de carne*, *venta de trigo*, *venta de caballos*, *venta de teléfonos* (salg af kød, hvede, heste, telefoner).

status som denoterende første- eller andenordensentiteter (se Müller 2000ab, 2007) afhænger kohæsiionsgraden formentlig også af den denoterede entitetstypes status eller etablerethed i samfundet og det hierarki eller klassifikationssystem, den indgår i.

At et udtryk er leksikalsk fasttømret og/eller semantisk ugennemskueligt, medfører ikke et mere legitimt krav på status som kompositum. Desuden er der en stor grad af arbitraritet i at skulle lade et princip om semantisk transparens, semantisk relation til de oprindelige leksemer, være afgørende for om noget er et kompositum. Endelig må man jo også sige, at enhedsbetydning, dvs. det at en struktur udpeger én enkelt entitetstype – som man jo helt sproguafhængigt hævder er et definerende træk ved komposita – heller ikke afhænger af non-transparens således, at jo mere ugennemsigtig en konstruktion er, jo mere denoteres en enkelt entitetstype. Den sammenhæng findes ikke.

Semantisk ugennemsigtheden som bærende princip fører i sin yderste konsekvens til, at kun "Bahuvrihi"-komposita, altså eksocentriske opbyggede strukturer á la skoleeksemplet "redskin" (se fx Mellenius 1997), kan have status af komposita i spansk. Men [N-de-N]-konstruktioner udgør et produktivt system, hvor langt de fleste dannelser naturligt er endocentriske opbyggede strukturer. De eksocentriske er marginale set i forhold, fordi de ikke kan danne leksikalske hierarkier af over- og underbegreber. De metaforiske, ugennemskuelige udtryk er jo ofte nogle, der udvikler sig over tid, mens de mere lejlighedsvis dannelser har tendens til at være transparente, og det er dem vi bruger, når vi skal navngive nye fænomener, groft sagt.

At bedømme en konstruktion som værende kompositum eller ej ud fra, om den i nogle kontekster tillader indkiling af elementer mellem, eller modifikation af, de enkelte hovednominalkonstituenten, er arbitrært og udtryk for en ubegrundet "absolut betragtningsform" og en konvention, som ikke bringer os nærmere en udforskning af de processer eller lovmæssigheder, som komposita dannes efter. Med andre ord er kohæsiionsgrad ikke en definatorisk parameter, men en relativ størrelse, som ikke bør tillægges afgørende betydning ved kortlægning af komposita i spansk.

Udover de anførte indvendinger vedr. leksikalsk fasttømret og/eller semantisk ugennemskueligt som kriterier for komposition medfører den tilgang, som Val Alvaro og Escandell Vidal samt mange andre spanske grammatikere er talsmænd for, at det er vanskeligt at foretage sammenligninger med andre sprog eller gøre forsøg på typologisering på baggrund af orddannelse. Det kræver, at kriterierne er nogenlunde ensartede.

Ovenstående diskussion og overvejelser mener jeg peger på, at der er god grund til at anlægge et syn på komposition som et denotationelt betinget fænomen i den forstand, at det afgørende kriterium for, om to (eller flere) substantiver udgør et kompositum, er, om de tilsammen udpeger én enkelt entitetstype. Så kan udtrykket være strukturmæssigt frasal eller sammenskrevet, være mere eller mindre semantisk transparent eller leksikalsk sammentømret; det er ikke det afgørende.

3. Modifikatorens numerus

Uafhængigt af hvilke kriterier man til syvende og sidst lægger til grund for at betragte et udtryk som kompositionelt, er det selvfølgelig vigtigt at få klarlagt, om frasal komposition i spansk hovedsageligt er en syntaktisk eller morfologisk proces, eller noget ind imellem (Kornfeld 2009).

Kigger vi på eksemplerne i (7) og (8) nedenfor, forholder det sig sådan, at spansk hverken på sætnings- eller det nominale niveau tillader semantisk eller pseudo-inkorporering (Massam 2009) af tællelige substantiver i ental, der fungerer som internt argument. De pågældende substantiver skal tilsyneladende denotere noget homogent, dvs. være et massesubstantiv eller et tælleligt substantiv i pluralis. Der er således også på det nominale niveau tale om en syntaktisk proces.

(7a) *Lavan ropa.*
de.vasker tøj

(7b) *Lavan coches.*
de.vasker biler

(7c) **Lavan coche.*
de.vasker bil

- (8a) *Lavado* *de* *ropa*
vask af tøj [tøjvask]
- (8b) *Lavado* *de* *coches*
vask af biler [bilvask]
- (8c) **Lavado* *de* *coche*
vask af bil

Billedet bekræftes også af de verbonominale komposita i (9).

- (9a) *Abrelatas/* **abrelata*
åbner-dåser/ åbner-dåse [dåseåbner]
- (9b) *Quitadosol/* **el quitasoles*
fjerner-sol fjerner-sole [parasol]

Og videre i (10a) kan man se, at leksetet *conejo* (kanin) i singularis kommer til at denotere en masse, mens kernen *cuidado* (pasning) i (10b) gennemtvinger pluralis i N2, fordi der jo netop ikke i den situation kan være tale om en masse.

- (10a) *La venta de conejo literalmente se disparó [...]*
'salget af kanin(kød) eksploderede bogstaveligt talt [...]'
- (10b) [...] *consulte libros y web sites sobre el cuidado de conejos.*
'[...] konsulter bøger og hjemmesider om pasning af kaniner/
kaninpasning'

I (11) er der så pludseligt noget helt andet på spil. Kernesubstantiverne er ligesom før deverbale og begivenhedsdenoterende, men modificatoren, N2, optræder i singularis, og det ville være endog meget vanskeligt at argumentere overbevisende for, at N2 i disse tilfælde denotere masser.

- (11a) *Siendo una especie de plaga, el reglamento permite a los forestales y a los cazadores la caza de conejo para el control de la población.*
'da den er et skadedyr, tillader reglementet, at skovbetjente og jægere foretager jagt på kanin/kaninjagt for at kontrollere populationen.
- (11b) *Comienza la recogida de uva en la Rioja Alavesa con buenas perspectivas.*
'høsten af drue/druehøsten begynder godt i la Rioja Alavesa'

- (11c) *La recogida de manzana aún en nuestros tiempos se realiza de forma manual, [...]*
 ‘høsten af æble/æblehøsten sker selv i vore dage manuelt [...]’
- (11d) *Los presidentes del Congreso y el Senado asisten a la izada de bandera en Colón.*
 ‘præsidenterne for kongressen og senatet deltager i hejsning af flag/flaghejsning på Colón-pladsen.’
- (11e) *Banco Sabadell te ayuda en la compra de coche [...]*
 ‘Banco Sabadell hjælper dig ved køb af bil/bilkøb [...]’
- (11f) *Evitar el timo en el alquiler de coche.*
 ‘undgå snyderi ved leje af bil/billeje’

Sammenligner vi så eksemplerne i (11) med andre syntagmatiske komposita, hvis kerne er absolut, dvs. ikke-deverbal og derfor konceptuelt uafhængig, som det er tilfældet i (12), så kunne man jo godt bringes til at tro, at de samme principper styrer dannelsen af begge typer af strukturer.

- (12) *colilla de cigarro* ‘cigaretskod’, *torre de iglesia* ‘kirketårn’, *piedra de molino* ‘møllesten’, *pulsera de mujer* ‘kvindearmbånd’, *hacha de bombero* ‘brandmandsøkse’, *mesa de cocina* ‘køkkenbord’, *granada de mano* ‘håndgranat’

Hvis kernen er non-prædikativ, er hovedprincippet, at N2 optræder i singularis. Hverken i forbindelse med eksemplerne i (11) eller (12) er der tale om masselæsning. Derimod ville det nok være mere rimeligt at forklare N2’s status i begge tilfælde ved at sige, at substantivet denoterer de træk, der konstituerer begrebet, således at N2 har en ren intensionel læsning.⁶

Imidlertid viser eksemplerne i (13), at princippet om singularismarkeringen af N2, når kernen er non-prædikativ, sagtens kan fraviges,

6. I forbindelse med (11def) ville man formentlig kunne hævde, at N2 denoterer et non-specifikt individ, idet de af udtrykkene udpegede “situationer” prototypisk kun involverer ét individ, jf. at man fx ved flaghejsning kun hejser et flag. Numerus skal generelt kun forstås som en formel distinktion mellem morfologisk kodet singularis og pluralis, og implicerer ikke, at substantiver ikke kan optræde numerisk neutrale i den forstand, at de ikke angiver, om den udpegede entitet skal forstås som en flerhed eller et individ (se fx Laca 1996; Espinal 2009).

idet N2 i visse tilfælde også med absolut kernesubstantiv optræder i pluralis.

- (13a) *Cepillo de dientes* 'tandbørste', *bloc de notas* 'notesblok', *sillón de brazos* 'armlænestol'
- (13b) *Eje de rueda* 'hjulaksel' – *vapor de ruedas* 'hjuldamper'
- (13c) *Cuarto de baño* 'badeværelse' – *casa de baños* 'badeanstalt'
- (13d) *Asta de bandera* 'flagstang' – *cuarto de banderas* 'skab til signalflag'
- (13e) *Zapatillas de deporte* 'sportssko' – *patio de deportes* 'sportsplads'

Her kan man se, at numeruskontrasten klart er under indflydelse af, hvad vi kunne kalde vores prototypiske opfattelse af verden sådan, at man følger logikken om, at fx en tandbørste bruges til at børste flere tænder, og en notesblok til at tage flere noter på. Så eksemplerne i (13) peger generelt på, hvordan også de absolutte kernesubstantivers semantik, denotata, er bestemmende for numerusmarkering i N2. Det er simpelthen situationen, eller det billede af verden, man forsøger at etablere/gengive, der afgør det.

På baggrund af ovenstående diskussion må man i første omgang konstatere, at i forhold til spanske [N–de–N]-konstruktioner er den position, hvor man sondrer klart mellem leksikalsk og syntaktisk dannelse, altså mellem morfologisk substantiveksponering og syntaktisk NP-ekspansion, kraftigt udfordret af data.

Enten dannes spanske [N–de–N]-konstruktioner syntaktisk i overensstemmelse med de principper, der gælder for semantisk inkorporering på sætningsniveauet, hvilket jo ikke helt overraskende ser ud til at være det dominerende mønster, når kernesubstantivet er prædikativt, eller også dannes de i leksikon/morfologisk, og så kan deres tilblivelse sammenlignes med andre orddannelsesprocesser, hvor ikke-kernen/modifikatoren er et anumerisk leksem, som ser ud til at være hentet direkte fra leksikon. Denne sidste leksikalsk orienterede kompositumdannelse forekommer at være fremherskende, når kernen er ikke-prædikativ. Så syntagmatisk kompositumdannelse i spansk ser ud til både at foregå på det leksikalske og på det syntaktiske niveau.

I dansk derimod er komposita sammenskrevne, de har et særligt trykmønster, deres elementer kan ikke separeres eller modificeres separat, og der er ikke nogen form for intern kongruens mellem elementerne, men der findes dog, som vi ved, nogle fugeelementer eller bindebogstaver. Bortset fra ganske få undtagelser optræder modificatoren altid anumerisk i dansk og er fuldstændig uafhængig af ethvert kontekstuel signal i form af fx pluralitet af aktører, der er involveret i den situation, det nu drejer sig om.

I spansk forholder det sig lige modsat. Syntagmatiske komposita har særskrivning, de har ikke noget trykmønster eller nogen intonationskontur, der er klart forskellig fra almindelige NP'ers, og konstituenterne kan ofte modificeres selvstændigt og endelig, som vi har set, så afhænger numerusspecifikationen af ikke-kernen af en hel række semantiske og ekstralingvistiske faktorer.

Denne mangel på en formel distinktion mellem to funktionelt forskellige dannelsesmønstre i spansk betyder, at [N1-de-N2]-strukturen både dækker dannelsen af "ægte" syntagmatiske komposita, hvor N2 er et anumerisk, ukodet leksikalsk element, og dannelsen af syntagmatiske komplekse strukturer, hvis beskrivelsesagtige natur viser sig ved N2's afhængighed af omgivelserne. Det faktum, at der kun findes en formel dannelsesstrategi forklarer også, hvorfor det i spansk litteratur om emnet er et tilbagevendende problem, hvorvidt visse [N1-de-N2]-strukturer skal regnes for komposita eller almindelige NP'er.

4. Hypotese om orddannelse

Upåagtet at der i det foregående argumenteres for en bredere opfattelse af komposition i spansk, er det en gammel erkendelse, at de germanske sprog ofte bruger komposition til at udtrykke, hvad de romanske formidler ved en derivational strategi (Bally 1932, Rainer & Varela 1992). Det betyder, at mange simple og afledte ord i spansk har komposita som deres oversættelsesmæssige ækvivalenter i dansk, jf. (14) og (15).

Derivation → kompositum

(14a)	<i>escritorio</i> – <i>skrivebord</i>	(<i>escribir</i> : 'skrive')
(14b)	<i>dentadura</i> – <i>tandsæt</i>	(<i>diente</i> : 'tand')
(14c)	<i>petrolero</i> – <i>olietankskib/oliehandler</i>	(<i>petróleo</i> : 'olie')

Simpelt substantiv → kompositum(15a) *berberecho – hjertemusling*(15b) *búho – hornugle*(15c) *púlpito – prædikestol*

Idéen, som præsenteres i det følgende, er, at man kan redegøre for denne forskel ud fra den nominale del af teorien om endocentriske vs. eksocentriske sprog (se fx Herslund & Baron 2005).

De romanske eksocentriske, overvejende artefaktdenoterede substantiver, er generelt mere præcise mht. deres leksikalske betydning end de tilsvarende germanske endocentriske substantiver. Romanske substantiver ser ud til i højere grad at leksikalisere den semantiske komponent "figur", dvs. form, dimensionering samt objektets struktur, mens de germanske modsat i højere grad leksikaliserer "funktion", som jo er et inhærent abstrakt træk ved et hvilket som helst artefaktdenoterede substantiv. Denne rene fokus på funktion, eller måske rettere ikke-fokus på objektets form, betyder, at germanske simpleks-substantiver i mange tilfælde er semantisk vage. Det tillader så, at de kan fungere som betegnelser på et generisk prototypeniveau, dvs. et generelt hyperonymisk niveau, hvortil der ikke svarer nogen form i de romanske sprog.

Når danske sprogbrugere har brug for at udtrykke sig på et niveau under det generelle hyperonymiske niveau, sker det ofte ved brug af komposita, som jeg har forsøgt at illustrere i (16) med *tæppe* og *vogn*. *Tæppe* og *vogn* repræsenterer leksikalisering på familieniveauet, mens spanske substantiver er tvunget til at denotere undertyper, altså objekter på et hyponymisk niveau (se også fx Korzen 2008 for italiensk).

(16) Dansk	Spansk
<i>tæppe</i>	[Ø]
<i>sengetæppe</i>	<i>colcha</i>
<i>vægtæppe</i>	<i>tapiz</i>
<i>ægte tæppe</i>	<i>alfombra</i>
<i>væg-til-væg tæppe</i>	<i>moqueta</i>
<i>teatertæppe/ scenetæppe</i>	<i>telón</i>
<i>slumretæppe</i>	<i>manta</i>

<i>vogn</i>	[Ø]
<i>personvogn</i>	<i>coche</i>
<i>lastvogn</i>	<i>camión</i>
<i>godsvogn</i>	<i>vagón</i>
<i>sækkevogn</i>	<i>carretilla</i>
<i>hyrevogn</i>	<i>taxi</i>
<i>ladvogn</i>	<i>plataforma</i>
<i>varevogn</i>	<i>furgoneta</i>

Den samme pointe illustreres med skaldyrshierarkiet i (17) (se også Herslund 1997).

- (17) 1. generisk hyperonym, klasse (*skaldyr – marisco*)
 2. generelt hyperonym, familie (*musling – Ø*)'
 3. hyponymer, arter (*blåmusling, hjertemusling, kam-musling, venusmusling – mejillón, berberecho, vieira, almeja*)

Man kan på den baggrund sige, at dansk har brug for kompositionssystemet til at navngive entiteter på et hyponymisk niveau. På grund af de danske substantivers semantiske vaghed og deraf følgende leksikalisering på det hyperonymiske familieniveau er det forventeligt, at komposition må være meget frekvent i dansk sammenstillet med spansk, og derfor er det også at forvente, at komposition er mere integreret i det grammatiske system som en kraftigt automatiseret morfologisk orddannelsesproces.

I modsætning hertil er spanske simplekssubstantiver allerede mættet i en semantisk forstand, så spansk har ikke haft brug for og har derfor heller ikke udviklet et fuldt morfologisk system til at tage sig af denne "informationspakningsopgave". I spansk er den semantiske komponent enten allerede indkapslet i det simple substantiv, eller også anvendes en alternativ strategi, nemlig derivation. Så selv om syntagmatisk komposition af [N1–*de*–N2]-typen også i de romanske sprog ofte er påkrævet for at kunne skabe en term, der denoterer en undertype, kan man betragte den syntagmatiske komposition som en slags supplement, eller ekstra system, i forhold til det mere centrale derivationelle system og de semantisk indholdsrige simplekssubstantiver. Derfor er komposi-

tion ikke blevet automatiseret, blevet gjort til en rutine, inden for det morfologiske system.

En anden overvejelse, der kunne understøtte synspunktet om en fundamental typologisk forskel mellem de to sprogtyper, romanske og germanske, og som har indflydelse på deres orddannelsessystemer, er, at når de semantisk underspecificerede danske substantiver á la *vogn/læppe*, optræder som kerneled i komposita, så ligner de faktisk de semantisk underspecificerede suffikser i de romanske sprog. Det er den pointe, der forsøges illustreret i (18) nedenfor. Analogien mellem kategorierne består i, at både danske substantiver og spanske suffikser er semantisk vage på den måde, at de isoleret set ikke udtrykker en specifik betydning. Begge typer elementer har brug for at blive mættet udefra for at opnå fuld "denotational" status. De deler det træk at være semantisk underspecificerede, men syntaktisk fungerer de danske substantiver selvfølgelig som kerne og de spanske suffikser som modifikatorer i relation til de nominale elementer, de bliver kombineret med. Analogien understøttes yderligere af det faktum, at de danske substantiver, når de fungerer som kerne, reduceres prosodisk og udtales med bitryk.

(18) Spansk	Dansk
<i>puente – pontaje</i>	<i>bro – bropenge</i>
<i>olmo – olmeda</i>	<i>elm – elmelund</i>
<i>diente – dentadura</i>	<i>tand – tandsæt</i>
<i>petróleo – petrolero</i>	<i>olie – oliehandler</i>
<i>escribir – escritorio</i>	<i>skrive – skrivebord</i>
<i>campana – campanario</i>	<i>klokke – klokketårn</i>
<i>plátano – platanal</i>	<i>banan – bananplantage</i>

Dansk har således pga. substantivernes vage semantiske indhold udviklet et nominalkompositionssystem, som er uafhængigt af syntaks. De romanske sprog har vanskeligere ved at kombinere deres semantisk tunge substantiver, og derfor anvender de i højere grad det derivationselle system, eller som sagt syntagmatisk komposition, som jo i mange tilfælde er en syntaktisk proces.

Man kan selvfølgelig stille en række spørgsmål til denne hypotese, men her skal blot nævnes et par af de mest åbenbare:

(i) Den generelle karakterisering af danske substantiver som semantisk svage/vage postuleres på basis af en specifik undergruppe af substantiver, om end en vigtig og stor undergruppe, nemlig de substantiver, der denoterer artefakter, og som typisk er ækvivalente med spanske simplekssubstantiver eller derivationelt afledte former.⁷

(ii) Det er ikke umiddelbart evident, at en generalisering baseret på denne undertype gælder for alle danske komposita (eller germanske for den sags skyld) al den stund, at danske komposita jo godt kan have kernesubstantiver med leksikalsk vægt eller stærk betydning. Så spørgsmålet er, hvor langt en generalisering på det foreliggende grundlag rækker eller kan strækkes.

I denne sammenhæng er hypotesen blot blevet introduceret, men den kræver naturligvis nærmere granskning og frem for alt flere data.

7. Konklusion

I den første del af artiklen redegjordes for, at syntagmatisk komposition i spansk kobles alt for snævert sammen med leksikalisering og semantisk transparens, og at det har nogle uheldige konsekvenser, dels internt systemisk, dels eksternt i forhold til sammenligning med andre sprog.

På baggrund af en diskussion af modifikatorens numerus konstateredes i artiklens anden del, at spansk kan siges at anvende den samme formelle struktur til to funktionelt forskellige dannelsesmønstre, ét der i overvejende grad er syntaktisk, og et andet der er morfologisk.

Endelig fremlagdes en hypotese om, at en mulig grund til at de romanske sprog i forhold til de germanske i højere grad gør brug af derivation, og komposition kun anvendes som en slags sekundær strategi, kunne søges i substantivernes forskellige informationsvægt i de to sprog.

7. I mange tilfælde er der jo strukturel parallelitet mellem spansk og dansk, jf. fx *barco de guerra* (krigsskib), *granada de mano* (håndgranat), og *máquina de escribir* (skrivemaskine), hvor der er tale om kompositionelle strukturer på begge sprog.

Henvisninger

- Alvar Ezquerro, M. (1995). *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco Libros.
- Bally, C. (1932). *Linguistique générale et linguistique française*. Berne: Francke.
- Benveniste, E. (1974). Fondements syntaxiques de la composition nominale, *Problèmes de linguistique générale* II, Paris: Gallimard, 145-162.
- Cruse, D.A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DiSciullo, A. M. & E. Williams. (1987). *On the Definition of Word*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Escandell Vidal, M.V. (1995). *Los complementos del nombre*. Madrid: Arco Libros.
- Espinal, M.T. (2009). Bare nominals in Catalan and Spanish. Their structure and meaning, *Lingua* (2009), doi:10.1016/j.lingua.2009.06.002
- Herslund, M. (1994). Verbonominale konstruktioner og komposita. Sammensatte substantiver i dansk, i Baron (red.) *LAMBDA* 20, Institut for Datalingvistik. Handelshøjskolen i København, 83-88.
- Herslund, M. (red.). (1997). *Det franske sprog. Kapitel I. Grundlag*. Foreløbig version. Copenhagen Business School.
- Herslund, M. & I. Baron (2005). Langues endocentriques et langues exocentriques. Approche typologique du danois, du français et de l'anglais, i M. Herslund & I. Baron (red.), *Le Génie de la Langue Française. Perspectives typologiques et contrastives* (Langue française 145), Paris: Larousse, 35-53.
- Kornfeld, L.M. (2009). Compounding in Spanish, i R. Lieber & P. Stekauer (red.), *The Oxford Handbook of Compounding*, Oxford: Oxford University Press, 436-452.
- Korzen, I. (2008). Determination in endocentric and exocentric languages. With evidence primarily from Danish and Italian, i H.H. Müller & A. Klinge (red.), *Essays on Nominal Determination. From Morphology to Discourse Management* (Studies in Language Companion Series (SLCS) 99), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 69-100.
- Laca, B. (1996). Acerca de la semántica de los plurales escuetos del español, i I. Bosque (red.) *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*, Madrid: Visor Libros, 241-268.

- Massam, D. (2009). Existential incorporation constructions, *Lingua* 119, 166-184.
- Mellenius, I. (1997). *The Acquisition of Nominal Compounding in Swedish*. Lund: Lund University Press.
- Müller, H.H. (2000a). Noun phrases in specialized communication. The cognitive processing of the Danish *s*-genitive construction, I L. Lundquist & J. Jarvella (red.), *Language, Text and Knowledge. Mental Models of Expert Communication*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 49-81.
- Müller, H.H. (2000b). Los compuestos sintagmáticos con núcleo verbal, *Proceedings del XIV Congreso de Romanistas Escandinavos*. Stockholm, 232-245.
- Müller, H.H. (2007). *Nominalkomposition i moderne spansk. En teori om betydningsdannelse*. Doktordisputats forsvaret ved CBS i juni 2007. s. 512.
- Rainer, F. & S. Varela (1992). Compounding in Spanish, *Rivista di Linguistica* 4 (1), 117-142.
- Ramsey, M.M. (1956). *A Textbook of Modern Spanish*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Val Alvaro, J.F. (1999). La composición, i I. Bosque & V. Demonte (red.), *Gramática descriptiva de la lengua española* 3, Madrid: Espasa Calpe, 4757-4841.
- Varela Ortega, S. 1990. Composición nominal y estructura temática, *Revista Española de Lingüística* 20, 55-81.

De to infinitiver i dansk: Et proklitisk paradigme

Peter Juul Nielsen

1. Indledning

Infinitiv i dansk siges at optræde enten 'som den er' eller med infinitivmarkøren *at*, også kaldet nøgen infinitiv over for *at*-infinitiv. Disse betegnelser giver ikke nogen oplysninger om semantikken i udtryksforskellen, og der er da også sparsomt med analyser af forskellen på infinitiv med og uden *at* og ikke mindst relationen mellem de to varianter. Alene af den grund giver det god mening at se nærmere på udtrykskontrasten og undersøge hvilken semantik der måtte knytte sig til den. Infinitivernes opførsel og indbyrdes relationer rejser også morfosyntaktiske spørgsmål af mere almen karakter, bl.a. forskellen mellem bøjning og afledning, nulelementer i grammatisk beskrivelse og paradigmebegrebet.

I denne artikel vil jeg undersøge grundlaget for at tale om de to infinitiver som et grammatisk paradigme. Der er næppe nogen der vil være uenig i at dannelsen og anvendelsen af de to infinitiver tilhører den danske grammatik, og hvis infinitiverne er en del af det grammatiske system, er der grund til at spørge om de er paradigmatiske organiseret på samme måde som det øvrige grammatiske system ifølge paradigmatheorien i Heltoft (1996) og i Nørgård-Sørensen et al. (ms). Min pointe vil være at man faktisk kan tale om et paradigme bestående af en opposition mellem to tegn der udtrykkes med 0 og *at*. Jeg taler derfor om 0-infinitiv i stedet for nøgen infinitiv.

Efter en kort præsentation af paradigmebegrebet vil jeg beskrive infinitivens opbygning og give et overblik over de to infinitivers forskellige funktioner hvorefter jeg vil diskutere *ats* morfosyntaktiske status. Dernæst vil jeg diskutere nulbegrebet, hvorefter der følger en analyse af genitiv i dansk som fungerer som model for beskrivelsen af infinitivop-

positionen. Til sidst vil jeg præsentere en analyse af *0* over for *at* som et proklitisk paradigme og skitsere nogle overvejelser om den semantiske kodning i dette paradigme.

1.1. Paradigmebegrebet

Jeg tager udgangspunkt i beskrivelsen af grammatiske paradigmer i Nørgård-Sørensen et al. (ms), Heltoft (1996) og *Grammatik over det Danske Sprog* af Hansen & Heltoft (fortryk, 2007, der henvises herefter til GDS). Heltoft definerer simpelthen grammatikalitet som det forhold at der under bestemte omstændigheder skal vælges mellem to eller flere sproglige tegn som kontrasterer med hinanden i udtryk såvel som i indhold (Heltoft 1996: 476). Denne opfattelse af forbindelsen mellem paradigmaticitet og grammatikalitet er også central i Nørgård-Sørensen et al. (ms: 2, 5-6 *et passim*) som følgende paradigmekarakteristik bygger på.

Et grammatisk paradigme er et lukket sæt af sproglige tegn med en udtryksside og en indholdsside, og der skal under bestemte omstændigheder vælges imellem disse paradigmemedlemmer. Ud over kravet om et lukket sæt af tegn har paradigmet to centrale karakteristika. Det ene er **domænet**, som er den sproglige kontekst der muliggør og nødvendiggør valget i paradigmet, det der udløser paradigmevalget. I et traditionelt bøjningsparadigme er det en bestemt slags ordstamme som muliggør og nødvendiggør valget mellem forskellige bøjningsendelser. Det andet centrale karakteristikon er **rammen**, det semantiske felt som er det samlende fællestræk for paradigmets medlemmer i forhold til hvilket medlemmerne adskiller sig fra hinanden i kraft af at de er kontrasterende specifikationer. Et eksempel på et sådant grammatisk paradigme er numerus i dansk. Domænet er substantivstammer, rammen er numerus, og de kontrasterende medlemmer er singularis og pluralis, udtrykt med *-0* over for *-er* (blandt flere mulige pluralisallomorfer):

(1) bil-0 vs. bil-er

Det er denne definition på et grammatisk paradigme der vil blive brugt i den følgende undersøgelse af infinitiverne.

2. 0-infinitiv og *at*-infinitivs form og funktion

Infinitiv dannes ved tilføjelse af *-e* (udtalt [ə] i distinkt tale) til verbalstammen:

- (2) sov-e, spis-e, diskuter-e, mail-e

Undtagelsen herfra er infinitiv af verbalstammer med vokaludlyd med hovedtryk og stød hvor *-e* bortreduceres:

- (3) se, gå, dø

Den såkaldte infinitivmarkør *at* er ikke helt uproblematisk at klassificere i et synkront perspektiv. Det er fx vanskeligt at beskrive *at* som medlem af en kendt ordklasse. Historisk set er der tale om en oprindelig direktionel præposition (der eksisterer i moderne dansk som *ad*) parallelt med moderne islandsk *að*, engelsk *to* og tysk *zu* som også oprindeligt kommer af (og stadig fungerer som) præpositioner (Haspelmath 1989). *At* udtales i almindeligt talesprog som [ɔ] og falder derfor normalt lydligt sammen med konjunktionen *og*, men adskiller sig fra ledsætningskonjunktionen *at* som aldrig bliver til [ɔ]. *At*'s nærmere morfosyntaktiske status beskrives i afsnit 4. I det følgende gives en kort (og ikke udtømmende) oversigt over anvendelsen af 0-infinitiv og *at*-infinitiv. De anførte eksempler er mine medmindre andet er angivet.

2.1. Brug af 0-infinitiv

0-infinitiven optræder enten som del af et komplekst prædikat uden status som selvstændigt led i det syntaktiske indhold eller som et selvstændigt led i såvel udtryks- som indholdssyntaksen (GDS: 141-143, 262, 1829). I komplekse prædikater kombineres 0-infinitiven med modalverber:

- (4) jeg vil sove
 (5) de har skullet komme

Som selvstændigt verbalt led bruges den først og fremmest i konstruktionen som GDS kalder objekt med verbal infinitiv (GDS: 1829, traditionens akkusativ med infinitiv):

- (6) jeg så ham cykle
 (7) dem havde hun aldrig hørt brokke sig

I denne konstruktion er infinitiven altså et selvstændigt led, men det er styret af et overordnet verbum. Som styrende verber optræder sanseverber og kognitive verber, det regulative verbum *bede* og det kausative verbum *lade* (GDS: 1839).

0-infinitiven anvendes også som selvstændigt verbalt led uden et overordnet styrende verbum, nemlig i sætningsemner uden finit hvor 0-infinitiven er det eneste prædikat (GDS: 918-923). Disse nonfinitte prædikationer har subjektive modusbetydninger. Funktionen kan således være imperativisk (8), emotiv/optativisk (9) (eksempel fra GDS: 922) eller deliberativ (med interrogativ konstruktion) (10):

- (8) ikke pille!
 (9) blot slentre gennem regn
 (10) hvorfor bekymre sig om det?

Alle de ovenfor beskrevne anvendelser af 0-infinitiv har verbal karakter: 0-infinitiven er prædicerende element og udgør prædikationens semantiske kerne i alle typer, såvel de finitte sætningskonstruktioner som de nonfinitte sætningsemner. Dog kan en infinitiv med nominal funktion som står i fundamentfeltet, optræde i 0-form selv om den ellers skal stå med *at* (GDS: 2254, eksempel herfra):

- (11) se fjernsyn havde de ikke overvejet (jf. de havde ikke overvejet at se fjernsyn)

Se nærmere om dette i afsnit 2.3.

2.2. Brug af *at*-infinitiv

At-infinitiven har en række forskellige anvendelser hvoraf nogle er klart nominale, mens andre har ikke-nominal, mere adverbial eller endda verbal karakter. Som nominal anvendes *at*-infinitiv som kerneargument (positivled i GDS-terminologi, GDS: 1517-1520), dvs. subjekt og objekt. Her kan *at*-infinitiven, som alle nominaler, pronominaliseres:

- (12) at holde i kø irriterer de fleste (jf. det irriterer de fleste)
 (13) de fleste hader at holde i kø (jf. de fleste hader det)

At-infinitiven kan ikke være indirekte objekt. Derimod kan den uden videre optræde som nominalt prædikat:

- (14) målet var at slå verdensrekorden

At-infinitiven fungerer også som NP i præpositionsforbindelse:

- (15) vi snakkede om at holde en fest
 (16) ministeren er ekspert i at tale udenom

I hvert fald en del præpositionforbindelser med *at*-infinitiv må regnes for antiled, fx subjektets antiled (17), og komitativled, fx koobjekt (18) (GDS: 1520-1527):

- (17) det går godt med at få grammatikken færdig
 (18) man kan sammenligne det med at få et blackout

Som nævnt ovenfor kan en nominal *at*-infinitiv ofte erstattes med en 0-infinitiv når den står i fundamentfeltet.

At-infinitivens ikke-nominale funktioner er karakteriseret ved at infinitiverne ikke lader sig pronominalisere. I en del konstruktioner har *at*-infinitiven adverbiallignende funktion og betegner mulighed eller hensigt. En række af sådanne konstruktioner samles i GDS under betegnelsen infinitiv med dobbeltrelation (GDS: 1879ff), og det karakteristiske for disse er at et af sætningens udtryksled er indholdsled for både det styrende verbum og for infinitiven (i (20) nedenfor er *et æble* direkte objekt for både *købte* og *at spise*), og som indholdssubjekt for infinitiven har konstruktionstypen en interessant der er fakultativt udtrykt, i eksempel (20) som det styrende verbums subjekt. *At*-infinitiven kan som nævnt ikke pronominaliseres:

- (19) her står et par stole at sidde på (jf. *det står her et par stole)
 (20) hun købte et æble at spise (jf. *det købte hun et æble)

En anden, særlig interessant ikke-nominal funktion finder man i den komplekse og vanskeligt analyserbare konstruktion med *at*-infinitiv og inkoativt, kontinuativt eller egressivt styrende verbum (Heltoft 2001: 89), fx *begynde* og *vedblive*.

- (22) vejret begyndte at blive varmere (*vejret begyndte det)
 (23) det vedblev at regne (*det vedblev det)

Det er ikke klart præcis hvilken syntaktisk funktion *at*-infinitiven har i denne konstruktion, men det er tydeligt at der ikke er tale om en nominal funktion da infinitiven som vist ikke kan pronominaliseres, og det synes også utilfredsstillende at betegne *at*-infinitivens funktion som adverbial. GDS beskriver infinitiven som et frit valensled i det syntaktiske udtryk og et nedskrevet subjekt i indholdssyntaksen (GDS: 1860). 'Nedskrevet subjekt' betegner her den asymmetriske relation at infinitiven betragtes som et subjekt hvad angår semantisk status (den antages at være en form for subjekt for *begynde*), men at det er degraderet i udtrykket til et mere perifert sætningsled (jf. GDS: 156-158). Det er dog ikke tydeligt præcis hvordan *at*-infinitivens funktion skal fortolkes ud fra de to betegnelser frit valensled og nedskrevet subjekt. Andetsteds kaldes denne *at*-infinitiv for adverbial infinitiv (GDS: 1856), men det er ikke klart hvad det adverbialle ved infinitiven er, og der er under alle omstændigheder ikke tale om en frit tilføjet specifikation til sætningen. Eftersom det styrende verbum semantisk set alene bidrager med en specifikation af aspekt eller aktionsart og ikke er involveret i valensstyringen af subjektet (*begynde*, *vedblive* etc. stiller ingen krav til subjektets beskaffenhed, hvorved de minder om hjælpeverber), og eftersom infinitiven virker som prædikationens egentlige (semantiske) verbale kerne, kunne man snarere fristes til at sige at *at*-infinitiven i denne konstruktion har verbal funktion.

Endskønt denne oversigt over *at*-infinitivens funktioner på ingen måde er udtømmende, kan det konstateres at *at*-infinitiven har nominale funktioner der måske nok kan betragtes som de primære, men dertil har en række ikke-nominale funktioner af adverbial eller ligefrem verbal karakter der selv hvis de burde betragtes som sekundære, ikke kan negligeres som værende perifere afvigelser.

2.3. Fordelingen af funktioner på de to infinitiver

Der viser sig et mønster for fordelingen af funktioner på de to infinitiver: 0-infinitiven har udelukkende verbal funktion, mens *at*-infinitiven først og fremmest har ikke-verbale funktioner. *At*-infinitivens nominale funktion kan med en vis ret siges at være særligt fremtrædende, og dette er baggrunden for at GDS har valgt at omtale 0-infinitiv og *at*-infinitiv som henholdsvis verbal infinitiv og nominal infinitiv (GDS: 264, 824). Det forekommer dog ikke helt berettiget at beskrive *at*-infinitiven som nominal, da den som vist ofte har ikke-nominal funktion. Analysen af infinitivernes funktioner lægger snarere op til en distinktion mellem en funktionsmæssigt smal verbal infinitiv og en bredere ikke-verbal infinitiv. Denne opfattelse vil blive taget op igen i afsnit 7.

Som nævnt i afsnit 2.1. kan en 0-infinitiv have samme funktion som en nominal *at*-infinitiv når den står i fundamentfeltet. Dermed fremstår billedet af 0-infinitiv som den snævert definerede verbale infinitiv mindre klart. Det er dog kun når infinitiven står i fundamentfeltet, og tilsyneladende næsten aldrig når infinitiven er subjekt (GDS: 2255):

- (24) spille matador har vi ikke lyst til
- (25) *vi har ikke lyst til spille matador
- (26) ?spille matador varer for længe

I GDS foreslås den fortolkning at fraværet af *at* markerer at infinitiven er et led fra indholdsfeltet (dvs. ikke subjekt). Årsagerne til denne udeladelse af *at* og dens betydning for beskrivelsen af 0/*at*-oppositionen vil ikke blive analyseret nærmere her, og fænomenet kan derfor tænkes at give anledning til et vist forbehold over for den senere skitserede paradigmeanalyse.

Er man interesseret i at undersøge den mulige paradigmatiske organisering af infinitiverne, må man som tidligere nævnt finde ud af både hvordan medlemmerne af paradigmet adskiller sig fra hinanden, dvs. hvilken forskel der udgør oppositionen, og hvad der er fælles for medlemmerne og holder dem sammen. Som vist er der en ret tydelig systematisk forskel mellem infinitiverne, men det er også klart at 0-infinitiv og *at*-infinitiv har stort set totalt forskellige syntaktiske funktioner. Dette rejser et fundamentalt spørgsmål om hvorvidt de to verbalformer

overhovedet kan sammenlignes inden for rammerne af teorien om en paradigmatiske opposition hvor der vælges mellem to (eller flere) kontrasterende medlemmer. Det er typisk for de klassiske paradigmer, primært bøjningsparadigmer, at de kan beskrives som valg inden for en fast syntaktisk kontekst; for det danske tempusvalg mellem præsens og præteritum er det finitte verbum i sætningens neksusforbindelse den nødvendige og invariante kontekst. Der kan af den grund opstilles minimalpar der isolerer de semantiske konsekvenser af kontrasterende udtryksvalg, og disse minimalpar kan så danne grundlag for afdækningen af paradigmets semantiske ramme. For oppositionen 0-infinitiv over for *at*-infinitiv er det svært at finde minimalpar, hvis overhovedet muligt, fordi der med tilvalget af *at* (altså valget af *at* frem for ingenting) sker et syntaktisk skift fra én kategori til en anden. Dermed må undersøgelsen af infinitivernes paradigmatiske forholde sig til spørgsmålet om bøjning over for afledning.

3. Bøjning og afledning

Traditionelt skelnes der mellem bøjning og afledning ud fra et sæt af kriterier eller karakteristika, fx grammatisk fænomen vs. leksikalsk fænomen og bevarelse af ordklasse- eller kategoritilhørsforhold vs. ordklasse-/kategoriskift (Bauer 1988: 12-13, 73-84). Det er ikke meningen her at give en dækkende præsentation af alle disse kriterier eller fremlægge en egentlig analyse af deres individuelle styrker og svagheder eller hele kriteriesæt-tilgangens anvendelighed. Formålet er blot at vise hvordan infinitivkontrasten ligger skævt i forhold til nogle af de kriterier man blandt andet finder hos Bauer (jf. henvisningen ovenfor), og som normalt opfattes som centrale.

Forholdet mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv ligner bøjning på næsten alle punkter. Det må bestemt betragtes som et grammatisk fænomen frem for et leksikalsk; der dannes forskellige former af samme verbalstamme og altså ikke nye stammer som typisk ved afledning; betydningen er altid regelmæssig, og processen er fuldt produktiv, hvilket typisk ikke gælder for afledning, og der benyttes et lukket sæt af morfemer hvilket ofte ses som kriterium for bøjning. Om dette sæt består af blot ét morfem som kan være til stede eller være fraværende, eller af to morfemer hvoraf det ene har 0-udtryk, diskuteres nærmere nedenfor. Relationen mel-

lem infinitiverne ligner dog afledning i hvert fald på ét punkt: Valget mellem *0* og *at* er et valg mellem to forskellige syntaktiske kategorier: en verbal og en (primært) ikke-verbal kategori. Desuden opfattes det også gerne som et kriterium for bøjning at valget mellem de mulige morfemer er obligatorisk i bestemte kontekster, og det kan være svært at påvise at der er tale om dette forhold i forbindelse med infinitiv, især hvis man opfatter valget som et spørgsmål om at tillægge *at* eller lade være. Spørgsmålet om valgets karakter af obligatorisk afhænger, ligesom spørgsmålet om antallet af morfemer i det lukkede sæt, om fortolkningen af fraværet af *at*. Da det er afgørende for spørgsmålet om paradigmaticitet om der faktisk er to kontrasterende tegn, er det nødvendigt med en kort diskussion af nulbegrebet som følger efter en nærmere analyse af *ats* morfosyntaktiske status.

4. *Ats* morfosyntaktiske status

Selvom *at* ortografisk gengives som et selvstændigt ord, er det som nævnt svært at sige hvilken ordklasse *at* skulle tilhøre. GDS tager konsekvensen og opgiver helt opfattelsen af *at* som et ord. I stedet beskrives *at* som et præfigeret bøjningselement i opposition til et nulflexiv (GDS: 1846). Et væsentligt argument for at opfatte *at* som et præfix er at det skal have direkte kontakt med infinitiven, og der er ikke mulighed for at placere fx et til infinitiven hørende adverbial mellem *at* og infinitiv. Et sådant adverbial, fx *altid*, må placeres før *at*:

- (27) du må huske altid at børste tænder (jf. *du må huske at altid børste tænder)

Her adskiller dansk sig fra svensk hvor visse adverbialer kan stå mellem *att* og infinitiv (eksempel fra Google):

- (28) kom ihåg att alltid tvätta redskapen mellan varje träd som ska beskåras

Opfattelsen af *at* og *0* som præfigerede flexiver der hører til infinitivens dannelse på ordniveau, stemmer dog dårligt overens med det forhold at sideordnede infinitivhelheder (infinitiv + styrede led) normalt kun har *at* foran første infinitiv hvorved dette *at* har skopus over alle infi-

nitivhelhederne (som indrammes med kantet parentes i de følgende to eksempler):

- (29) de fleste af os har oplevet at [have kvalme] og [være svimle]
 (30) han havde nået at [sætte kasserollen over ilden] og [åbne for vinduet]

At er altså ikke et præfigeret fleksiv på ordniveau, men et foranstillet morfosyntaktisk element på fraseniveau, et proklitikon. Dette proklitikon har skopus over den samlede (evt. sammensatte, koordinerede) infinitivhelhed og er placeret umiddelbart før (eller eventuelt på første plads i) denne. Selve udtryksoppositionen mellem *at*-infinitiv og 0-infinitiv må altså betragtes som proklitisk: et valg mellem proklitisk *at* og proklitisk 0:

<u>Paradigme</u>	<u>Infinitivhelhed</u>
<i>at</i>	<div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-right: 10px;"> Infinitiv: V + -e (m. styrede led) </div> [konjunktion] <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-left: 10px;"> Infinitiv: V + -e (m. styrede led) </div> </div>
vs.	
0	

Ideen om et sådant proklitisk 0 giver anledning til at se nærmere på begrebet 0 og dets anvendelse i grammatisk analyse og beskrivelse.

5. Nulbegrebet

Saussure påpegede at udtryksoppositionen i en tegnkontrast kan varetages af 'noget' over for 'ingenting' (Saussure 1984: 123-124), og hans klassiske eksempel er genitiv pluralis af *slovo* 'ord' i tjekkisk, hvis udtryks-side er fraværet af de andre mulige og positivt udtrykte kasus/numerus-fleksiver, her blot med et par eksempler fra det samlede paradigme:

- (31) slov-o slov-a slov-0
 ord-NOM.SG ord-NOM.PL ord-GEN.PL

I dansk kendes oppositionen mellem 0 og et positivt udtryk tegn fra forskellige fleksivparadigmer, fx numerus (se eksempel (1) i afsnit 1.1.).

Mel'čuk beskriver meget rammende det sproglige nul som "meaningful absence" (2006: 470) og definerer det nærmere som et sprogligt tegn med et specifikt indhold hvis udtryksside er tom (2006: 469). I sin diskussion af nulbegrebet advarer Mel'čuk mod fristelsen til at bruge uvederhæftige nuller:

"a linguist can be easily tempted into postulating zeroes everywhere as soon as a zero helps to make his description more consistent or elegant ... they become a sort of a convenient stopgap used to salvage a theory-driven analysis" (Mel'čuk 2006: 469-470).

Der bør altså for den videnskabelige redeligheds skyld stilles strenge krav til hvornår der postuleres nultegn i en grammatisk analyse, og Mel'čuk opstiller følgende tre kriterier (2006: 470-471):

1. **Expressiveness:** Der må kun postuleres et nultegn hvis der kan konstateres et indhold der kan høre til nuludtrykket. Indholdstomme nuller kan altså ikke accepteres; de skal udtrykke et indhold.
2. **Exclusiveness:** Der må kun postuleres et nultegn hvis det konstaterede indhold ikke kan høre til et positivt tegnudtryk. Nultegnet er altså sidste udvej når der ikke findes ikke-nul-løsninger.
3. **Contrastiveness:** Der må kun postuleres et nultegn hvis dette tegn står i paradigmatiske kontrast til et positivt udtrykt tegn hvis betydning hører til inden for samme kategori som nultegnet indhold. Nullet skal altså være distinktivt og i opposition til et tegnudtryk hvis fravær kan konstateres.

Til disse tre kriterier kan man tilføje et fjerde følgekriterium: **obligatoriness**. Kun hvis valget mellem 0 og noget andet er obligatorisk, kan man erkende om der er valgt et nultegn i kontrast til et muligt positivt udtrykt tegn. Hvis valget ikke var obligatorisk, kunne fraværet af det positivt udtrykte tegn blot betyde at ingen af de to tegn var valgt.

Ud fra en teori om at grammatiske elementer per definition er organiseret i paradigmatiske oppositioner (Heltoft 1996), kan det være fristende at introducere et nultegn hvis der ikke synes at være andet som et ensomt grammatisk element kan danne et paradigme med, men

netop i en sådan situation vil de ovenstående kriterier sætte fornuftige grænser for nullerne – og dermed potentielt udfordre definitionen af grammatik som paradigmatiske. I analysen af *at* som et grammatisk element gør netop disse forhold sig gældende.

5.1. *Nul og afledning*

Set ud fra kategoriforskellen mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv ligner relationen mellem de to som nævnt afledning. Man må derfor stille det generelle spørgsmål om der er et nul (og altså et tegn) til stede når en afledning ikke finder sted, fx når et ord ikke omdannes ved afledning. I engelsk kan der produktivt dannes adverbier ud fra adjektiver ved tilføjelse af *-ly*, og spansk har produktiv diminutivdannelse ved forskellige former for suffigering:

(32) nice > nicely

(33) *cerveza* > *cervecita*

øl lille øl

Men giver det mening at hævde at de ikke-afledte ord *nice* og *cerveza* indeholder et nultegn i opposition til hhv. *-ly* og *-it(a)*? Svaret må søges i en undersøgelse af de semantiske relationer mellem base og derivat, hvor der kan sondres mellem addition og opposition. Hvis forskellen på to størrelser A og B *alene* er den at B indeholder en yderligere specifikation af A som nærmere indkredser A's betydning og dermed indskrænker fortolkningspotentialitet, som i tilfældet *cerveza* vs. *cervecita*, er der tale om addition, og her kan A med sin ringere grad af specifikation også bruges hvor B kan bruges (*cerveza* kan også bruges om en lille øl), mens det omvendte ikke er tilfældet. I så fald kan der ikke postuleres et nultegn i A som betyder fravær af specifikationen i B. Ved opposition har A og B forskellige potentialer, og valget af A frem for B indebærer en specifikation på samme måde som valget af B gør. Dette udelukker ikke at der kan forekomme participation på grundlag af en forskel i markerethed (jf. Andersen 2001: 43-46); det afgørende er at der kan konstateres en tilvalgt, kontrasterende betydning i både A og B. *Nice* og *nicely* har forskellige syntaktiske (og dermed semantiske) potentialer, og der er derfor grund til at overveje om forholdet mellem de to bør opfattes som en opposition som sandsynliggør tilstedeværelsen af et nultegn i *nice*. Denne specifikke analyse skal ikke forfølges

yderligere her, men en lignende situation diskuteres i beskrivelsen af genitiv i afsnit 6.

5.2. Nuls morfosyntaktiske status

Det mest almindelige eksempel på nultegn i grammatiske beskrivelser er nulflexiver, altså fravær af positivt tegnudtryk i ords bøjningsparadigmer. Der er imidlertid ikke noget principielt til hinder for at operere med nultegn inden for andre morfosyntaktiske udtrykssystemer end morfologi på ordniveau. Således beskriver Mel'čuk ud over nulflexiver både nulrødder, syntaktiske nuller (syntaktiske konstituenters med nul som udtryk), nuloperationer (fx fravær af stammeforandring) og nulklitika (2006: 471-476). Det essentielle er at en bestemt form for positivt udtrykselement kan være til stede eller fraværende, og fraværet af dette udtrykselement (som så er det paradigmatiske alternativ) kan på alle niveauer bære et tegninhold og dermed selv være et udtrykselement. Der er dermed ingen problemer i at tale om et nulproklitikon sådan som analysen af *ats* paradigmatiske vil kræve.

Det bør dog påpeges at en betegnelse som 'nulklitikon' må forstås som en praktisk 'forkortelse' for 'et positivt udtrykselements fravær der signalerer tilstedeværelsen af et tegn hvis paradigmatiske alternativer udtrykkes som klitika'. Man kan aldrig se et nul, og man kan derfor strengt taget ikke definere nultegnets udtrykskarakter som den samme som de øvrige paradigmemedlemmers. Dog giver det oftest god mening rent praktisk at give nultegnets samme morfosyntaktiske status som de øvrige medlemmer.

6. Genitiv og nongenitiv

Analysen af forholdet mellem NP'er der står i genitiv, og NP'er der ikke står i genitiv, er meget velegnet som model for analysen af forholdet mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv. Genitiv i moderne dansk er ikke længere medlem af kasusparadigmet, men står alene i opposition til nongenitiv (Heltoft 1996: 480-482). Morfologisk er der sket en udvikling der har ført til at det oprindeligt flexiviske genitiv-*s* nu har status som enklitikon der placeres efter den samlede NP, og har skopus over denne, uanset NP'ens yderste højrekonstituent (Herslund 2001, eksemplerne er her og nedenfor mine):

- (34) pigens bog
- (35) pigen fra Spaniens bog
- (36) pigen der rejste hertil fra Spanien for en uge sidens bog

Spørgsmålet er da om forholdet mellem genitiv og nongenitiv har paradigmatiske karakter, og dette må undersøges ud fra en analyse af deres indbyrdes semantiske relation – er det addition eller opposition – baseret på anvendelsen af de to.

6.1. Nongenitiv og genitivs anvendelse

NP'er der ikke står i genitiv, har argumentfunktion. De fungerer enten som subjekt eller objekt eller som styrelse for en præposition (og da evt. som antiled eller komitativled):

- (37) digteren skrev
- (38) fascisterne myrdede digteren
- (39) en ny bog af digteren

En NP i genitiv kan enten være bestemmer i en NP eller prædikativ:

- (40) digterens andalusiske barndomshjem (jf. det andalusiske barndomshjem)
- (41) huset derovre er digterens

Dette udtømmer nongenitiv og genitivs funktioner.

6.2. En kombination af addition og opposition

Intuitivt ligner tilføjelsen af genitiv-s en form for afledning af en "normal" NP til noget andet. -s'et giver NP'en en særlig funktion: Det markerer at NP'en skal betegne en possessor, eller bredere og mere dækkende, rollen HELHED i en DEL/HELHED-relation (GDS: 495-496). Denne semantiske specifikation er en addition idet genitiv-NP'en får en specifik rolle som også nongenitiv-NP'en ville kunne udfylde.¹

1. Fx bliver en NP der fungerer som indirekte objekt, konstruktionelt kodet som HELHED i en DEL/HELHED-relation.

Den additive relation er dog ikke det eneste der hører til karakteristiken af forholdet mellem nongenitiv-NP og genitiv-NP. Som vist ovenfor fungerer nongenitiv-NP'en som argument, mens genitiv-NP'en har de to nonargument-funktioner bestemmer og prædikativ, og med hensyn til disse syntaktiske funktioner er der ingen overlap; nongenitiv og genitiv står i komplementært forhold til hinanden, og ingen af de to har det potentiale den anden har. Dermed er der tale om et oppositionsforhold, og fraværet af genitiv-s har altså betydning; det er et nultegn hvis indhold er den indholdssyntaktiske tolkningsinstruks 'denne NP er argument'.

Samlet kan disse to niveauer i den semantiske kodning stilles op på følgende måde:

Niveau	Udtryk	Indhold	Relationstype
Semantisk rolletilskrivning	-0	(fravær af indhold på dette niveau)	Addition, ikke-komplementær
	-s	+ HELHED i DEL./HELHED-relation	
Indholdssyntaktisk funktion	-0	Argument	Opposition, komplementær
	-s	Nonargument: bestemmer/prædikativ	

I tilfældet genitiv vs. nongenitiv er der altså tale om et enklitisk paradigme bestående af en opposition i udtrykket mellem 'noget' og 'ingenting'. Den nødvendige oppositionssemantik er at finde på det indholdssyntaktiske niveau, og med oppositionen mellem forskellige syntaktiske funktioner skræver paradigmet over forskellige kategorier. Paradigmets semantiske ramme bliver derfor den abstrakte 'superkategori' argumentstatus.

6.3. Genitiv vs. nongenitiv som rangklasse

Skiftet mellem forskellige syntaktiske kategorier er det der ligger bag GDS' betegnelse for oppositionen genitiv vs. nongenitiv – der jo ikke drejer sig om kasus – nemlig **rangklasse** (GDS: 370). Rangklassebegrebet stammer fra Jespersen som opstillede en teori om tre (eller om

nødvendigt flere) forskellige **ranks**, der betegner forskellige størrelses status i forhold til hinanden (fx en nominal kerne som **primary rank** og dets adled som **secondary rank**, Jespersen 1924: 96-107). Jespersen omtaler også forholdet mellem NP'er uden genitivmarkering og genitiv-NP'er som en forskel mellem primær og sekundær rang (Jespersen 1924: 98; der tales om at bruge substantiver som sekundære ved at sætte dem i genitiv), og dermed formulerer Jespersen en sammenbindende ramme for den transkategoriale kontrast. Rangklassebegrebet kan altså anvendes til at beskrive relationer der skræver over flere kategorier, og som det fremgår nedenfor, vil jeg i analysen af infinitivparadigmet benytte dette begreb, om end anderledes og bredere end i Jespersens teori.

7. 0 versus *at* som proklitisk paradigme

Det er nu tid til at skitsere hvordan relationen mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv kan beskrives som et grammatisk paradigme. Artiklens indledende opridsning af paradigmateteorien giver listen over nødvendige paradigmeingredienser: et lukket sæt af tegn der udgør de kontrasterende medlemmer, et paradigmeaktiverende domæne og en semantisk ramme. På udtrykssiden er paradigmets medlemmer på plads: *at* og 0, mens den præcise indholdsmæssige kodning af tegnene ligger åben. Disse to medlemmer har status af en proklitisk opposition, det positive proklitikon *at* over for et nulproklitikon. Den syntagmatiske position for 0 vs. *at* er en plads umiddelbart før infinitivhelheden som prokliseparadigmet har skopus over. Infinitivhelheden er dermed paradigmets domæne. Der tilbagestår spørgsmålet om hvad rammen for paradigmet er, et spørgsmål der må besvares i en dialektik med analysen af de to paradigmemedlemmers respektive indhold baseret på de observerede funktioner i forskellige konstruktioner.

GDS foreslår som nævnt at 0 udtrykker verbal infinitiv, mens *at* udtrykker nominal infinitiv (GDS: 264, 371, 819-826), og rammen for paradigmet kunne da beskrives som 'nominalitet'. I det følgende vil jeg forsøge at indkredse flere karakteristika for infinitivoppositionens semantik for at give et andet og mere præcist bud på kodningen i paradigmet.

7.1. Indeksikalsk funktion

Tilstedeværelse og fravær af *at* kan, i visse af funktionerne, beskrives som grammatiske indekser (Andersen 1980: 5, 19; 2007: 29). Sproglige tegn er først og fremmest symbolske (med en arbitrær relation mellem indhold og udtryk), men når bestemte udtryksfænomener, fx allomorfer, systematisk optræder i syntagmatisk sammenhæng med bestemte (andre) tegn, kan disse udtryksfænomener opnå indeksikalsk status: De peger på tilstedeværelsen af disse andre størrelser i konteksten. Når infinitiven er styret af et overordnet verbum, kan de to udtryk *0* og *at* opfattes som indeks for det styrende verbum: *0* er indeks for at det styrende verbum tilhører en semantisk specifik klasse af verber som kan inddeles i to undergrupper, modalverberne og de sanseverber og kognitive verber (plus *bede* og *lade*) der indgår i konstruktionen objekt med *0*-infinitiv. *At* er indeks for et hvilket som helst andet styrende verbum. Denne indeksikalske funktion er naturligvis afhængig af at infinitiven optræder i en styret kontekst, og analysen peger således på at aktiveringen af denne semantiske kodning er afhængig af infinitivens status i det syntaktiske hierarki (Christensen 2007: 153-160 om hierarki som faktor i et hyperparadigme for modus i dansk). Den indeksikalske funktion forudsætter således den syntaktiske kontekst, hvilket kan ses som et eksempel på de sproglige tegns fundamentale karakter af samarbejdsafhængige bidrag til større helheder (Harder 1996: 101, 275-277).

7.2. Verbalrangklasse

Indeksikaliteten kan ikke være den eneste kodning i oppositionen da kontrasten mellem *0* og *at* også findes uden for styrede kontekster. *At*-infinitiven kan fx fungere som et selvstændigt nominalled uden et overordnet led (som handlings-, aktivitets- eller tilstandsbetegnende 'titel' eller 'etiket'), og *0*-infinitiv kan som vist danne nonfinit prædikation. Som en bredere ramme for paradigmet, der også skal kunne indbefatte den indeksikalske funktion, vil jeg med inspiration fra Jespersen (jf. afsnit 6.3.) foreslå **verbalrangklasse**.

Man kan argumentere for at verber som ordklasse funktionelt set har som primær funktion at være prædikater i forhold til argumenter i finite sætninger, og i det perspektiv kan alle infinite former i en vis forstand betragtes som sekundære. Sekundariteten i forhold til finite former skal ikke diskuteres her; denne observation tjener

alene som støtte for det synspunkt at verbal funktion har en form for funktionel førsterang for verber. 0-infinitiven har som vist altid verbal funktion (med den nævnte optræden i fundamentfeltet i stedet for *at*-infinitiv som en mulig undtagelse), mens *at*-infinitiven først og fremmest har ikke-verbale funktioner. De to infinitiver kan dermed beskrives således at 0-infinitiv har **primær verbalrang**, mens *at*-infinitiv har **sekundær verbalrang**; *at*-infinitiven er så at sige "verbumsagtig" i en grad der er en tak længere ude i systemet. En alternativ betegnelse inden for verbalrangklasse som paradigmeramme kunne være **verbal rang** vs. **transverbal rang**. Pointen med denne betegnelse vil være at *at*-infinitiven overskrider den kategoriale grænse for verbal opførsel. Når der er valgt en infinitiv, aktiveres der således et paradigme hvor man skal tage stilling til infinitivens syntaktiske (og dermed også semantiske) status forstået som to kontrasterende muligheder inden for verbalrangklasse. Ligheden med valget mellem genitiv og nongenitiv burde være ganske klar. Den indeksikalske funktion harmonerer med verbalrangklasse-beskrivelsen og kan integreres i denne ramme. Når 0-infinitiven peger på sin særlige gruppe af styrende verber, peger den på verber der enten gør den til en del af et komplekst prædikat (og altså en del af verbalhelhed) eller til den verbale kerne i en sekundær prædikation. Når *at*-infinitiven peger på alle andre former for styrende verber, korrelerer dette med at den er styret til at udfylde en ikke-verbal funktion i de fleste tilfælde.

7.3. Markerethed

Grammatiske paradigmer kan karakteriseres ved en asymmetrisk relation mellem medlemmerne således at et medlem er umarkeret, mens det andet (eller de andre) er markeret (Andersen 2001; Christensen 2007: 50-58; Nørgård-Sørensen et al. (ms): 34-41). I paradigmer med et medlem der udtrykkes med 0, er det ofte nulmedlemmet der er umarkeret, men det er ikke altid sådan (Christensen 2007: 86-87 om imperativ som markeret paradigmemedlem med udtrykket 0), og endskønt infinitivens primære verbalrang har nuludtryk, lader det til at dette er det markerede medlem af paradigmet. Inden for den indeksikalske funktion ser man at 0-infinitiv peger specifikt på en lukket klasse af styrende verber, mens *at*-infinitiv er negativt defineret som en udpeger af 'ikke denne specifikke klasse'. Dette forhold er hvad Andersen omtaler som **privileges of occurrence** i sin beskrivelse af indeksikalsk markerethed (Andersen 1980:

19). Hvad angår infinitivernes syntaktiske funktionsmuligheder, såvel i styrede som i ikke-styrede kontekster, har 0-infinitiv som vist kun verbal funktion, mens *at*-infinitiven har alle de andre funktioner – nominale og adverbielle, sekundære eller transverbale – inklusive visse funktioner der muligvis bør tolkes som verbale (fx *begynde* + *at*-infinitiv). Med *at*-infinitivens mulighed for at bevæge sig ind på 0-infinitivens område, lader der til at være tale om participation (Andersen 2001: 46; Christensen 2007: 46): Det umarkerede medlem kan, i visse tilfælde, optræde med den funktion der tilskrives det markerede medlem.

8. Konklusion

Artiklens analyse af 0-infinitiv og *at*-infinitiv har vist at der kan opstilles et grammatisk paradigme med en både udtryks- og indholdsmæssig kontrast mellem de to. De har stort set komplementære funktioner i de syntaktiske konstruktioner de indgår i, med *at*-infinitivens potentiale som det bredeste. I udtrykket er oppositionen proklitisk: *At* er positivt proklitikon, mens fraværet af *at* tjener som udtryk for den paradigmatiske modsætning. På indholdssiden skræver paradigmet over forskellige syntaktiske kategorier, og det rejser spørgsmål om paradigmativering ved afledningslignende grammatiske fænomener og kriterierne for nultegn som paradigmemedlem. Med et skel inden for semantiske relationer mellem addition og opposition har jeg vist at nul kan tillades ved oppositionsrelationer, også de transkategoriale, og genitiv vs. nongenitiv er et godt eksempel på dette. For infinitiv er der en oppositionsrelation mellem tilstedeværelse og fravær af *at*, og det kan derfor retfærdiggøres at tale om et nultegn. Den semantiske analyse må tage højde for syntaktiske tolkningsinstrukser som en del af betydningskodningen; at have et syntaktisk potentiale som er et andet end det paradigmatiske alternativs potentiale, er en indholdsstrukturel oplysning. Desuden må ikke kun symbolsk betydning, men også indeksikalsk funktion regnes med som semantisk kodning.

Semantikken i infinitivparadigmet rummer et indeksikalsk element i styrede kontekster: Valget peger på det styrende verbs beskaffenhed. Den indeksikalske semantik kan sættes ind i en bredere ramme for paradigmet: Verbalrangklasse. 0-infinitiv har primær verbalrang (eller simpelthen verbal rang) og er paradigmets markerede medlem;

at-infinitiv har sekundær verbalrang (eller transverbal rang) og er det umarkerede medlem.

Henvisninger

- Andersen, H. (1980). Morphological change: towards a typology, i J. Fisiak (red.) *Recent Developments in Historical Morphology*, Haag: Mouton, 1-50.
- Andersen, H. (2001). Markedness and the theory of linguistic change, i H. Andersen (red.) *Actualization: linguistic change in progress*, Amsterdam: Benjamins, 21-57.
- Andersen, H. (2007). Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change, i Th. Eythorsson (red.) *Grammatical change and linguistic theory. The Rosendal papers*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 11-44.
- Bauer, L. (1988). *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Christensen, T. K. (2007). *Hyperparadigmer: en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Roskilde: Institut for Kultur og Indentitet, Roskilde Universitet.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (fortryk, 2007). *Grammatik over det Danske Sprog (GDS)*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Harder, P. (1996). *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Haspelmath, M. (1989). From purposive to infinitive – A universal path of grammaticalization, *Folia Linguistica Historica* 10, bd. 1-2, 287-310.
- Heltoft, L. (1996). Paradigmatic structure, word order and grammaticalization, i E. Engberg-Pedersen et al. (red.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 469-494.
- Heltoft, L. (2001). Måske begynder vi at forstå det, i P. Jarvad et al. (red.) *Sproglige åbninger. E som Erik, H som 70*, København: Hans Reitzels Forlag, 87-98.
- Herslund, M. (2001). The Danish -s genitive: from affix to clitic, *Acta Linguistica Hafniensia* 33, 7-18.
- Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin.

- Mel'čuk, I. (2006). *Aspects of the Theory of Morphology*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter
- Nørgård-Sørensen, J., Schøsler, L. & Heltoft, L. (ms.). *Connecting grammaticalisation*.
- Saussure, F. de (1984 [1. udg. 1915]). *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.

Når *cline*-teorien kommer til kort. Typer af morfologisk forandring

Jens Nørgård-Sørensen

1. Indledning

Studiet af grammatisk forandring er med sine rødder i den tidlige sammenlignende sprogvidenskab fra starten af 1800-tallet lige så gammelt som den moderne lingvistiske forskning (Pedersen 1916: 40-41 (om bl.a. Rask), Pedersen 1924: 220). Inden for indoeuropæistikken og den sammenlignende sprogvidenskab i det hele taget førte studiet af grammatisk forandring dog i mange år en noget tilbagetrukket tilværelse. Dette hænger sammen med den epokegørende opdagelse af de regelmæssige lydforandringer (lydlove) som det afgørende belæg for genetisk sproglægtsskab (Pedersen 1924: 222 (igen om Rask m.fl.)). Grammatisk forandring blev først og fremmest forbundet med analogi, dvs. den forklaringsmodel man greb til når en morfologisk nydannelse ikke kunne forklares som resultatet af en lydlov. Ikke desto mindre finder man inden for denne tradition en lang række grammatiske forandringer grundigt beskrevet.

Siden Meillet's (1912 [1965]: 131) term **grammatikalisering** blev genopdaget i 1980'erne (fx Heine og Ree 1984, Lehmann 1985, Bybee og Pagliuca 1985), og specielt efter udgivelsen af Hopper og Traugott's monografi *Grammaticalization* (1993) i den prominente serie "Cambridge Textbooks in Linguistics" har den internationalt dominerende opfattelse af grammatisk forandring været knyttet til den såkaldte *cline*-teori. Trods kritiske røster (fx Joseph 2003: 472, Heltoft, Nørgård-Sørensen og Schøsler 2005, Andersen 2006: 232) har denne teori i vide kredse fået status af **teorien** om grammatisk forandring, godt hjulpet på vej af det der egentlig bare var en metaforisk bibemærkning i Givón (1971: 413): "Today's morphology is yesterday's syntax", men som siden ved sin besnærende klarhed er blevet nok den mest citerede sentens om grammatikalisering.

Den diakrone sprogvidenskab har naturligvis nydt godt af den fornyede opmærksomhed omkring grammatisk forandring. Problemet er blot at *cline*-teorien er blevet generaliseret langt ud over sin forklaringsværdi. Den fungerer i hvert fald ikke som en almen teori om grammatisk forandring, og, som jeg vil argumentere for, er det tvivlsomt om dens indlysende værdi som generaliseret model for en række forskelligartede sprogforandringer i sprog af forskellige typer overhovedet kan siges at være en brugbar model for nogen typer af grammatikalisering.

2. *Cline*-teorien

Cline-teorien, der af tilhængerne simpelthen benævnes grammatikaliseringsteorien, tillægges i sin seneste udformning (Heine 2003: 575) det mål 'at beskrive grammatikalisering, dvs. måden grammatiske former opstår på og udvikler sig i tid og rum, og forklare hvorfor disse former er struktureret som de er'¹.

Konkret beskrives grammatikaliseringsprocessen som en udvikling langs en 'cline of grammaticality'², her gengivet i Hopper og Traugotts (1993: 7) udgave:

(1) content item > grammatical word > clitic > inflectional affix

Grundlæggende opfattes denne udvikling som en unidirektionel proces (Haspelmath 2004: 21), dvs. at forandringer i retning mod venstre i (1), fx fra en bøjningsendelse til et klitikon, opfattes som undtagelser der bekræfter reglen om at grammatikaliseringer forløber i retning mod højre (pilenes retning).

Grammatikaliseringsforskningens standardeksempel er uden tvivl udviklingen af romansk futurum, fx fransk *chanter-ai* 'jeg vil synge', fra

-
1. "[...] to describe grammaticalization, that is, the way grammatical forms arise and develop through space and time, and to explain why they are structured the way they are."
 2. I mundtlige fremstillinger har jeg anvendt en oversættelse af det engelske *cline* til 'sliske' og polemisk talt om den proces hvor et sprogelement gennemløber *cline of grammaticality* som en rutsjetur ned ad slisken. Jeg vil dog i dette bidrag anvende mindre kontroversielle formuleringer.

latinsk infinitiv + hjælpeverbum *cantare habeo*, ordret 'jeg har at synge' (se fx Hopper og Traugott 1993: 9-10). For variationens skyld, men også af hensyn til en pointe omkring klitika (se nedenfor), vil jeg illustrere *cline*-teorien med en tilsvarende udvikling i polsk³, jf. (2).

- (2) a. Fælleslavisk perfektum:
 pisa-l-i jesmŭ
 skrive.PTCP.PL-MASK-NOM være.PRÆS.1PL
 'vi (mask.) har skrevet'
- b. Moderne polsk præteritum:
 pisa-l-i-śmy
 skrive.PRÆT.PL-VIRIL⁴.1PL
 'vi (inkl. minimum én mand) skrev / har skrevet'

Dette eksempel er en oplagt kandidat til at blive analyseret ud fra et *cline*-synspunkt (selv om en sådan analyse mig bekendt ikke foreligger). Hjælpeverbet i fælleslavisk *jesmŭ*, ordret 'vi er' (her 3. person pluralis), har en oprindelse som selvstændigt verbum (*content item*) der i kombination med participiet danner en ny perifrastisk perfektumform og opnår grammatisk status (*grammatical word*). Ved en trinvist stærkere og stærkere syntaktisk tilknytning til participiet (som herved reanalyseres som stamme) udvikler det grammatiske ord sig først til et klitikon (*clitic*) og endelig til en bøjningsendelse (*inflectional affix*). Sådanne udviklinger antages at ledsages nogenlunde systematisk af fire træk, her gengivet i Heines version (2003: 579) (se også Heine og Kutevas 2002: 2), jf. (3).

- (3) i. desemanticization (or "bleaching", semantic reduction):
 loss in meaning content;

3. For en mere detaljeret oversigt over denne udvikling, se Andersen (1987: 23-34, 1990: 3-8).
 4. Polsk skelner i pluralis morfologisk mellem *viril* og *non-viril* form. Denne skelnen findes i substantivernes bøjning og i de med substantivet kongruerende former, bl.a. adjektiver, pronomener og præteritumformer, jf. (2b). Virile substantiver er betegnelser for personer af hankøn samt ikke-kønsspecificerede personbetegnelser. Alle andre substantiver er non-virile. Distinktionen kommer også til udtryk i præteritumsformer med et pluralt personligt pronomen (med betydningen 'vi', 'I' eller 'de'). Såfremt der i den gruppe som et sådant pronomen referer til, indgår mindst én mand, anvendes viril form, jf. (2b).

- ii. extension (or context generalization): use in new contexts;
- iii. decategorialization: loss in morphosyntactic properties characteristic of the source forms, including the loss of independent word status (cliticization, affixation);
- iv. erosion (or “phonetic reduction”), that is, loss in phonetic substance.

Disse fire træk giver nogenlunde god mening som en generalisering af hvad der sker i den romanske og polske udvikling og mange tilsvarende eksempler (se Heine og Kuteva (2002), der er tænkt som et katalog over sådanne udviklinger). Ved overgangen fra leksikalsk verbum til hjælpeverbum må det fælleslaviske *jesmŭ* formodes at have opnået et mere abstrakt grammatisk indhold (3.i) og en bredere anvendelse (3.ii). Specielt i den videre udvikling til klitikon har det ændret sine morfosyntaktiske egenskaber, herunder mistet sin status som selvstændigt ord (3.iii), og endelig kan der fra (2.a) til (2.b) konstateres en klar fonetisk reduktion (3.iv). Endnu et forhold gør faktisk dette eksempel særlig velegnet som en illustration af et *cline*-forløb: Reelt har vi i moderne polsk nemlig at gøre med et klitikon og ikke en bøjningsendelse, jf. (4).

- (4) a. (my) pisa-i-i-śmy
vi skrive.PRÆT.VIRIL.1PL
‘vi (inkl. minimum én mand) skrev / har skrevet’
- b. my-śmy pisa-i

Elementet *-śmy* er ikke endegyldigt affigeret til verbet, men kan i visse nærmere definerede tilfælde placeres i såkaldt Wackernagel-position, dvs. enklitisk til sætningens første element. Jeg skal ikke gå nærmere ind på de faktorer der påvirker elementets placering (herom i Andersen 1987: 29-30); blot konstatere at tendensen i moderne polsk, helt i overensstemmelse med *cline*-teoriens forudsigelser, går i retning af stærkere affigering til verbet.

Eksemplet er, ligesom eksemplet med den romanske futurum, valgt specielt for at illustrere *cline*-teoriens påstand. Man skal dog ikke se på

mange andre eksempler, fx fra Heine og Kuteva (2002), for at konstatere at de fire træk ikke nødvendigvis følges ad – hvilket de reelt heller ikke gør i de omtalte eksempler. Teorien er da også blevet kritiseret kraftigt for sine overgeneraliseringer, bl.a. af Andersen (2006: 232) der fremhæver at de fire træk repræsenterer forandringer af vidt forskellig type, nemlig i indhold (3.i), indholdssyntaks (3.ii), morfosyntaks, dvs. udtrykssyntaks (3.iii) og udtryk (3.iv), og at disse forandringstyper ikke på nogen måde er forbundet. De kan udmærket forekomme enkeltvist.

Det er desuden blevet fremhævet at *cline*-teorien med sit slutpunkt i bøjningsendelsen reducerer grammatikken til morfologi (fx Lene Schøsler og John Ole Askedal i mundtlige præsentationer). Videre er det blevet påvist at forandringsskæder af *cline*-typen ikke er den eneste kilde til morfologi. Joseph og Janda (1988: 195) og Joseph (2003: 473) mener således at der er to udviklingsretninger for det de benævner morfologisering⁵: enten fra syntaks til morfologi (*desyntacticization*) eller fra fonologi til morfologi (*dephonologicization*). Den førstnævnte type omfatter de eksempler der også kan tages til indtægt for *cline*-teorien; den sidstnævnte type dækker nogle forandringstyper der ikke kan forklares med *cline*-modellen.

I det følgende skal vi se på et par eksempler på morfologiske forandringer som *cline*-teorien ikke har nogen forklaringsværdi i forhold til; dels Joseph og Jandas defonologisering, dels et par andre typer der demonstrerer at selv Joseph og Jandas teori om en todelt vej til etablering og ændring af morfologiske strukturer er for udifferentieret.

Den afgørende del af min argumentation vil dreje sig om **paradigmatisering** som det afgørende fællestræk ved etablering af ikke bare morfologiske, men også alle andre typer grammatiske delstrukturer – et forhold der glimrer ved sit fravær i fremstillinger baseret på *cline*-teorien.

5. Jeg vil undlade at kommentere Joseph og Jandas skelnen mellem morfologisering og grammatikalisering. Den er ikke relevant for denne fremstilling.

3. Grammatikalisering som paradigmatisering

3.1. Fra fonologi til morfologi

Som eksempel på morfologisering i form af defonologisering nævner Joseph og Janda (1988: 197) omtolkningen af germansk omlyd til numerusmarkør. Dette fænomen forekommer i mange varianter i germanske sprog, men et af de bedst udforskede og oftest omtalte eksempler finder vi i oldhøjtysk. Den følgende beskrivelse, baseret på Wurzel (1980: 448-51), er af hensyn til anskueligheden stærkt forenklet.

Oldhøjtysk omlyd gennemløb flere udviklingstrin, bl.a. dem jeg har benævnt trin A i (5) og trin B i (6).

(5) Oldhøjtysk omlyd, trin A

	Sg	Pl
Nom	<i>gast</i> 'gæst'	<i>gesti</i>
Gen	<i>gastes</i>	<i>gestio</i>
Dat	<i>gaste</i>	<i>gestim</i>
Acc	<i>gast</i>	<i>gesti</i>
Inst	<i>gestiu</i>	—

(5) Oldhøjtysk omlyd, trin B

	Sg	Pl
Nom	<i>gast</i>	<i>gesti</i>
Gen	<i>gastes</i>	<i>gestio</i>
Dat	<i>gaste</i>	<i>gestim</i>
Acc	<i>gast</i>	<i>gesti</i>
Inst	<i>gastiu</i>	—

På det ældste af de to udviklingstrin, trin A, var omlyden (markeret med halvfed) det synlige resultat af en lydlov, hvorefter vokalen undergik omlyd foran en eller flere konsonanter efterfulgt af *-i-* eller *-j-*. På dette udviklingstrin har lydloven virket uden undtagelse, og omlyden er derfor blevet produceret af sprogbrugerne automatisk i alle kontekster af den angivne type.

På det senere udviklingstrin, trin B, er der sket noget der ligner en perifer udtryksforandring. I instrumentalis singularis er omlydsvokalen

blevet udskiftet med ikke-omlydsvokalen. På indholdssiden dækker dette imidlertid over en fundamental forandring. Fra at være en ren udtryksdistinktion er oppositionen ikke-omlyd/omlyd blevet tillagt indhold, nærmere bestemt numerusoppositionen singularis/pluralis. Dette er en grammatikalisering af den type som Andersen har kaldt en grammering, dvs. en overgang fra ikke-grammatisk til grammatisk status (i modsætning til regrammering, dvs. en overgang fra én grammatisk status til en anden, og degrammering, dvs. en overgang fra grammatisk til ikke-grammatisk status, jf. Andersen 2006: 232-33).

Ved overgangen fra trin A til trin B etableres således et grammatisk paradigme⁶ der kan opstilles som i tabel 1.

Tabel 1: Oldhøjtysk: Numerus udtrykt indeksikalsk ved omlyd

Domæne: Maskuline <i>ī</i> -stammer (senere bredere)		
Ramme: Numerus		
<i>Udtryk</i>	<i>Indhold</i>	<i>Markerethed</i>
Ikke omlyd	Singularis	Umarkeret
Omlyd	Pluralis	Markeret

De tre nederste rækker i tabel (1) rummer de velkendte elementer af en traditionel strukturalistisk tegnteori. Sprogtegn, her et sæt grammatiske markører, består af et udtryk og et indhold, og oppositionen er asymmetrisk idet den rummer et markeret og et umarkeret led⁷. Hvad der er specielt ved denne model, er at vi insisterer på at beskrivelsen af et grammatisk paradigme ikke er fuldkommen uden en præcis afgrænsning af dets **domæne** og **ramme**. Domænet angiver den syntagmatiske kontekst hvor distinktionen realiseres. Rammen er et overordnet navn for det indholdsfelt der realiseres i paradigmets indholdsdistinktion.

6. Jeg anvender den paradigmemodel som jeg har udviklet sammen Lene Schøsler og Lars Heltoft (jf. Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler, under udgivelse).

7. Brugen af begrebet *markerethed* i den lingvistiske litteratur er langt fra entydig. For en redegørelse for centrale anvendelser af begrebet, se Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler (under udgivelse).

Dette eksempel er en illustration af nærværende fremstillings teoretiske pointe: Grammatikalisering, det være sig grammering eller regrammering, har form af paradigmativering, dvs. paradigmeetablering eller paradigmeændring ved reanalyse (dvs. sprogbrugernes gen- og nytolkning af den grammatiske struktur).

Der er tre væsentlige forhold i forbindelse med dette eksempel som bør omtales.

For det første kunne paradigmet i tabel 1 først etableres efter at lydloven der oprindeligt skabte omlyden, var holdt op med at virke. På dette tidspunkt stod sprogbrugerne med en udtryksdistinktion (omlyd/ikke-omlyd) der hverken var fonetisk motiveret eller havde indhold. En sådan udtryksdistinktion kan potentielt motivere to forskellige ændringer. Enten kan distinktionen blive elimineret ved analogisk udligning, eller den kan få indfortolket et indhold og opnå status af grammatisk paradigm. Det var det sidste der skete her.

For det andet etableres paradigmet som sagt inden for et bestemt domæne, som i starten må antages at have været identisk med den kontekst der var determineret af lydloven, dvs. de maskuline *i*-stammer. Men da først paradigmet var etableret, var der grundlag for en ændring af domænet – enten en udvidelse eller en indskrænkning. I oldhøjtysk bredte paradigmet sig til substantiver hvor omlyden ikke var oprindeligt, jf. fx moderne tysk *Stuhl / Stühle*.

For det tredje var numerusmarkeringen via omlydsdistinktionen oprindeligt redundant. Med udgangspunkt i Peirces (1932) skelnen mellem tre tegntyper: symbol, ikon og indeks – i de senere årtier især appliceret på den lingvistiske analyse af Henning Andersen (1973 m.fl.) – kan man sige at omlydsdistinktionen udtrykker numerus **indeksikalsk** ved at 'pege på' den bøjningsendelse der udtrykker numerus (samt genus og kasus) **symbolsk**. Enhver spekulation om at grammatiske tegndistinktioner opstår fordi sprogbrugerne har behov for at udfylde et vakuum i den grammatiske indholdsstruktur, synes således ubegrundet.

Vi har med dette eksempel set at en morfologisk distinktion kan opstå af en tom udtryksdistinktion – et forhold som *cline*-teorien ikke kan

gøre rede for. Nok så væsentligt har vi set at grammatikalisering har form af paradigmativering.

3.1. *Polsk perfektum: Hvad der virkelig skete*

Det største problem ved *cline*-teorien er således hvad den **ikke** siger noget om. Faktisk camouflerer den i værste fald selve essensen af de grammatiske forandringer, nemlig paradigmativeringen. For at illustrere dette vil jeg vende tilbage til eksemplet med den polske perfektum. Den fællesslaviske perifrastiske perfektum i (2a) indgik i et tempussystem med seks nutids- og fortidsformer, jf. (6), samt et antal futurumformer som jeg af hensyn til overskueligheden (og usikkerheden omkring deres status) vil lade ude af betragtning.

(6) Tempus i kirkeslavisk (afspejler fællesslavisk)

pisa-ti 'male, skrive'

Præsens	<i>piš-ø</i>
Aorist	<i>pisa-xŭ</i>
Imperfektum	<i>pisa-axŭ</i>
Perfektum	<i>pisa-l-ŭ jesmŭ</i>
Plusquamperfektum I	<i>pisa-l-ŭ běxŭ</i>
Plusquamperfektum II	<i>pisa-l-ŭ běaxŭ</i>

Som det fremgår, indgik den fællesslaviske perfektum i et komplekst paradigme der tydeligvis kunne analyseres i flere subparadigmer. Fx skelnedes der mellem simple og perifrastiske former (dannet ved hjælp af det såkaldte *l*-participium, her *pisa-l-ŭ*, og en form af hjælpeverbet *byti* 'være'). Paralleliteten mellem disse to sæt former er fuldkommen, idet de tre simple former går igen i de perifrastiske formers hjælpeverber: i perfektum står hjælpeverbet i præsens, i plusquamperfektum I står det i aorist, og i plusquamperfektum II står det i imperfektum. Da der til hver simpel form svarer en perifrastisk, er relationen mellem simple og perifrastiske former paradigmatisk. Selv om det kan være vanskeligt at påvise, er der næppe tvivl om at det på indholdssiden drejer sig om den fra mange indoeuropæiske sprog velkendte skelnen mellem ikke-relationelle (simple) og relationelle (perifrastiske) tempusformer.

Vender vi os nu mod moderne polsk, finder vi det i (7) illustrerede tempussystem.

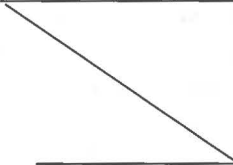
(7) Præsens	<i>pisz-ę</i>
Præteritum	<i>pisa-t-e-m</i>
Futurum (ipf ⁸)	<i>będę pisa-t / będę pisa-ć</i>

Tempussystemet er blevet stærkt forenklet i løbet af de mellemliggende tusind år og omfatter nu kun tre former. Som vi så i (2), lever den oprindelige perfektum videre som præteritum – en term der angiver at dette er den eneste fortidsform. Kontinuiteten gælder imidlertid kun udtrykssiden. Alene det begrænsede forminventar afslører at den moderne præteritum har en langt bredere anvendelse end den fællesslaviske perfektum – et forhold der også vil afspejles i en funktionsanalyse. Futurum er en innovation i historisk tid (i hvert fald med dette hjælpeverbum). Dette ved vi fra kilderne, men det fremgår også af variationen inden for denne perifrastiske form hvor både *l*-formen (det tidligere *l*-participium) (*pisał*) og infinitiven (*pisac'*) kan udfylde infinittets plads. Futurum har endvidere et snævrere domæne end de simple former, idet den er begrænset til imperfektive verber. Såvel udtryk som indhold peger derfor på at de tre former danner en kompleks (hierarkisk) paradigmestruktur som forsøgsvis kan opstilles som i tabel 2.

8. Som i andre slaviske sprog spiller aspekt en stor rolle i det polske verbalsystem hvor der skelnes mellem perfekte (pf) og imperfektive (ipf) verber.

Tabel 2: Moderne polsk tempus

Domæne: Indikativ (pf / ipf)		
Ramme: Tempus		
<i>Udtryk</i>	<i>Indhold</i>	<i>Markerethed</i>
Præsens	Ikke-fortid	Umarkeret
Præteritum	Fortid	Markeret

Domæne: Indikativ (ipf)		
Ramme: Tempus		
<i>Udtryk</i>	<i>Indhold</i>	<i>Markerethed</i>
Præsens	Ikke-fremtid	Umarkeret
Futurum	Fremtid	Markeret

En model som denne kan håndtere at der i polsk tempus må skelnes mellem to domæner, og at præsens er umarkeret i forhold til de to øvrige former, men i relation til forskellige indholdsdistinktioner. Ud over den drastiske reduktion i forminventaret bemærker vi bl.a. at den for fællesslavisk tempus så essentielle distinktion mellem relationelle og ikke-relationelle former er forsvundet.

Det ville i princippet være muligt at opstille en paradigmestruktur for fællesslavisk tempus efter samme principper, men dette vil jeg undlade da den i givet fald måtte blive meget kompleks og i øvrigt rejser problemer der er vanskelige at løse uden en detaljeret analyse af data. I denne sammenhæng er det tilstrækkeligt at konstatere at de to former, fællesslavisk perfektum og polsk præteritum, der i en *cline*-analyse kædes sammen i en tæt successionsrelation (hvor sidstnævnte er førstnævntes

‘arvtager’), indgår vidt forskellige paradigmatiske relationer og dermed fra et funktions- og indholdssynspunkt har meget lidt med hinanden at gøre. *Cline*-analysen giver et billede af hvordan formen har udviklet sig, men savner en systematisk indholdsanalyse og ignorerer dermed det der virkelig udgør grammatikken: netværket af indbyrdes forbundne paradigmer (Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler, under udgivelse).

4. Andre typer af morfologisk forandring

Vi har nu set et eksempel på hver af de to hovedveje som Joseph og Janda udpeger for morfologisering, nemlig defonologisering (oldhøjtysk omlyd) og desyntaktisering (fra fællesslavisk perfektum til polsk præteritum). Som omtalt kan *cline*-teorien kun håndtere den sidstnævnte type, men endnu vigtigere er det at det forhold omkring de omtalte forandringer der virkelig er grammatikkonstituerende, nemlig paradigmatiskeringen, forbigås af såvel *cline*-teorien som andre fremstillinger, herunder Joseph og Jandas.

Endvidere synes end ikke Joseph og Jandas to retninger for morfologisering at omfatte alle typer. Jeg vil i dette afsnit omtale to sådanne veje til morfologisering, igen med eksempler fra slavisk.

4.1. Fra derivation til fleksion

Vi vender nu tilbage til fællesslavisk hvor vi finder afledningssuffikset *-et* (nominativ singularis *-e*- pga. bortfald af udlydende konsonant)

- (8) *žrebe* (GenSg: *žreb-et-e*) ‘føl’
osīle (GenSg: *osīl-et-e*) ‘æselføl’
tele (GenSg: *tel-et-e*) ‘kalv’
ščene (GenSg: *ščen-et-e*) ‘dyreunge, hvalp’
děte (GenSg: *dět-et-e*) ‘barn’
otročę (GenSg: *otroč-et-e*) ‘(spæd)barn’
blizne (GenSg: *blizn-et-e*) ‘tvilling’

Suffikset beskrives som knyttet til betegnelser for unger af levende væsener, såvel dyr som mennesker, hvilket da også bekræftes af eksemplerne i (8). Det rekonstrueres som det balto-slaviske suffiks **-ēn-/ĕn-* (hvor slavisk foretrak varianten med kort vokal) udvidet med *-t* til **-ĕnt-* som

ved nasalering gav *-et-* (Kuznecov 1953: 55, Bräuer 1969: 80-82). Disse substantiver fulgte det for konsonantstammer regelmæssige bøjningsmønster, jf. (9).

(9)	Singularis	Dualis	Pluralis
Nom	<i>agnę</i> 'lam'	<i>agnęt-ē</i>	<i>agnęt-a</i>
Akk	<i>agnę</i>	<i>agnęt-ē</i>	<i>agnęt-a</i>
Gen	<i>agnęt-e</i>	<i>agnęt-u</i>	<i>agnęt-ŭ</i>
Dat	<i>agnęt-i</i>	<i>agnęt-ĩma</i>	<i>agnęt-ĩmŭ</i>
Inst	<i>agnęt-ĩmŭ</i>	<i>agnęt-ĩma</i>	<i>agnęt-y</i>
Lok	<i>agnęt-e</i>	<i>agnęt-u</i>	<i>agnęt-ĩxŭ</i>

Et vigtigt forhold omkring denne afledning som bekræftes af alle genuine eksempler (i bl.a. Šachmatov 1957: 108-11, Kuznecov 1953: 55-56) og eksplicit omtales af Bräuer (1969: 89), er at modellen ikke blev anvendt til betegnelser for unger af vilde dyr. Den var begrænset til unger af tamdyr, som da også kategoriseres naturligt sammen med menneskebørn. Muligvis af denne årsag opstod i oldrussisk en anden udvidelse af **-ěn-* med diminutivsuffikset *-ŭk-* til **-ěn-ŭk-*, som i moderne russisk gav *-on(o)k*⁹. Vi mangler belæg i de ældste kilder for dette suffiks, men senere materiale, herunder fra dialekter der fortsat anvender substantiver med dette suffiks i alle bøjningsformer (Šachmatov 1957: 349), tyder på at det opstod engang i den oldrussiske periode til betegnelse af unger af vilde dyr, dvs. komplementært til suffikset *-at-* (af det ovenfor omtalte fællesslaviske *-et-*), jf. tabel 3.

Tabel 3: Oldrussisk: Afledninger til betegnelse af unger af levende væsner¹⁰

<i>Udtryk</i>	<i>Indhold</i>
<i>-at-</i> (< <i>-et-</i> < <i>*-ěn-t-</i>)	unge af tamdyr / barn
<i>-on(o)k-</i> (< <i>*-ěn-ŭk-</i>)	unge af vildt dyr

9. Parentesen omkring *-o* angiver at denne vokal er "flygtig". Den optræder kun i bestemte fonetiske omgivelser, nærmere bestemt ved endelse på *-∅* (nul).

10. Bemærk at selv om jeg her anvender en opstilling der minder om den i de tidligere tabeller, drejer det sig ikke om grammatiske paradigmer, men derimod om to komplementært distribuerede afledningsuffixer.

I det 16. århundrede begynder den udvikling der fører frem til en “blandet” afledningstype i moderne russisk til betegnelse af alle dyreunger, af såvel vilde dyr som tamdyr (og kun undtagelsesvist menneskebørn), jf. (10)¹¹.

(10)	Sg	Pl
Nom	<i>jagn'-onok</i> 'lam'	<i>jagn'-at-a</i>
Akk	<i>jagn'-onk-a</i>	<i>jagn'-at</i>
Gen	<i>jagn'-onk-a</i>	<i>jagn'-at</i>
Dat	<i>jagn'-onk-u</i>	<i>jagn'-at-am</i>
Inst	<i>jagn'-onk-om</i>	<i>jagn'-at-ami</i>
Lok	<i>jagn'-onk'-e</i>	<i>jagn'-at-ax</i>

De to suffikser har nu fordelt sig efter numerus, *-onok* i singularis og *-at-* i pluralis. Dette må fortolkes som en grammering i form af etablering af et morfologisk paradigme, jf. tabel 4.

Tabel 4: Russisk: Betegnelser for dyreunger

Domæne: Substantiver der betegner dyreunger		
Ramme: Numerus		
<i>Udtryk</i>	<i>Indhold</i>	<i>Markerethed</i>
<i>-on(o)k-</i>	Singularis	Umarkeret
<i>-at-</i>	Pluralis	Markeret

Dette paradigme til indeksikalsk udtryk for numerus etableres ved reanalyse af afledningsmønstret i tabel 3. Suffiksernes oprindelige indhold, betegnelser for dyreunger, er stadig til stede. Det er i generaliseret form 'flyttet' til domæneniveauet.

11. Dualis er faldet bort i moderne russisk.

En række låneord viser at dette mønster er produktivt, jf. (11).

(11) NomSg	NomPl	
<i>t'igr'-onok</i>	<i>t'igr'-at-a</i>	'tigerunge'
<i>žiraf'-onok</i>	<i>žiraf'-at-a</i>	'girafunge'
<i>k'engur'-onok</i>	<i>k'engur'-at-a</i>	'kænguruunge'
<i>straus'-onok</i>	<i>straus'-at-a</i>	'strudseunge'
<i>okt'abr'-onok</i>	<i>okt'abr'-at-a</i>	'barn af oktober' ¹²

Produktiviteten er et afgørende kendetegn for at identificere nyetablerede grammatiske mønstre. Som det fremhæves i Heltoft, Nørgård-Sørensen og Schøsler (2005: 13): "Reanalysen er kædet tæt sammen med produktivitet: Den leder i princippet til produktive grammatiske mønstre".

Paradigmeanalysen afdækker de essentielle kendetegn ved morfologiske forandringer af denne type, hvorimod *cline*-modellen kommer til kort.

4.2. Resegmentering

Resegmentering er et velkendt fænomen fra mange sprogs historiske morfologi. Vi skal igen se på et eksempel fra russisk.

Oldrussisk arver fra fællesslavisk verbalsuffikset *-va-* hvis præcise betydning er uklar, men det ser bl.a. ud til at have været anvendt til at udtrykke iterativitet og processualitet. I 1100-tallet opstår så suffikset *-iva-* ved resegmentering, jf. (12).

(12) <i>po-bi-ti</i> 'slå' > <i>po-bi-va-ti</i>	→	<i>po-b-iva-ti</i>
<i>za-li-ti</i> '(over)hælde' > <i>za-li-va-ti</i>	→	<i>za-l-iva-ti</i>

Som det fremgår, opstår *-iva-* ved kombination af stammeudlydende *-i-* og det gamle slaviske suffiks *-va-*. Beviset for at denne resegmentering har fundet sted, er at *-iva-* begynder at optræde ved verber hvis stamme ender på en anden lyd end *-i-*, jf. de moderne russiske eksempler i (13). Kilderne tyder på at *-iva-* blev anvendt til at udtrykke iterativitet.

12. I Sovjetunionen benævnelse for de yngste medlemmer af den kommunistiske børneorganisation Pionererne. Et af de få tilfælde hvor modellen anvendes om menneskebørn.

I moderne russisk er *-iva-* imidlertid det eneste produktive middel til afledning af imperfektive verber (ipf) af perfekte (pf), jf. (13).

- (13) u-s'il'í-t' (pf) 'strengthen' → u-s'il'-*iva*-t' (ipf)
 ras-str'el'a-t' (pf) 'shoot' → ras-str'el'-*iva*-t' (ipf)
 vy-zdorov'e-t' (pf) 'recover' → vy-zdoravl'-*iva*-t' (ipf)
 vzdrog-nu-t' (pf) 'tremble' → vzdrag-*iva*-t' (ipf)

Jeg fortolker disse (stærkt forenklede) data som en sekvens af tre forandringer.

Den første forandring er selve resegmenteringen: *-i-va-* > *-iva-*. Fra starten må denne antages at have været en ren udtryksændring: ét udtryk *-va-* erstattes med et andet *-iva-*, der overtager det oprindelige udtryksfunktion – hvilket i øvrigt ikke forhindrer at begge udtryk lever videre i sproget i en periode. Som ren udtryksændring kan dette ikke være en grammatisk reanalyse. Det grammatiske system er upåvirket.

Den anden forandring består i tilskrivning af et specifikt indhold til *-iva-*, hvorved dette suffiks endegyldigt skilte sig ud fra andre verbalsuffikser. Det ser ud til at *-iva-* blev tilskrevet indholdstrækket iterativitet. Dette var en ren indholdsændring og dermed en reanalyse, men da det fortsat drejede sig om et afledningssuffiks uden obligatorisk og forudsigelig anvendelse, er reanalysen ikke grammatisk.

Den tredje forandring, som ser ud til at kunne tidsfæstes til tiden omkring år 1400 (Nørgård-Sørensen 2006: 303) var en grammatisk reanalyse. Suffikset *-iva-* blev reanalyseret som markør af imperfektiv aspekt (jf. eksemplerne i (13)) i paradigmatiske opposition til de perfekte verbers *-Ø-*, jf. tabel 5.

Tabel 5: Moderne russisk: Dannelse af aspektpar

Domæne: Verber		
Ramme: Aspekt		
<i>Udtryk</i>	<i>Indhold</i>	<i>Markerethed</i>
<i>-Ø-</i>	Perfektiv	Markeret
<i>-iva-</i>	Imperfektiv	Umarkeret

Suffikset *-iva-* anvendes nu som markør af imperfektivt aspekt med den regelmæssighed og forudsigelighed der er kendetegnende for produktive grammatiske udtryk. På denne baggrund er det – i modsætning til de tidligere udviklingstrin – nu begrundet at tale om et nulmorfem som *-iva-* står i paradigmatiske opposition til. Først på dette trin bliver det således relevant at tale om et grammatisk paradigme og anvende den her foreslåede beskrivelsesmodel.

Konklusionen er den samme som i det foregående afsnit: Paradigmeanalysen afdækker de essentielle kendetegn ved morfologiske forandringer af denne type, hvorimod *cline*-modellen kommer til kort.

5. Afslutning

Vi har set at *cline*-modellen dels kommer til kort i forhold til visse typer morfologiske forandringer, dels ikke når ind til essensen af andre. Dens vide udbredelse og tilsyneladende overbevisningskraft mener jeg hænger sammen med en misforståelse. *Cline*'n er nemlig en rimelig generalisering af en række sprogforandringer, nærmere bestemt en udvikling fra fri til mere og mere bundet status. Dette er i Andersens terminologi en forandring i udtrykssyntaks (morfosyntaks). Misforståelsen består med andre ord i at en sådan bundethedsskala er det samme som en grammatikalitetsskala – en slutning der, som jeg har fremhævet, overser det essentielle træk ved grammatikalisering, nemlig paradigmatismen.

Henvisninger

- Andersen, H. (1973). Abductive and deductive change, *Language* 49, 4, 765-93.
- Andersen, H. (1987). From auxiliary to desinence, i M. Harris & P. Ramat (red.) *The historical development of auxiliaries*, Berlin: Mouton de Gruyter, 21-51.
- Andersen, H. (1990). The structure of drift, i H. Andersen & K. Koerner (red.) *Historical linguistics 1987*, Amsterdam: John Benjamins, 1-20.
- Andersen, H. (2006). Grammatization, regrammatization, and degrammatization. Tense loss in Russian, *Diachronica* XXIII/2, 231-58.

- Bräuer, H. (1969). *Slavische Sprachwissenschaft III. Formenlehre 2. Teil*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Bybee, J. & W. Pagliuca (1985). Cross-linguistic comparison and the development of grammatical meaning, i J. Fisiak (red.) *Historical semantics and historical word formation*, Berlin: de Gruyter, 59-83.
- Fischer, O., M. Norde & H. Perridon (red.). (2004). *Up and down the cline – the nature of grammaticalization*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Givón, T. (1971). Historical syntax and synchronic morphology, *Papers from the seventh regional meeting, Chicago Linguistic Society*. Chicago, 394-415.
- Haspelmath, M. (2004). On directionality in language change with particular reference to grammaticalization, i Fischer, Norde & Perridon (red.), *Up and down the cline: The nature of grammaticalization* (Typological Studies in Language, 59), Amsterdam: Benjamins, 17-44.
- Heine, B. (2003). Grammaticalization, i Joseph & Janda (red.) *The Handbook of Historical Linguistics*, 575-601.
- Heine, B. & T. Kuteva (2002). *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heine, B & M. Reh (1984). *Grammaticalization and reanalysis in African languages*. Hamburg: Helmut Buske.
- Heltoft, L., J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (2005). Grammatikalisering og struktur, i L. Heltoft, J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (red.) *Grammatikalisering som strukturforandring*, København: Museum Tusulanum, 9-30.
- Hopper, P.J. & E.C. Traugott (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph, B.D. (2003). Morphologization from syntax, i Joseph & Janda (red.) *The Handbook of Historical Linguistics*, 472-92.
- Joseph, B.D. & R.D. Janda (1988). The how and why of diachronic morphologization and demorphologization, i M. Hammond & M. Noonan (red.) *Theoretical morphology. Approaches in modern linguistics*, San Diego: Academic Press, 193-210.
- Joseph, B.D. & R.D. Janda (red.) (2003). *The handbook of historical linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Kuznecov, P. S. (1953). *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*. Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta.

- Lehmann, C. (1982). Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change, *Lingua e Stile* 20, 303-18.
- Meillet, A. (1912 [1965]). L'évolution des formes grammaticales. Reprinted in: *Linguistique historique et linguistique générale par A. Meillet*, Paris: Champion, 130-148.
- Nørgård-Sørensen, J. (2006). Aspect and animacy in the history of Russian. Developing the idea of parallel grammaticalization, in O. Nedergaard Thomsen (red.) *Competing models of linguistic change. Evolution and beyond*, Amsterdam: John Benjamins, 289-305.
- Nørgård-Sørensen J., L. Heltoft & L. Schøsler (under udgivelse). *Connecting grammaticalization: The role of paradigmatic structure*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pedersen, H. (1916). *Et blik på sprogvidenskabens historie med særligt hensyn til det historiske studium av sprogets lyd* (Festskrift udgivet af Københavns Universitet). København: Københavns Universitet.
- Pedersen, H. (1924). *Sprogvidenskabens i det nittende aarhundrede. Metoder og resultater*. København: Gyldendal.
- Peirce, C.S. (1932). The icon, index, and symbol, in C. Hartshorne & P. Weiss (red.) *Collected papers of Charles Sanders Peirce*, Vol. II, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Šachmatov, A.A. (1957). *Istoričeskaja morfologija russkogo jazyka*. Moskva: Akademija nauk SSSR.
- Wurzel, W.U. (1980). Ways of morphologizing phonological rules, in Jacek Fisiak (red.) *Historical morphology*, The Hague, Mouton.

Bevægelsesverber i et historisk og i et typologisk perspektiv

Lene Schøsler

1. Indledning

Modsætningen mellem de germanske og de romanske sprog vedrørende bevægelsesverberne er kendt og velbeskrevet. Allerede Tesnière (1959: 309) beskriver denne modsætning mellem germansk og romansk som en typologisk modsætning mellem leksikalsk udtryk af bevægelsesmåde (germansk) eller retningsangivelse (romansk). Talmy (1975) tilføjer til denne modsætning modsætningen mellem de germanske 'satellite-framed languages' og de romanske 'verb-framed languages'. Mange har arbejdet videre med disse typologiske forskelle, især på basis af Talmy. Formålet med min undersøgelse er at anlægge en diakron synsvinkel på den velkendte typologiske modsætning mellem germanske og romanske sprogs strukturering af bevægelse, fra latin til moderne fransk. Jeg vil endvidere kort inddrage moderne italiensk og moderne spansk. Jeg vil desuden se nærmere på om den typologiske modsætning faktisk er forankret i en forskel i *types*, eller om også *token*-forskelle bør inddrages – altså sprogbrugsforskelle, og jeg vil forsøge at vurdere hvilken af de typologiske modeller der er mest dækkende.¹

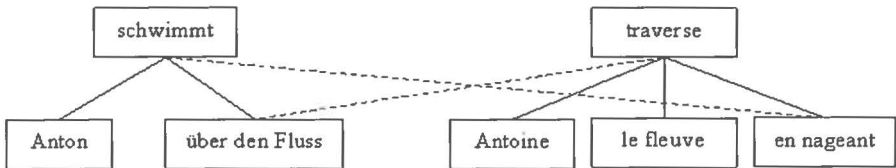
2. Den typologiske modsætning: to modeller

2.1. *Tesnières model*

Tesnière fremstiller den typologiske modsætning mellem germanske og romanske sprog ud fra trækkene 'måde' og 'retning' i bevægelsesverberne som fremstillet i Figur 1, ledsaget af følgende forklaring: « le verbe allemand exprime le mouvement, tandis que le verbe français

1. Denne fremstilling er baseret på diakrone undersøgelser der er fremstillet i Schøsler (2008).

exprime le déplacement » (Tesnière 1959: 309). Således svarer den tyske sætning *Anton schwimmt über den Fluss* til den franske *Antoine traverse le fleuve en nageant*. Bevægelsesmåden udtrykkes på tysk ved hjælp af verbet (*schwimmt*) og på fransk ved hjælp af et adverbielt led (*en nageant*), medens retningen på tysk udtrykkes ved et adverbielt led (*über den Fluss*), men på fransk ved verbet *traverse*).

Figur 1: Tesnières model baseret på modsætningen måde: retning (1959: 310)

2.2. Talmys model (1975, 1985)

Talmys model adskiller sig på flere måder fra Tesnières. Talmy definerer følgende fire begreber der har relation til 'bevægelse':

Figure (Fi): the object that is considered as moving or located with respect to another object.

Ground (Gr): the object with respect to which a first object is considered as moving or located to.

Path (Pa): the respect in which one object is considered as moving or located to another object.

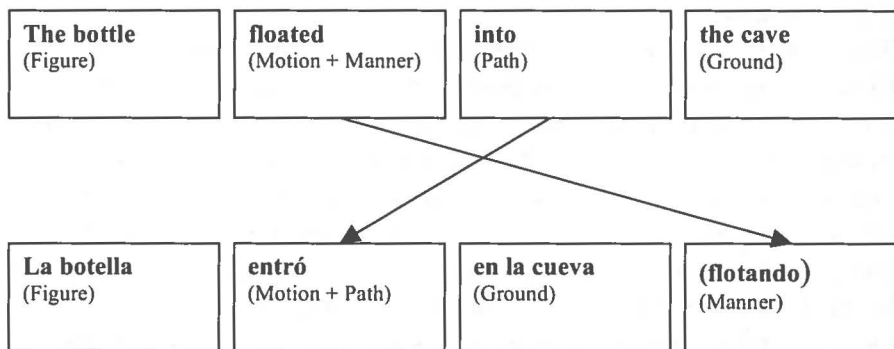
Motion (Mo): the moving or located state that one object is considered to be in with respect to another object.²

Derudover definerer han yderligere et begreb, nemlig **Manner (Ma)**, dvs. den måde en bevægelse foregår på, som ikke hører til selve bevægelsesudtrykket, men som ofte er involveret i leksikalske realiseringer af bevægelsesudtryk.³ Hvis Figuren er et menneske som bevæger sig fra A til B, kan måden denne bevæger sig på, være *gå, løbe, svømme, kravle*,

2. Talmy (1975:181-182).

3. Talmy (1975:185).

flyve osv. Til forskel fra Tesnière er hovedmodsatningen i Talmys model således ikke mellem retning og måde⁴, men mellem ‘satellite-framed languages’ (germansk) og ‘verb-framed languages’ (romansk), altså mellem de typiske konstituenttyper der angiver bevægelsen og dens retning. I et satellite-framed sprog bliver Path ifølge modellen typisk realiseret som konstituenten Satellite, mens i et verb-framed sprog, bliver Path typisk realiseret som verbet. Denne krydsning af leksikalske enheder på tværs af sprogene kan illustreres vha. engelsk: *The bottle floated into the cave* og spansk: *La botella entró en la cueva (flotando)* som det fremgår af Figur 2. I modsætning til Tesnière og i overensstemmelse med modellens hovedmodsatning fremgår det at bevægelsesmåden på romansk ikke nødvendigvis skal udtrykkes eksplicit, men kan udelades (her markeret ved parenteser), især hvis bevægelsesmåden ikke er usædvanlig eller i fokus.

Figur 2: Skematisk fremstilling af den morfo-syntaktiske realisering af de semantiske begreber i spansk og engelsk (på basis af Talmy 1975, 1985)

4. I Danmark er Tesnières og Talmys definitioner blevet genoptaget i en række arbejder af Typolex-gruppen på CBS. Gruppen har i adskillige interessante og tankevækkende publikationer udvidet det typologiske perspektiv til at omfatte hele sprogsystemet, først i en modsætning mellem verbalsystemets og nominalsystemets opbygning, senere i et endnu bredere perspektiv. En klar indføring til den klassifikation der modstiller såkaldt *endocentriske* og *exocentriske sprog* findes i *Sprogtypologi og oversættelse* 2003. Indeværende fremstilling deler ikke Typolex-gruppens grundholdning, men ønsker i almindelighed at problematisere typologiske opstillinger. Typolex-gruppens grundskelnen vedr. bevægelsesverber svarer til Tesnières mellem bevægelses*måde* og bevægelses*retning*, ikke til Talmys.

Disse to typologiske modeller vil jeg undersøge nærmere i det følgende ud fra følgende tre logisk forbundne spørgsmål: en diakron, en synkron og en metodologisk betragtningsmåde:

- har denne modsætning eksisteret i tidligere perioder (latin, fransk)?
- er denne modsætning i overensstemmelse med de sproglige forhold?
- hvilken typologisk beskrivelse er mest dækkende?

3. Bevægelsesverber i et diakront perspektiv, fra latin til moderne fransk, samt kort om moderne italiensk og spansk

3.1. Indledning

Traditionelt opstiller man udviklingen af bevægelsesverberne fra latin til de romanske sprog som angivet i Figur 3, tillempet fra Dosuna (1997: 591), med tilføjelse af de germanske sprog engelsk og dansk. Umiddelbart viser Figur 3 en udvikling fra latin til romansk med leksikalsk angivelse af retning, men ikke bevægelsesmåde. Hermed adskiller latin og de romanske sprog sig fra et germansk sprog som dansk, der udtrykker retning ved hjælp af partikler (satellitter) og bevægelsesmåden leksikalsk i verbet. Engelsk befinder sig i en interessant mellemsituation, i kraft af at det engelske ordforråd er sammensat dels af romanske rødder (*exit, enter, ascend, descend*) dels af germanske rødder (*go in, go out, go up, go down*).

Sprog				
latin	inire ingredi intrare	exire	scandere escendere	descendere
italiensk	entrare	uscire	salire	scendere
fransk	entrer	sortir	monter	descendre
spansk	entrar	salir	subir	bajar
rumænsk	a intra	a ieși	a sui	a coborî
engelsk	to enter to go in	to exit to go out	to ascend to go up	to descend to go down
dansk	gå ind	gå ud	gå op	gå ned

Figur 3: Bevægelsesverberne fra latin til de romanske sprog samt engelsk og dansk, tillempet efter Dosuna (1997: 591)

Imidlertid er situationen langt mere kompliceret end Figur 3 giver indtryk af. Dels består inventaret af såvel de latinske som de romanske bevægelsesverber af såvel typisk 'germanske' som typisk 'romanske' verber, og dels har germanske sprog ud over engelsk også begge typer. I de følgende afsnit vil jeg kort beskrive bevægelsesverberne i et diakront romansk perspektiv.

3.2. Fra latin til moderne romanske sprog

3.2.1. Klassisk Latin

På klassisk latin finder man to typer bevægelsesverber, for det første simpleksverber, der leksikalsk sædvanligvist udtrykker trækket 'måde' i roden, ikke trækket 'retning', f.eks. *ambulare* ('gå omkring'), *claudicare* ('humpe'), *currere* ('løbe'), *fluere* ('flyde'), *gradiri* ('skride'), *meare* ('sno sig'), *natare* ('svømme'), *saltare* ('hoppe'), *vertere* ('dreje'), *volare* ('flyve') etc. Den anden type udgøres af præfigerede verber, der leksikalsk udtrykker trækket 'retning' i roden, ikke trækket 'måde', f.eks. *concurro*, ('samles i løb'), *influo* ('flyde ind'), *egredior* ('gå ud af'), *transeo*

(‘krydse’), *subeo* (‘gå op’), *revertor* (‘vende hjem’). Jeg har undersøgt fordelingen mellem de to typer i Cæsars *Bellum Gallicum*, hvorfra eksemplerne (1a-h) stammer. I det undersøgte uddrag fra Cæsar fandtes 18 simpleksverber og 55 præfigerede verber.

Eksempel (1a-h) fra Cæsars *Bellum Gallicum*

Simpleksverber der i verbets rod udtrykker trækket ‘måde’, men ikke trækket ‘retning’	Præfigerede verber der udtrykker bevægelsens retning, ikke bevægelsens måde, evt. med <i>in / ad</i> + akk.
<i>curro</i> = ‘løbe’	<i>concurro</i> = ‘samles (i løb)’ (1c) <i>hi, si quid erat durius, concurrabant, ...</i> § 1,48
<i>fluo</i> = ‘flyde’ (1a) <i>ita ut oculis in utram partem fluat iudicari non possit</i> § 1,12	<i>influo in</i> = ‘komme ind (flydende)’ (1d) <i>in Rhodanum influit</i> § 1,8
<i>gradior</i> = ‘skride’	<i>egredior ex</i> = ‘gå ud af’ (1e) <i>e castris Helvetiorum egressi</i> § 1,27
<i>eo</i> = ‘gå’ (1b) <i>tota nocte continenter ierunt (nullam partem noctis itinere intermisso)</i> § 1,26	<i>transeo</i> (transitivt verbum) = ‘krydse’ (1f) <i>Id Helvetii ratibus ac lintribus iunctis transibant.</i> § 1,12 <i>subeo</i> = ‘gå op’ (1g) <i>testudine facta subeunt</i> § 7,85
<i>vertor</i> = ‘dreje’	<i>revertor in</i> = ‘vende hjem’ (1h) <i>Helvetios, Tulingos, Latobrigos in fines suos, ... reverti iussit</i> § 1,28

Det er desuden interessant at observere at latin undertiden benytter **partikler** til at angive bevægelsesretning, ligesom de moderne germaniske sprog, se (1i-j):

(1i) *video ipsum foras exire*. ('jeg ser ham gå ud udenfor', Publius Terentius Afer, *Adelphi* (ed. Edward St. John Parry) akt 3, scene 3, linie 48)

(1j) *sed num quo foras vocatus <es> ad cenam?* ('men er du inviteret ud et sted til middag?', T. Maccius Plautus, *Captivi* (ed. F. Leo) akt 1, scene 2, l. 63).

3.2.2. Senlatin

Jeg har undersøgt forholdene i to senlatinske tekster, i den anonyme rejseberetning *Peregrinatio Aetheriae* (PAE), fra ca. 400, og i Grégoire de Tours krønnike, *Historiarum Liber Secundus* fra ca. 600. De to tekster er udvalgt, ligesom *Bellum Gallicum*, med henblik at udgøre et sammenligneligt korpus med angivelse af mange bevægelser. At dømme ud fra teksterne sker der på senlatin en forstærkelse af den tendens der allerede kan ses hos Cæsar, nemlig at der er relativt færre simpleksverber end præfigerede verber. Hos PAE finder jeg 15 simplexverber, f.eks. *ire*, *ambulare* der udtrykker bevægelsesmåde i roden og det meget hyppige *venire* der udtrykker retning, og 52 præfigerede verber, f.eks. *pervenire*, *ascendere*, *descendere*. Bevægelsesverberne hos PAE udtrykker hovedsageligt retningen, og er ofte fulgt af adverbelle led der præciserer denne, se (2a-b). Angivelse af bevægelsens måde sker i (2a) ved hjælp af participiet *ambulantes*.

(2a) ... Interea **ambulantes peruenimus** ad quendam locum, ubi se tamen montes illi, inter quos **ibamus**, aperiebant et faciebant uallem infinitam ingens [sic], planissimam et ualde pulchram et trans uallem apparebat mons sanctus Dei Syna.

('Imidlertid nåede vi på vor vej til et sted, hvor de bjerge som vi færdedes imellem åbnede sig og dannede en umådelig vidtstrakt, helt flad og meget smuk slette, og på den anden side af sletten sås Guds hellige Sinai bjerg')

(2b) Et quoniam nobis ita erat iter, ut prius montem Dei **ascenderemus**, qui hinc paret, [quia] unde **ueniebamus**, melior ascensus erat, et illinc denuo ad illud caput uallis **descenderemus**, id est ubi rubus erat, quia melior descensus montis Dei erat inde

('Og eftersom vor rute forløb således at vi først besteg den del af bjerget som er synlig fra vor ankomstretning var opstigningen lettere – og at [sic] vi derfra påny kom ned i begyndelsen af da-

len – nemlig der hvor busken var – fordi nedstigningen fra Guds bjerg var lettere derfra....’)

I det uddrag af Grégoire de Tours jeg har undersøgt, finder jeg 18 eksempler på simpleksverbet *venio*, og 59 præfigerede verber. Alle bevægelsesverber udtrykker retning, se eksempel (3):

(3) Quo audito, Gundobadus ignorans dolum fratris, misit ad eum, dicens: ‘**Veni** in adiutorium meum, quia Franci **se conmovent** contra nos et regionem nostram **adeunt**, ut eam capiant.
(‘Efter at have hørt dette, sendte G, der ikke vidste noget om broderens forræderi, en budbringer til ham med beskeden: ‘kom mig til hjælp, for frankerne går frem mod os og vort land for at erobre det’’)

3.2.3. Old- og middelfransk

I den old- og middelfranske periode (fra ca. 1000 til 1500) finder man mindst fire forskellige måder at udtrykke bevægelse, bevægelsesretning og bevægelsesmåde på: leksikalsk i roden, leksikalsk med partikler der er præfikser eller uafhængige efterstillede størrelser, dobbeltmarkering leksikalsk og med partikler, ved hjælp af verbalperifrase⁵. Herved adskiller fransk sig fra latin, der ikke kunne bruge præpositioner som partikler uden styrelse og som ikke havde sådanne verbalperifraser. Figur 4 viser fordelingen af eksemplerne (4a-e) ud fra trækkene ‘bevægelsesretning’ og ‘bevægelsesmåde’ fra *le Chevalier de la Charrette*, 12. årh. Dette er en narrativ tekst med mange udtryk for bevægelser, der er sammenlignelig med de forudgående tekster. Figuren angiver med fed det relevante træk (‘bevægelse’, ‘retning’, ‘måde’) og trækkets udtryk (leksikalsk i verbet, ved partikel, ved verbalperifrase). Det fremgår at verbaludtrykket (± partikel/perifrase) kan angive både retning og måde, enkelt- eller dobbeltmarkeret, samt at et ikke-bevægelsesverbum som ‘at være’ (*être*) kan udtrykke bevægelse når det forbindes med en partikel (4d).

(4a) **trebuchier aual** son cors, Charrette 571 (‘få ham til at vælte ned’)

(4b) Et fiert si qu’il le **porte jus** / Loing del cheval .c.piez ou plus.

5. Se Schøsler (2005).

Charrette 5989 ('og slår ham så han fører ham ned / langt fra sin hest, 100 fod eller mere')

(4c) Lors **descendi** li rois **aval**, Charrette 3319 (ordret: 'så nedsteg kongen [fra sin hest] ned')

(4d) Mes maintenant que cil **fu fors** / Li lessierent après le cors / Cheoir une porte colant, Charrette 2341 ('men nu hvor han var kommet ud / lod de')

(4e) Qui **par le gué flotant aloient**, Charrette 847 ('som flød afsted ad vadestedet')

trækket udtrykkes:	bevægelse	Retning	Måde
ved verbet (leksikalsk)	(4a) trebuchier aual son cors, Charrette 571	trebuchier aual	trebuchier aual son cors
	(4b) Et fiert si qu'il le porte jus / Loing del cheval .c.piez ou plus. Charrette 5989	Et fiert si qu'il le porte jus / Loing del cheval .c.piez ou plus. Charrette 5989	÷
	(4c) Lors descendi li rois aval , Charrette 3319	Lors descendi li rois aval (dobbeltmarkering)	÷
ved en partikel	(4d) Mes maintenant que cil fu fors / Li lessierent après le cors	Mes maintenant que cil fu fors / Li lessierent après le cors ... trebuchier aual son cors	÷
ved en perifrase	(4e) Qui par le gué flotant aloient , Charrette 847	Qui par le gué flotant aloient	Qui par le gué flotant aloient

Figur 4: Fordelingen af trækkene 'bevægelse', 'retning' og 'måde' og deres udtryk, eksemplificeret fra *Chevalier de la Charrette*, 12. årh (eksemplerne 4a-e fordelt i de forskellige klasser)

Det fremgår af eksemplerne under (4), at old- og middelfransk ligesom germanske sprog har en del multifunktionelle partikler der kan fungere som præpositioner, adverbier, præfikser eller verbalpartikler der kan skilles fra verbet. Man har hævdet (Marchello-Nizia (2002), Buridant (2000)) at de oldfranske partikler ligner de moderne germanske, fx de tyske partikelverber (*hinausgehen*) eller de engelske *phrasal verbs* (*to go out*). Der er imidlertid adskillige forskelle: på tysk er alternationen i høj grad formafhængig (afhængigt af om formen er infinit eller finit), medens finithed på old- og middelfransk, dansk og engelsk ikke er relevant for valget mellem præfigeret eller ikke præfigeret form. Tværtimod minder old- og middelfransk om dansk og engelsk på flere punkter. Så vidt jeg kan se, er der på old- og middelfransk mindst to typer, illustreret i henholdsvis (5) og (6). I den første type har man samme betydning i præfiks og fri partikel, medens man ikke har samme betydning i anden type.

(5) Præfigering og partikel med samme betydning

(5a) *forsmener = mener fors*: *Sire, tu **forsmenas** de enfern la meie aneme* ('Herre du førte min sjæl ud af Helvede', Psautier d'Oxford, Psalmus XXIX, 3)

(5b) *sustenir = tenir sus. que a poine quid que il le **sustiegne*** ('det er med nød og næppe at han holde ham oppe', c5/perh, Base d'Amsterdam)

(5c) *forclorre = clorre fors. la gent de Romme les **forclost*** ('Romerne forhindrer dem i at trænge ind', athi, Base d'Amsterdam)

(6) Præfigering og partikel – ikke med samme betydning

(6a) *forssener* betyder 'være uden sin fornufts brug'; der er ikke et verbum **sener fors*: *Onques hom si ne **forsse**na / Com il s'an **forsse**ne et anrage*. ('Aldrig var nogen så vanvittig som ham her der blev gal', Charrette v. 3382-3);

(6b) *forfaire* betyder ikke 'handle ude', men 'handle forkert'; der er ikke et verbum **faire fors*: *ce le **forfis** li peres*, ('deri handlede faderen forkert', aye, Base d'Amsterdam);

(6c) *forconseiller* betyder ikke 'råde ude', men 'råde dårligt'; der er ikke **conseiller fors*: *prodom ne **forconselle** mie*, ('en ærlig mand giver ikke et dårligt råd', c2/chret1 Base d'Amsterdam).

I forhold til de moderne germanske sprog er der følgende forskelle:

- De præfigerede former er ret sjældne på old- og middelfransk; følgende fungerer som præfikser: *a, de, en, par, entre, fors, outre, pour, sous, sus, tres*; blandt disse kan de hyppigst anvendte: *a, de, en, par, pour* og *tres*, ikke bruges efterstillet et verbum
- Der er ikke noget alternerende system mellem præfigering og efterstillet partikel.

Selv om partikelanvendelsen i old- og middelfransk adskiller sig fra det germanske system, kunne man være fristet til at se en indflydelse fra germanske sprog i grænseområder eller i reelt to-sprogede områder, fordi de fleste eksempler findes i tekster fra en randzone til germansk, nemlig i anglo-normannisk, fx i *Le Psaultier d'Oxford* og *Le Voyage de Saint Brendan*. Tilsvarende er der i en anden randzone til germansk, nemlig wallonsk, en udbredt brug af retningsangivende partikler (se Remacle 1956).

Partiklernes multifunktionalitet aftager i slutningen af den oldfranske periode. Fra middelfransk har de fleste partikler (med undtagelse af *en*) specialiseret sig i én funktion som præfiks, adverbium eller præposition. Man finder dog stadig eksempler på dobbeltanvendelse af bevægelsesverber der angiver retning og partikler der angiver retning, se (7a-b). Men selv disse fossilerer i slutningen af perioden, som det ses af Rabelais-eksemplet (7c) fra det 16. årh.

(7a) *Mais quant elle et ses femmes dedens la chambre entrèrent, veirent une tresmerveilleuse clarté monter en sus,*

(‘men da hun og hendes damer gik ind i værelset, så de et forunderligt lys stige op’) La Sale, *Salade*, ca. 1442-44:167. (dobbeltanvendelse: *monter* = ‘gå op’, *en sus* = ‘opad’)

(7b) *Et quant adventure les eust mis hors de la cave par la maniere qu’il est dit, descendirent jus du mont et allerent, le plus tost qu’ilz poeurent, a Romme,*

(‘og da det var kommet ud af grotten på den forunderlige måde som er fortalt, så gik de ned ad bjerget og gik så hurtigt de kunne mod Rom’) La Sale, *Salade*, ca. 1442-44: 100. (dobbeltanvendelse: *descendre* = ‘gå ned’, *jus* = ‘nedad’)

(7c): *En cestuy article je comprens ce que escript Hippocrates ou livre susdict, parlant des Scythes;*

(‘I dette afsnit forklarer jeg det som Hyppocrates skrev i den ovenfor nævnte bog, hvor han taler om Skyterne’); Rabelais, p.141 (fossileret *susdict* = ‘ovenfor nævnt’).

3.2.4. *Klassisk fransk og moderne fransk*

På klassisk og moderne fransk skelner den normative grammatik skarpt mellem adverbier og præpositioner, og dobbeltanvendelse af bevægelsesverbum og retningspartikel fordømmes. Imidlertid må man konstatere at selv anerkendte forfattere bruger disse konstruktioner, se (8a). Samtidigt opstår der nye partikelverber, ikke kun ved retningsangivende verber, men også ved bevægelsesverber der angiver bevægelsesmåde, se (8b). Dette fremgår ligeledes af en undersøgelse af Porquier (2001) der bl.a. inddrager følgende bevægelsesverber: (*basculer, bondir, couler, courir, danser, dégouliner, dégringoler, gicler, glisser, grimper, plonger, rouler, sauter, shooter, trotter* ...). Denne brug minder forbavsende om germansk brug af satellitter for at angive retning ved bevægelsesverber der udtrykker måde. Det kunne være interessant at undersøge om denne tendens kan ses som en fortsættelse af tidligere brug af partikler, nu fremmet af den aktuelle, stærke påvirkning fra engelsk siden 1950.

(8a) ..., puis elle **sort dehors** d’un bond, comme si on la poussait dans le dos. ... (‘dernæst springer hun ud udenfor ...’, LE CLEZIO.J.M.G / DESERT / 1980 page 264 Frantext)

(8b) il a **sauté par-dessus** [par-dessus la barrière] (‘han hoppede over / over afspærringen’), Il lui a **couru après** (‘han løb efter hende’), Yan a **sauté dehors** pour se porter à mon secours (‘Yan sprang ud for at komme mig til hjælp’).

3.2.5. *Moderne italiensk*

Jeg vil i dette afsnit kort resumere hvordan trækkene ‘retning’ og ‘måde’ udtrykkes på moderne italiensk på basis af Venier (1996) og Rohlf’s (1970)⁶. Trækket ‘retning’ udtrykkes på moderne italiensk:

6. Jeg takker Erling Strudsholm for nyttige oplysninger om italiensk og henviser desuden til Strudsholm (2005).

- gennem verbets rod: *entrare, uscire, salire, scendere*,
- ved en retningsangivelse, fx en adverbial bestemmelse : *ho messo il libro in cartella*, ('jeg lagde bogen i tasken')
- ved en partikel der ledsager verbet på en måde der minder om oldfransk:
 - partiklen ledsager et verbum der udtrykker trækket 'retning' i sin verbalrod: *uscir fuori, entrar dentro, scendere giù* ('gå ud – ud', 'gå ind – ind', 'gå ned – ned')
 - partiklen kan ledsage et verbum der ikke udtrykker retning, men som er neutralt i forhold til disse træk, som *metter su, tirar fuori*, ('lægge op', 'trække ud')
 - partiklen kan ledsage et bevægelsesverbum der udtrykker trækket 'måde' i sin rod, som *saltar fuori* ('hoppe ud')

Ifølge Rohlfs (*Grammatica storica* §§ 916, 918) skyldes den udbredte anvendelse af partikler i italiensk den germanske indflydelse, ikke mindst for at angive bevægelsesretning. Dette støttes af at denne anvendelse er særligt hyppig i Norditalien (Venier 1996:149).

Trækket 'måde' udtrykkes på moderne italiensk:

- gennem verbets rod: *ballare, flottare, nuotare, saltare*
- ved en gerundiumform: *sono entrati in cucina fumando le orribili sigarette francesi Gauloise* ('de gik ind i køkkenet mens de røg de frygtelige franske cigaretter der hedder Gauloise')
- ved en verbalperifrase med hjælpeverberne *stare, andare* eller *venire* – der har progressiv-betydning, ligesom præklassisk fransk : *andava raccogliendo gli oggetti* ('han gik rundt og samlede tingene op').

3.2.6. Moderne spansk

Jeg vil i dette afsnit kort resumere hvordan trækkene 'retning' og 'måde' udtrykkes på moderne spansk.⁷ Trækket 'retning' udtrykkes på moderne spansk:

7. Spansk er beskrevet og delvis illustreret ud fra Porquier (2001) og Vinther (2005), (2006). Jeg takker mine kolleger Thora Vinther og Johan Pedersen for yderligere nyttige informationer om moderne spansk.

- gennem verbets rod: : *entrar, salir, subir, bajar*
- ved en retningsangivelse, f.eks. en adverbial bestemmelse, evt. ved et verbum der ikke udtrykker bevægelse selv : *Juan va a comprar cigarrillos al estanco de la esquina* ('Juan gik til kiosken på hjørnet for at købe cigaretter', fra Vinther 2006:301)
- sjældent ved en partikel der ledsager verbet : *se me echó encima* ('han kastede sig over mig'), *me viene detrás* ('han overfalder mig bagfra')⁸

Trækket 'måde' udtrykkes på moderne spansk:

- gennem verbets rod: *andar, caminar, correr*
- ved en gerundiumform: *de la lejana Europa, donde los niños van andando a la escuela..., o donde los bachilleres van en bicicleta al instituto* ('... fra det fjerne Europa hvor børnene går til fods i skole ... hvor de studerende cykler til universitetet')⁹

3.3. Opsummering af den diakrone/romanske undersøgelse

Det fremgår af den diakrone undersøgelse at forholdene som fremstillet i den traditionelle typologiske opdeling mellem germanske og romanske sprogs ordforråd ikke er så enkle som de normalt bliver fremstillet. Allerede latin har et ordforråd inden for bevægelsesverber med såvel retnings- som mådesangivelse i roden. De tre romanske sprog der er inddraget her, har ligeledes begge typer, hvilket problematiserer Tesnières opdeling som fremstillet i sektion 1. Ligeledes ser vi at fransk har udviklet en udstrakt brug af partikler, der ikke bruges som på de germanske sprog, men som især bruges hyppigt i middelalderen, ikke mindst i en dialekt med germansk sprogkontakt (anglo-normannisk). Moderne fransk, wallonsk og moderne italiensk har ligeledes udstrakt brug af partikler, sidstnævnte formodentlig især i varianter med germansk sprogkontakt (norditaliensk). Spansk har en mindre udstrakt anvendelse af partikler, og har i øvrigt ikke haft samme germanske sprogkontakt som de to andre sprog. Forholdene problematiserer imidlertid Talmys modsætning mellem germanske 'satellite-framed languages' og de romanske 'verb-framed languages' som fremstillet

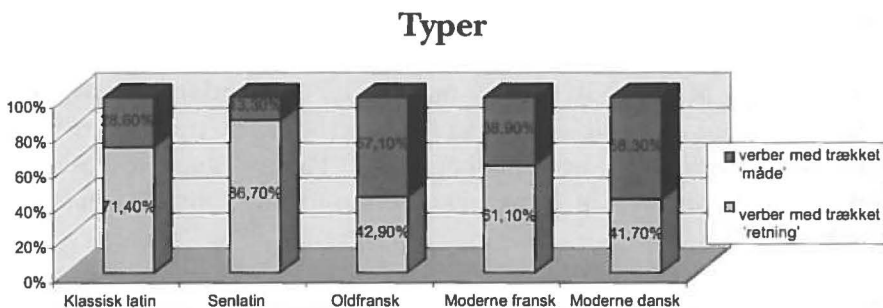
8. Eksemplerne stammer fra Porquier (2001:132).

9. Eksemplet stammer fra Vinther (2006:209).

i afsnit 1. Den diakrone og romanske undersøgelse har således ikke kunnet bekræfte de to modeller. Lad os i stedet i den følgende sektion se nærmere på typologierne.

4. I hvilken grad er typologierne dækkende? Hvilken model er mest dækkende?

Den traditionelle typologi går som anført ud fra fundamentale forskelle i henholdsvis germanske og romanske sprogs leksikon. Jeg har sammenlignet fordelingen af bevægelsesverber der leksikalsk i deres rod udtrykker trækkene 'måde' eller 'retning' i de sammenlignelige narrative tekster der er blevet undersøgt fra klassisk latin (*Bellum Gallicum*), senlatin (*Peregrinatio Aetherae*) og oldfransk (*La Charrette*) med en sammenlignelig moderne fransk tekst (*Germinal* af Emile Zola) og en sammenlignelig moderne dansk tekst (*Sære Historier* af Villy Sørensen). Herved kan vi danne os et overblik over bevægelsesverbernes fordeling på de to typer. Opstillingen i Figur 5 er baseret på 1110 eksempler, dvs. ca. 222 verber pr. sprog eller sprogtilstand.

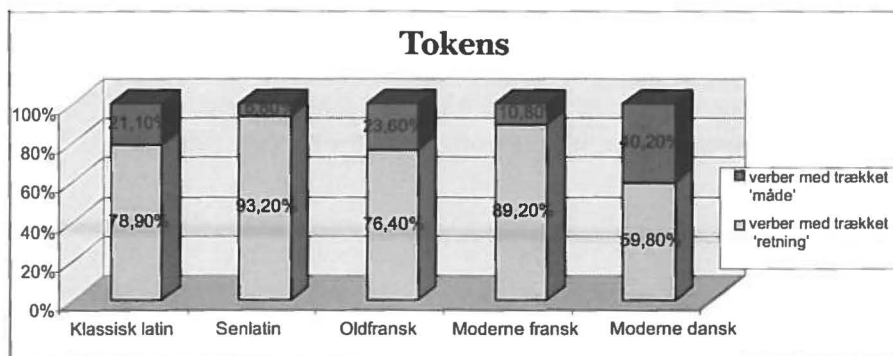

Figur 5a: Typologisk opstilling baseret på de to leksikalske typer af bevægelsesverber

Det fremgår af Figur 5a at latin og senlatin er gode repræsentanter for Tesnières karakteristik af de romanske sprog, idet ordforrådet er klart domineret af bevægelsesverber der udtrykker trækket 'retning'. Derimod er oldfransk sammenlignelig med moderne dansk, idet ordforrådet er domineret af bevægelsesverber der udtrykker trækket 'måde'. At dømme ud fra Zola har moderne fransk en overvægt af retningsangivende be-

vægelser, men også mange bevægelsesverber der angiver bevægelsens måde i den leksikalske rod.

Lad os nu i Figur 5b se på fordelingen i de samme teksters sprogbrug, dvs. i *tokens*, istedet for at se på den leksikalske opbygning i typer, som typologien normalt går ud fra.

Figur 5b: Opstilling baseret på frekvens af de to leksikalske typer af bevægelsesverber

Det fremgår af Figur 5b at latin og fransk i alle undersøgte perioder har hyppigere anvendelse af bevægelsesverber med trækket 'retning' end bevægelsesverber med trækket 'måde'. På moderne dansk ser man en relativt hyppigere, men dog ikke dominerende brug af verber med trækket 'måde'.

Det har ikke været muligt at foretage en tilsvarende undersøgelse mellem bevægelsesverber ±satellit, men de resultater der er fremlagt i sektion 3 viser, at de tre inddragede romanske sprog har en mere eller mindre udstrakt brug af partikelverber.

Det er nærliggende at konkludere på det foreliggende materiale at for alle undersøgte sprog eller sprogperioder gælder det at det i mindre grad ser ud til at være den leksikalske struktur (*types*) der varierer end udnyttelsen af den (*tokens*), uanset om man går ud fra Tesnière's model eller Talmys model. Denne kritik rammer derfor også Typolex-gruppens frem-

stilling, der for bevægelsesverbernes vedkommende svarer til Tesnières typologi, som anført i note 4. For fremtidige typologiske undersøgelser kunne man ønske at man i højere grad skelner mellem den leksikalske struktur og udnyttelsen af det leksikalske potentiale i sprogbrugen. Det må naturligvis ikke glemmes at sprogbrugen varierer i overensstemmelse med teksttype, men i den foreliggende undersøgelse er teksttypen søgt at være sammenlignelig, idet alle tekster er narrative.

5. Konklusion

I min artikel har jeg stillet tre spørgsmål til den traditionelle typologi vedrørende bevægelsesverberne:

- har denne modsætning eksisteret i tidligere perioder?
- er denne modsætning i overensstemmelse med de sproglige forhold?
- hvilken typologisk beskrivelse er mest dækkende? modsætningen ‘bevægelsesretning’ vs. ‘bevægelsesmåde’ eller modsætningen ‘satellite-framed’ vs ‘verb-framed’?

Mine undersøgelser viser at den traditionelle typologiske modsætning, hvad enten den er formuleret som hos Tesnière mellem ‘bevægelsesretning’ og ‘bevægelsesmåde’, eller som hos Talmy mellem ‘satellite-framed’ og ‘verb-framed’ i praksis er mindre klar end man almindeligvis hævder¹⁰. Alle de undersøgte sprog og sprogtrin har i deres leksikon verber der udtrykker bevægelsesretning og bevægelsesmåde. Oldfransk og italiensk – og i mindre grad spansk – har partikler der i deres brug kan minde om de germanske sprog. Mine undersøgelser viser at man i typologiske undersøgelser i højere grad burde skelne mellem på den ene side den leksikalske struktur, der på basis af de undersøgte tekster ikke ser ud til at variere meget mellem germansk og romansk og på den anden side den faktiske udnyttelse af det leksikalske potentiale. Sidstnævnte, baseret på *tokens*, ser ud til at give en klarere typologisk modsætning end den traditionelle typologi der er baseret på modsætning af typer.

10. En tilsvarende kritik er fremstillet af Claudio Iacobini på SLE-mødet i Lissabon i september 2009, der eksplicit argumenterer imod Herslund 2005.

Mine undersøgelser tyder desuden på at det ikke er udelukket at sprogkontakt har påvirket udnyttelsen af det eksisterende leksikalske potentiale, fx i anglo-normannisk, wallonsk og i norditaliensk, hvor vi finder relativt mange 'germanske' strukturer. Det ville være interessant arbejde videre med spørgsmålet om sprogkontaktens betydning og fx undersøge om den øgede frekvens af partikelverber i flere romanske sprog kan relateres til den massive påvirkning fra engelsk efter ca. 1950.

Henvisninger

Primærkilder

1. Manuskripter: *Chevalier de la charrette* (Synoptisk manuskripttranskription ved Karl D. Uitti (www.princeton.edu/~lancelot))
2. Elektroniske korpora, latin og senlatin
 César: *Bellum Gallicum*; <http://www.thelatinlibrary.com/caesar/gall1.shtml> les paragraphes 5 à 33 du premier livre;
 Grégoire de Tours: *Gregorii Turonensis Historiarum Liber Secundus* <http://www.thelatinlibrary.com/gregorytours2.html>
Peregrinatio Aetherae; http://www.orbilat.com/Languages/Latin_Vulgar/Texts/Peregrinatio_Aetheriae.html <http://www.forumromanum.org/literature/index.html>
3. Elektroniske korpora, fransk:
 ATILF/Équipe « Moyen français et français préclassique », 2003-2005, Dictionnaire du Moyen Français (DMF). Base de Lexiques de Moyen Français (DMF1). (<http://www.atilf.fr/blmf>).
 Base d'Amsterdam, <http://www.uni-stuttgart.de/lingrom/stein/forschung/transcoop/workshop.html>;
 Base Anglo-normand: *Le Psaultier d'Oxford*, version en ligne <http://www.anglo-norman.net/> Libri Psalmorum Versio Antiqua Gallica e cod. MS. in Bibl. Bodleiana asservato, edited by Francisque Michel, Oxford: The University Press 1860, XML markup by Siân Pilborough and Michael Beddow, Project digitisation supervised by Andrew Rothwell, Project Director David Trotter
 Base Textes de Français Ancien (TFA), Laboratoire de Français Ancien (LFA), Université d'Ottawa, <<http://www.uottawa.ca/academic/arts/lfa/>>.

Base Textuelle FRANTEXT, < <http://atilf.atilf.fr/frantext.htm>>.

BFM – Base de Français Médiéval: UMR ICAR / ENS-LSH, 2005, <<http://bfm.ens-lsh.fr>>.

4. Digitaliserede tekster

Michel de Montaigne: *Journal de voyage en Italie par la Suisse et l'Allemagne*, 1580-1581.

Villy Sørensen: *Sære Historier* 1953.

Emile Zola: *Germinal* 1885.

Sekundærkilder

Buridant, C. (2000). *Grammaire nouvelle de l'ancien français*. Paris: SEDES

Dosuna, J.M. (1997). Fusion, Fission, and Relevance in Language Change: De-Univerbation in Greek Verb Morphology, *Studies in Language* 21:3, 577-612.

Gougenheim, G. (1971) [1929]. *Etude sur les périphrases verbales de la langue française*. Paris: Librairie Nizet.

Herslund, M. (2005). Lingue endocentrique e lingue esocentrique: aspetti storici del lessico, i I. Korzen & C. Marellò (red.). (2005). *Tipologia linguistica e società*, 19-30, Firenze: Franco Cesati.

Iacobini, C. (manus 2009). *Grammaticalization and innovation*, foredrag ved SLE Lissabon 2009.

Korzen, I. & L. Lundquist (2003). *Sprogtypologi og oversættelse. Endocentriske og exocentriske sprog*. København: Samfundslitteratur.

Marchello-Nizia, C. (2002). Prépositions françaises en diachronie: une catégorie en question, *Linguisticæ Investigationes* 25: 2, 205-211.

Porquier, R. (2001). Il m'a sauté dessus, je lui ai couru après: un cas de postposition du français, *Journal of French Language Studies* 11:1, 123-134.

Remacle, L. (1956). *Syntaxe du parler wallon de La Gleize, Tome 2: Verbes, Adverbes, Prépositions*. Paris: Les Belles Lettres.

Rohlf, G. (1970). *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*. Einaudi.

Schøsler, L. (2005). 'Tut s'en vat declinant'. Un cas de grammaticalisation et de dégrammaticalisation dans le système verbal du français, i (red.) A. Schrott & H. Völker *Historische Pragmatik und historische Varietätenlinguistik in den romanischen Sprachen*, Göttingen: Universitätsverlag, 115-135.

- Schøsler, L. (2008). L'expression des traits *manière* et *direction* des verbes de mouvement. Perspectives diachroniques et typologiques, i (red.) E. Stark, R. Schmidt-Riese & E. Stoll *Romanische Syntax im Wandel*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 113-132.
- Slobin, D.I. (1996). Two ways to travel: verbs of motion in English and Spanish, i M. Shibatani & S.A. Thompson (red.) *Grammatical Constructions: their Forms and Meanings*, Oxford: Clarendon Press, 195-219.
- Strudsholm, E. (2005). *Andare* som hjælpeverbum på italiensk. Parametre for grammatikalisering, i L. Heltoft, J. Nørgård-Sørensen & Lene Schøsler (red.) *Grammatikalisering og struktur*, Copenhagen: Museum Tusulanum, 261-284.
- Talmy, L. (1975). Semantics and Syntax of Motion, i Kimbal (red.) *Syntax and Semantics*, 4, London: Academic Press, 181-238.
- Talmy, L. (1985). Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms, i T. Shopen (red.) *Language typology and syntactic description*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tesnière, L. (1959). *Éléments de syntaxe structurale*, Paris: Klincksieck.
- Venier, F. (1996). I verbi sintagmatici, i P. Blumenthal, G. Rovere & C. Schwarze (red.) *Lexikalische Analyse romanischer Sprachen*, Tübingen: Max Niemeyer, 149-157.
- Vinther, T. (2005). Den spanske konstruktion *ir* + *a* + infinitiv i et grammatikaliseringsspektiv, i L. Heltoft, J. Nørgård-Sørensen & Lene Schøsler (red.) *Grammatikalisering og struktur*, Copenhagen: Museum Tusulanum, 285-306.
- Vinther, T. (2006). The development of the Spanish verb *ir* into an auxiliary of gradual process, i K. Eksell & T. Vinther (red.) *Change in Verbal Systems. Issues on Explanation*, Frankfurt a/M: Peter Lang, 199-217.

Pronominalsyntaks i dansk og fransk

Katrine Planque Tafteberg

1. Indledning

Den danske letledsregel og fransk pronominalklitisering¹ er hver for sig velbeskrevne områder af grammatikken. Parallellen mellem dem er ofte blevet påpeget i litteraturen på den germanske side (Josefsson 1992, Holmberg 1999, Vikner 2005, Jørgensen 1991 m.fl.), men der er ikke enighed om, hvorvidt letledsplacing af de tryksvage pronominer i dansk skal analyseres som et klitiseringsfænomen i lighed med de klitiske pronominer i fransk². Det forekommer derfor relevant og interessant at undersøge, i hvor høj grad de to fænomener er sammenlignelige, og hvor tæt de er forbundne. Jf. følgende eksempelpar til illustration af objekternes placing i dansk og fransk:

- (1) Marie læser ikke *avisen* hver dag.
→ Marie læser *den* ikke hver dag.
- (2) Marie ne lit pas *le journal* tous les jours.
→ Marie ne *le* lit pas tous les jours.

Det interessante i eksemplerne er de pronomielle objekters sætningsmediale placing i forhold til de nominale objekters sætningsfinale placing. Både *den* og *le* søger en verbalnær placing, som i begge sprog er drevet af en generel tendens til at placere lette led mod venstre i informationsstruktureringen af sætningen ud fra et princip om stigende kompleksitet fra venstre mod højre (Behaghel 1932, Dik 1978:191-92, Diderichsen 1946: 193). Sprogene varierer så til gengæld,

1. Begrebet klitisering stammer fra det græske ord *kli:no* ('at læne') og beskriver grundlæggende det fænomen, at et tryksvagt ord/morfem læner sig op ad et trykstærkt ord (Caink 2006: 491).
2. Denne artikel refererer til de tryksvage objektspronominer med mindre andet er nævnt. De dækker over både det direkte og det indirekte objekt.

hvad angår pronominerne specifikke placering. Hvis det imidlertid er samme fundamentale kraft i form af vægtprincippet, der bestemmer fordelingen af “tunge” og “lette” led, så kan der naturligt spørges til, hvorfor objektspronominerne så ikke placerer sig på samme side af verbet. Her træder hvert af sprogenes egenart frem. Hvad er specifikt for dansk, og hvad er specifikt for fransk i bestemmelsen af pronominerne placering?

Selvom pronominerne placering og inkorporeringsgrad er forskellige i dansk og fransk, så er der imidlertid visse fællestræk, der indikerer en mulig forbindelse mellem de to fænomener. Derfor er formålet med nærværende bidrag at præsentere og diskutere en række paralleller og forskelle mellem objektspronominerne med fokus på den danske letledsregel og fransk pronominalklitisering. Til undersøgelsen indrages synkronne fællestræk for at belyse, på hvilke områder de danske pronominer ligner de franske, og herigennem forsøge at indplacere pronominerne i forhold til hinanden efter graden af klitisering.

2. Præsentation og diskussion af pronominalsyntaksen i dansk og fransk

2.1. Den danske letledsregel

De danske pronominer kan realiseres som enten tryksvage eller trykstærke i alle positioner med undtagelse af den såkaldte letledsplads (Hansen 1977: 59, Togeby 2003: 168-69), som er den eneste syntaktiske position i sætningen, hvor pronominet ikke tåler tryk. Kun objektspronominerne og pronominaladverbierne *her* og *der* kan indtage letledspladsen, som ifølge Paul Diderichsens terminologi står i neksusfeltet umiddelbart til venstre for nægtelsen (og andre sætningsmediale adverbier). (N.B.: dette skema gælder kun for helsætninger):

Fundamentfelt	Neksusfelt				Indholdsfelt		
	v	n	letledspladsen	a	V	N	A
Derfor	fortalte	Marie		ikke		Peter hele sandheden	den aften
Derfor	fortalte	Marie	<i>ham</i>	ikke		hele sandheden	den aften

Inden for traditionel dansk grammatik går denne venstre-forskydning af pronominet under betegnelsen letledsreglen (f.eks. Hansen 1977: 59). Egentlig ville det være mere dækkende at kalde den for “letledsundtagelsen”, eftersom det tryksvage objekt kun under visse betingelser kan forekomme i denne særlige position, men ellers i øvrigt udfylder samme syntaktiske positioner som de nominale objekter. Forudsætningen for letledsreglens anvendelse er, at indholdsfeltet er tømt for intervenerende leksikalsk materiale mellem lille a og det tryksvage pronomenet, og derfor forekommer letledsreglen som hovedregel i helsætninger med usammensat verbal. Denne betingelse kan samles i én sætning som formuleret af Togeby (2001:101): “Tryksvage pronominale objekter står på N-pladsen [i indholdsfeltet] hvis der kommer et trykstærkt led mellem nægtelsen og denne plads, ellers på L-pladsen [letledspladsen i neksusfeltet].” Hvis indholdsfeltet indeholder f.eks. en præposition (jf. eks. (3)) eller et substantiv (jf. eks. (4)), vil dette blokere for pronominet placering i neksusfeltet, og i så fald vil pronominet læne sig enklitisk op ad det blokerende ord (tryktab angives med symbolet “ \circ ”):

- (3) *Marie taler \circ ham ikke med.
 ✓ Marie taler ikke med \circ ham.
 (4) *Marie giver \circ det ikke Martin.
 ✓ Marie giver ikke Martin \circ det.

Argumentet for at tale om enklise er, at pronominet afgiver tryk, når det læner sig op ad det trykstærke ord og dermed bliver enklitisk (Togeby 2003: 38). Et trykskifte finder sted mellem tryktabsordet og trykovertagelsesordet, hvorimod dette ikke er tilfældet, hvis det tryksvage pronomenet udskiftes med et trykstærkt proprium (tryk markeres med “ \circ ”) :

- (5) ✓ Marie taler ikke \circ med \circ ham.
 *Marie taler ikke \circ med \circ Martin.

Den særlige letledsplacering har undret mange, og den har som nævnt fået tildelt sin helt egen plads i Diderichsens sætningsskema. Man kunne forledes til at tro, at vi her har at gøre med en særlig dansk regel. Men hvis vi løfter blikket fra det danske og skæver til nabosprogene – både de fastlandsskandinaviske (svensk og norsk) og ø-skandinaviske (islandsk og færøsk) – viser det sig, at “letledsreglen” også anvendes systematisk i

disse sprog (Holmberg & Platzack 1995: 141, Vikner 2005). Letledsreglen er derfor ikke et særligt dansk fænomen, men må snarere betragtes som den danske udgave af en generel tendens til at placere tryksvage pronominer længere mod venstre i sætningsbygningen – altså et fænomen med et potentielt universelt tilsnit (Dik 1978: 191-92). Det er her de franske pronominers tilsvarende “specielle syntaks” (Zwicky 1977: 4) kommer ind i billedet, idet der også her kan observeres en forskydning mellem de prominelle og nominale objekters placering i sætningen.

2.2. *Fransk pronominalklitisering*

I fransk er der en formel forskel mellem de tryksvage og de trykstærke pronominer. I modsætning til dansk kan de tryksvage pronominer (eks. *me/te/le/la/les*) ikke uden videre afledes fra de trykstærke pronominer (eks. *moi/toi/lui/elle/eux*). Fransk pronominalklitisering er i flere henseender mere markeret end den danske enklise og signaleres f.eks. ved vokalbortfald og liaison (Kayne 1975: 86, Riemsdijk 1999: 9 m.fl.):

- (6) Je l'achète.
'Jeg den køber.'
- (7) Je les ai achetés au marché.
'Jeg dem har købt på marked.'
- (8) Vas-y.³
'Gå derhen.'

De franske pronominer har desuden en større iboende tendens til klitisering, sandsynligvis fordi deres fonetiske materiale øger tendensen til reduktion. Fire ud af de ti forskellige tryksvage former indeholder svagtryksvokalen schwa, og de er alle monosyllabiske: *me, te, le, la, lui, se, nous, vous, les, leur*. De danske objektspronominers fonetiske materiale har som udgangspunkt mindre tendens til reduktion. F.eks. indeholder *mig, dig* og *sig* alle en diftong i deres trykstærke udgave, og *hende* er disyllabisk (Brink et al. 1991: 367, 719, 645).

De klitiske pronominer på fransk står typisk proklitisk, dvs. de læner sig op ad en vært til højre for pronominet. Pronominalklitisering fin-

3. Hvis imperativen tager lokativobjektet *à Paris* som komplement i stedet for et klitisk pronominaladverbium, så falder *-s* væk: *Va à Paris* (Kayne 1975: 91).

der sted uafhængigt af sætningstype, da helsætninger og ledsætninger har samme opbygning på fransk, modsat dansk der har to forskellige sætningsskemaer. Til gengæld er klitiseringen ikke indifferent over for verbalets finithed og modus, der er bestemmende for pronominet endelige placering. Hovedreglen er at pronominet står proklitisk foran det finitte verbal i sammensatte såvel som usammensatte tempusformer i både indikativ, konjunktiv og benægtende imperativ:

- (9) Il le lit.
‘Han den læser.’
- (10) Il l’a lu.
‘Han den har læst.’
- (11) Ne le lisez pas!
‘NÆGT.PART den læs ikke!’

En vigtig undtagelse herfra er f.eks. modalverber fulgt af infinitiv. I sådanne konstruktioner knytter pronominet sig proklitisk til infinitiven i stedet for det finitte verbal: *Il voudrait l’aimer*.

I bekræftende imperativkonstruktioner stiller pronominet sig enklitisk, dvs. det læner sig op ad en vært til venstre for pronominet. De enklitiske pronominer adskiller sig på to punkter fra de proklitiske pronominer med hensyn til form og tryk. I forbindelse med bekræftende imperativ træder de ubundne former *moi* og *toi* i stedet for *me* og *te* (Riegel et al. 2004: 204). Herudover er noget af det mest karakteristiske for klitika, at de under normale omstændigheder er trykløse og som konsekvens heraf må inkorporeres prosodisk i et leksikalsk værtsord, der tåler tryk. I imperativkonstruktionen rammes det enklitiske pronomen imidlertid af sætningsprosodiens finale tryk og bliver derved trykstærkt:

- (12) Donne-¹le !
‘Giv den!’
- (13) Donne-le-¹moi !
‘Giv den mig!’

Det er imidlertid ikke pronominet som sådan, der får tryk. Det får det kun i kraft af den prosodiske enhed, som det indgår i med verbet (Anderson 2005: 52). Trykket placeres i forhold til hele den prosodi-

ske enhed, som pronominet er inkorporeret i og kan i den henseende sidestilles med affikser (Riemsdijk 1999: 11, Miller & Monachesi 2003: 98). Uanset om der følger ét eller to pronominer efter imperativen, så falder trykket på sidste stavelse og afrunder hele den prosodiske enhed. Den prosodiske inkorporering af det enklitiske pronomener er bare ét eksempel på de franske pronominers udvikling ind i morfofonologien, og dermed et af argumenterne for at analysere dem som affikslignende elementer.

2.2.1. Pronominalkategorier

Udover de personlige pronominer kvalificerer også pronominaladverbierne *en* og *y* sig til gruppen af verbalklitika. Det er således næsten identiske pronominalkategorier, der klitiseres og letledsplaceres i hhv. fransk og dansk. Med "næsten identiske" menes pronominaladverbierne *en* og *y* (overfor *her* og *der*), men altså ikke adverbierne *ici* og *là*, som er de direkte ækvivalenter af det kontrasterende par *her* og *der*. Partikeludgaven *-ci/-là* af *ici/là* derimod er klitika (Miller 1992: 104). Ligesom ved bekræftende imperativkonstruktioner fører klitiseringen til ordinal trykplacering på *-ci* eller *-là*, hvis de binder sig enklitisk til ordet. *-Ci* og *-là* danner sammensætninger med demonstrative pronominer (f.eks. *celui-ci, ceci, cela*), lægger sig modificerende til substantiver (f.eks. *ce livre-là, cette voiture-ci*), danner adverbialfraser (f.eks. *ci-dessus, par-ci, là-bas, jusque-là*), indgår i de særlige finitte verbalformer *voici/voilà* og lægger sig i enkelte tilfælde til perfektum participium (f.eks. *ci-joint, ci-inclus, ci-annexé* Grevisse 1980: 1060).

Ligesom partiklen *-ci* (< *ecce hic*) havde demonstrativpronominerne i old- og middelfransk en variant, der indledtes af *i-* (f.eks. *icelui, icelle, iceux*). Denne tilnærmelse mellem demonstrativerne og *ici* (< *hic ecce hic*) (Revol 2000: 108) i form af en fælles initialmarkør har måske haft betydning for *ici* som form **uden** klitiske træk. Dette har muligvis ført til specialiseringen af *ici* som ikke-klitisk over for den klitiske variant *-ci*. *Ici* i sin fulde form udviser således ingen klitiske træk modsat pronominaladverbierne *en/y* og partiklerne *-ci/-là*. Det har syntagmestatus og udfylder samme positioner som andre adverbiumsytager f.eks.:

(14) *Ici et là la neige tombe.*
'Her og der sneen falder.'

(koordination)

- (15) C'est ici que le voleur s'est échappé. (fokus i kløvning)
'Det er her at tyven undslap.'

Hvor der er en formel skelnen mellem klitisk *-ci* og ikke-klitisk *ici*, har det danske pronominaladverbium *her* begge funktioner. Det samme gælder i øvrigt for *là*, hvor der heller ikke er nogen lydlig skelnen mellem klitisk *-là* og ikke-klitisk *là*.

3. Sammenligning af væsentlige ligheder og forskelle

3.1. Rækkefølgerregler for pronominalklynger

Det er kendetegnende for både de danske og franske pronominer, at de udgør den eneste og sidste ordklasse med kasusmarkeringer. Fransk har tre kasus, der skelner mellem nominativ (eks. *il*), akkusativ (eks. *le*) og dativ (eks. *lui*). Dansk derimod har kun bevaret to kasusformer: nominativ (eks. *han*) og oblik form (eks. *ham*). Herudover er det også kendetegnende for pronominerne i begge sprog, at de er underlagt regler for pronominalklynger, der nærmere definerer, hvordan pronominerne fordeler sig i sætningen og indbyrdes. I dansk er der et rækkefølgeprincip, der lyder "subjekt før indirekte objekt før direkte objekt" (Basbøll 1986:72), og som både nominale og pronominalle led er underkastet. Ifølge Basbøll, der har forsøgt at redegøre for rækkefølgeprincippet, så er det en fortolkningsmæssig nødvendighed i et sprog som dansk, hvor de personlige pronominers oblique former ikke skelner mellem direkte og indirekte objekt. Det kræver derfor, at to på hinanden følgende objekter fortolkes IO-DO, som eksemplificeret her :

- (16) Fortalte Marie ikke Peter hele sandheden i Paris ?
(17) Fortalte 'MARIE ham den der ikke?
(18) 'Fortalte hun ham den der ikke?

At pronominerne fungerer som klynge fremgår af tryktabs-effekten frem igennem rækken af pronominer mod venstre. I eks. (17) afgiver klyngen *ham den der* tryk til det trykstærke postverbale subjekt *Marie*. Hvis *Marie* derimod også pronominaliseres (eks. (18)), indgår *hun* også i klyngen, der i så fald udvides til fire medlemmer *hun ham den der*, der samlet læner sig mod venstre op ad det trykstærke verbal *Fortalte*.

Hvad angår de franske pronominer er rækkefølgerreglerne styret af en kombination af kasus og person, der bestemmer pronominerens indbyrdes placering i klyngen. Pronominerne *le/lui* (tredje person) sondrer mellem akkusativ- og dativform, hvorimod *me/te* (første og anden person) ikke sondrer herimellem. Hvis *me/te* derfor indgår i en klynge, så følges rækkefølgeprincippet IO-DO (som på dansk). *Me/te* kan ikke stå som direkte objekt i klynger:

(19) Il me l'a dit hier. (IO-DO)

'Han mig det har sagt i går.'

(20) *Il me lui a montré hier. (DO-IO)

'Han mig ham har vist i går.'

Rækkefølgeordnen DO-IO findes kun i klynger bestående af to pronominer i tredje person:

(21) Il le lui a dit hier. (DO-IO)

'Han det ham har sagt i går.'

Hvor fordelingen af pronominerne i en dansk klynge er styret af syntaktisk funktion, så er de franske pronominers indbyrdes placering bestemt af både kasus og person.

3.2. Vægt- og rækkefølgeprincippet's betydning for pronominalsyntaksen

De franske pronominers overvejende proklitiske placering over for de danske pronominers enklitiske placering er ikke fuldt symmetriske, på trods af at både *den* og *le* i disse eksempler står i direkte kontakt med verbet:

(22) Marie læser *den* ikke hver dag.

(23) Marie ne *le* lit pas tous les jours.

Det skyldes, at de franske pronominer systematisk lægger sig til verbale værter, hvorimod de danske pronominer stiller sig så tæt på verbet som muligt (Heltoft 1999: 43, Basbøll 1986: 73) uden nødvendigvis at stå i direkte kontakt hermed. Der er således andre forhold, der har indflydelse på letleddenes endelige fordeling i sætningen i dansk. De

er ikke afhængige af at binde sig til en bestemt type vært som i fransk, men kan adskilles fra verbet og klitisere til en hvilken som helst ordkategori til venstre for pronominet (med undtagelse af nægtelsen og andre sætningsmediale adverbier):

(24) Bilisten så ham ikke.	(verbum)
(25) Så bilisten ham ikke?	(substantiv)
(26) De troede ikke på ham.	(præposition)
(27) Glemte pigen der var sur den så?	(adjektiv)
(28) Så pigen der skyndte sig ud den ikke?	(adverbium)
(29) Så pigen der købte den den så?	(pronomen)

Udover at pronominet ikke rejser nogen kategoriale selektionskrav til sin enklisevært, er der i princippet heller ikke nogen formel øvre grænse for størrelsen på f.eks. det subjekt, der kan adskille pronominet fra det finitte verbal:

- (30) Så [bilisten i den store røde Mercedes med tonede ruder] ham ikke?
- (31) Så [bilisten i den store røde mercedes med tonede ruder, der var rullet ned] ham ikke?

Dette bygger på følgende antagelse :

“letledsreglen er en enkliseregel hvorefter tryksvage led står så tæt på deres styrende verbum som muligt. Hvis dette er finittet, så tættest muligt under overholdelse af reglerne for subjektets placering.” (Heltoft 1999: 43).

Rækkefølgeprincippet har således forrang for vægtprincippet. Pronominet kan hverken placeres til venstre for subjektet⁴ eller det indirekte objekt med undtagelse af fundamentfeltsplacering:

(32) Gav Lise ikke Peter gaver juleaften?	(S-IO-DO)
→ *Gav ham Lise ikke gaver juleaften?	(IO-S-DO)

4. Det kan man imidlertid i visse tilfælde i moderne svensk og i ældre dansk:

Varför hjälper mig Helge inte? (Josefsson 1992: 62)

Derfor forekommer mig maaske det hele mere betydningsfuldt. (Hellan & Platzack 1999: 134)

- *Gav Lise dem ikke Peter juleaften? (S-DO-IO)
 → Ham gav Lise ikke gaver juleaften. (IO-S-DO)
 → Dem gav Lise ikke Peter juleaften. (DO-S-IO)

Sætningsleddenes fordeling over neksus- og indholdsfeltet skal først og fremmest overholde rækkefølgeprincippet (S-IO-DO), da det er leddenes indbyrdes lineære placering, der muliggør identifikationen af de grammatiske relationer.

Fransk er ligeledes underlagt en relativ fast ledstilling⁵, om end vægtprincippet her spiller en større rolle i sætningsbygningen, hvilket bl.a. udspiller sig i konstruktioner med akkumuleret venstre-dislokering af det nominale subjekt og det nominale objekt:

- (33) Mon frère, sa voiture, il l'a vendue très cher.
 'Min bror, sin bil, han den har solgt meget dyrt.'

De dislokerede led genoptages begge af pronominerne *il* og *l'*, som er klitiseret til det finitte verbal. Dislokeringskonstruktioner som denne illustrerer en betydelig forskel i principperne for sætningsbygningen i fransk og dansk:

“Centrifugalprincippet⁶ er det helt generelle afstandsprincip i fransk i modsætning til i dansk, hvor egentlige topologiprincipper spiller en langt mere afgørende rolle. Denne sprogtypologiske forskel har store konsekvenser for ledstillingsprincipper og – regler på de to sprog.” (Nølke & Korzen 2005:18).

Derfor siger man på dansk som i eks. (34) og ikke (35):

- (34) Så [bilisten i den store røde Mercedes med tonede ruder] ham ikke?

5. Her er det også først og fremmest gennem ledstilling, at de grammatiske relationer etableres (Nølke & Korzen 2005: 3).

6. Centrifugalprincippet: “Jo tungere og jo løsere tilknyttet et led er, jo længere står det væk fra kernen”. Kernen defineres her som sætningens kerne dvs. verbalet (Nølke & Korzen 2005: 18).

- (35) *Så ham ikke [bilisten i den store røde Mercedes med tonede ruder]?

Eks. (35) bryder det danske rækkefølgeprincip. Vægtprincippet er den primære forklaringsfaktor for det tryksvage pronomens forskydning mod venstre i sætningen, men det er betinget af rækkefølgeprincippet overholdelse. De tilsvarende franske sætningseksempler vil derimod altid følge vægtprincippet, der placerer det tunge subjekt sætningsfinalt foregrebet af enklitisk subjektspronominet *il* og med objektspronominet *l'* i proklitisk position til verbet:

- (36) Ne l'a-t-il pas vu [le conducteur de la grosse Mercedes rouge aux fenêtres teintées] ?
'NÆGT.PART. ham har han ikke set [bilisten i den store Mercedes røde med ruder tonede]?'
(37) *Ne l'a [le conducteur de la grosse Mercedes rouge aux fenêtres teintées] pas vu?
'NÆGT.PART. ham har [bilisten i den store Mercedes røde med ruder tonede] ikke set?'

3.3. Selektionsgrad

En fundamental forskel mellem klitika og affikser består i selektionsgraden i forhold til valget af vært for klitiseringen. Jo mere selektiv jo større er sandsynligheden for at der er tale om en affiks-lignende størrelse (Zwicky & Pullum 1983: 504). Dette falder helt i tråd med, at affikser har snævre rammer for morfologiske kombinationsmuligheder. Et eksempel på en høj selektionsgrad er derivativer som suffikset *-lig*, der danner adjektiver (eks. *sommerlig*, *kærlig*), hvorimod *-hed* binder sig til adjektiver og danner substantiver (eks. *ærlighed*). Klitika derimod er mindre selektive i deres valg af vært. Et klassisk eksempel på dette er genitiv *-s*, der er et ægte klitikon i dansk (jf. Herslund 2001: 154). I talesprog kan genitiv *-s* klitisere til en hvilken som helst ordklasse og i en hvilken som helst afstand til kernen, så længe det lægger sig i yderste højre periferi af den konstituent, der udgør ejeren:

- (38) Dronning Margrethe med de mange farvestrålende hattes slot.
(39) Det er børnene der bor på den anden side af vejens kat.
(40) Det lille skib derudes sejl.

- (41) Pigen vi havde stolet på familie.
 (42) Den har jeg fået af en vi kender onkel. (Herslund 2001: 149-50)

Hvis genitiv *-s* havde været en helt almindelig kasusendelse, ville det have bundet sig til kernen i og ikke til periferien af syntagmet (Herslund 2001: 149). I moderne dansk opererer den ikke på ordniveau som egentlig kasusendelse, og genitivenklisen kan dermed anskues som en form for affiksering på sætnings- eller syntagmeniveau, hvilket netop illustrerer de klitiske elementers status som hybrid-kategori mellem ord og affiks.

Pronominerne i dansk er lige så lidt selektive som genitiv *-s* i valget af en enklisevært (med undtagelse af nægtelsen og andre sætningsmediale adverbier, som de ikke kan klitisere til) (jf. eks. (24) - (29)). Uanset om pronominet placeres i neksusfeltet eller ej, så læner det tryksvage pronomener sig altid enklitisk op ad den nærmeste trykstærke vært til venstre, hvilket giver et større udvalg af prosodiske værter, som de tryksvage pronomener kan støtte sig til. Det er således den umiddelbare tilstedeværelse eller det umiddelbare fravær af en trykstærk konstituent, der bestemmer den nærmere placering af pronominet på sætningsniveau, dvs. hvorvidt pronominet stilles sætningsfinalt i indholdsfeltet eller sætningsmedialt i neksusfeltet. Der stilles ikke krav til værtens kategoriale tilhørsforhold, men udelukkende krav om, at værten skal være trykstærk for at kvalificere sig til rollen som enklisevært.

At tryksvage pronomener søger mod en bestemt position til venstre i sætningen uden at knytte sig til en bestemt vært, afspejler sig også i andre germanske sprog såsom hollandsk og tysk. Cardinaletti skriver følgende om de tryksvage pronomener i hollandsk:

“Although [weak pronouns] do not appear attached to any verbal form, there is a portion of the clause which seems specialized to host them: a position between the definite subject and sentential adverbs.” (Cardinaletti 1999: 52).

I hollandsk og tysk er der således eksempler på, at hhv. *’r* (‘hende’) og *es* (‘den’) også placeres mellem subjektet og sætningsadverbialet. I begge tilfælde er placeringen (ligesom letledsreglen) obligatorisk:

- (43) ...dat Jan 'r gisteren gekust heeft. (Cardinaletti 1999: 52)
 '... at Jan hende i går kysset har.'
- (44) ...ob Peter es nie liest? (Vikner 2001 : 323)
 '...om Peter den aldrig læser?'

Disse fællestræk med den danske letleds placering tyder på, at skellet mellem de danske og franske tryksvage pronominer er repræsentativt for visse gennemgående forskelle og ligheder mellem germanske og romanske sprog generelt. I fransk som i de øvrige romanske sprog er pronominerne stærkt selektive, idet de klitiserer til verbale værter (med enkelte undtagelser) (Miller & Monachesi 2003: 82-83). Den stærke selektivitet betyder, at de franske objektspronominer udviser langt mere bundethed end de danske og må i den henseende snarere kvalificeres som affikslignende størrelser, der indgår i en form for affikseringsproces. Det er netop kendetegnende for affikser, at de binder sig til leksikale værter, hvorimod klitika binder sig til syntagmatiske værter (Klavans 1985: 117-18).

4. Klassifikationskriterier

Sammenligningen af de danske og franske pronominers syntaks og egenskaber kan bruges som en indikator for pronominerens grad af klitisering. Til den vurdering har jeg hovedsageligt baseret mig på Zwicky & Pullum (1983: 503-4), der opstiller en række kriterier for at skelne mellem klitika og affikser:

	Dansk	Fransk
Fokuserbar	*	*
Modifierbar	*	*
Koordinering	*	*
Afvigende syntaks i forhold til de nominale objekter	√	√
Rækkefølgereregler for pronominalklynger	√	√
Selektionsgrad	Lav	Høj
Arbitrære paradigmatiske idiosynkrasier	*	√

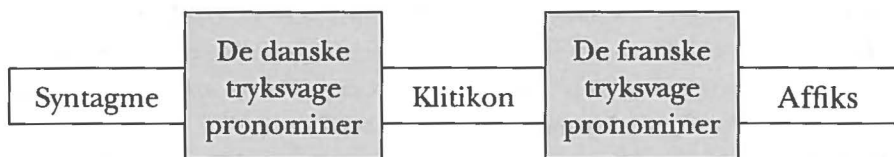
Fælles for pronominerne i begge sprog er, at de hverken kan fokuseres, modificeres eller koordineres, samt at de afviger syntaktisk fra nominalleddene. De franske pronominer skiller sig ud med hensyn til de sidste to kriterier i skemaet (selektionsgrad og idiosynkrasier). Disse to kriterier understøtter i særlig grad en analyse af de franske pronominer som affikser, der dermed har været genstand for grammatikalisering. De franske objektspronominers rækkefølgereregler peger i samme retning. I pronominalklynger er det kasus og person, der har betydning for pronominets placering og fortolkning som direkte eller indirekte objekt. Rækkefølgereglerne fremstår så meget desto mere idiosynkratiske, idet der er visse dialekter, der tillader IO-DO som i *Martine lui l'envoie* 'Martine ham det sender' (Miller & Monachesi 2003: 109), ligesom rækkefølgen også kan veksle i den postverbale klynge i bekræftende imperativkonstruktioner i talt fransk:

- (45) Dis-le-moi vs. Dis-moi-le.
 'Sig det mig' vs. 'Sig mig det.'

Desuden er der i det talte sprog en generel tendens til at udelade *le* i eksempelvis *Dis-(le)-lui* ('Sig det ham'), der ofte udtales *Dis-y* (Auger 1995: 29-30). Endelig er der visse paradigmatisk uregelmæssigheder, hvor f.eks. den tryksvage form *me* alternerer med den trykstærke form *moi* afhængig af, om pronominet står proklitisk eller enklitisk. At det enklitiske pronomener skulle tage trykstærk form i enklitisk position på grund af trykfordelingen kan ikke være hele forklaringen, da også *le* (med svagtryksvokalen schwa) kan få tryk i samme position. En simpel fonetisk forklaring kommer således hurtigt til kort, da *me* og *te* kun har en konsonant til forskel fra *le*, men aldrig bærer tryk. Igen må der her være tale om restriktioner af idiosynkratisk karakter, som er særligt kendetegnende for morfologien.

5. Konklusion

På baggrund af ovenstående observationer og med udgangspunkt i grammatikaliseringebegrebet kan vi med hensyn til de franske data bestemme pronominerens status til at ligge et sted mellem klitikon og affiks. I sammenligning hermed har de danske objektspronominer syntagmestatus med træk fra det klitiske:

Et af de træk den danske letledsregel har til fælles med fransk pronominalklitisering er placeringen af de tryksvage pronominer som en konsekvens af vægtprincippet. De er begge drevet af samme informationsstrukturelle kraft. Forskellen mellem dem består således i graden af klitisering, hvilket bl.a. afspejler sig i deres respektive placeringsmuligheder inden for sætningen.

Henvisninger

- Anderson, S.R. (2005). *Aspects of the Theory of Clitics*. New York: Oxford University Press.
- Auger, J. (1995). Les clitiqes pronominaux en français parlé informel: une approche morphologique, *Revue Québécoise de linguistique* 24.1, 21-60.
- Basbøll, H. (1986). Diderichsen vs. Dik eller Feltanalyse vs. Funktionel grammatik, *Nydanske Studier og Almen Kommunikationsteori (NyS)* 16 /17, 56-76.
- Behaghel, O. (1932). *Deutsche Syntax: eine geschichtliche Darstellung. Band IV: die Wortstellung Periodenbau*. Heidelberg: Winter.
- Brink, L. et al. (1991). *Den Store Danske Udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- Caink, A.D. (2006). Clitics, i K. Brown (red.) *Encyclopedia of Language og Linguistics* (online udgave). Elsevier.
- Cardinaletti, A. (1999). Pronouns in Germanic and Romance Languages: An overview, i H. van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 33-82.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk grammatik* (3. udgave, 1971). København: Gyldendals Forlagstrykkeri.
- Dik, S.C. (1978). *Functional Grammar*. Amsterdam, New York & Oxford: North-Holland Publishing Company.
- Grevisse, M. (1980). *Le bon usage. Grammaire française avec des Remarques sur la langue française d'aujourd'hui* (11. udgave). Gembloux, Paris: Éditions J. Duculot.

- Hansen, E. (1977). *Dæmonernes port*. København: Hans Reitzel.
- Hellan, L. & C. Platzack (1999). Pronouns in Scandinavian languages: An overview, i H. van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 123-142.
- Heltoft, L. (1999). Hierarki og rækkefølge – skandinavisk ledstilling i funktionel grammatisk belysning, i P.A. Jensen & P. Skadhauge (red.) *Sætningskemaet i generativ grammatik*, Kolding: Syddansk Universitet, 31-61.
- Herslund, M. (2001). Affixe ou clitique? Le cas du génitif danois en -s, i C. Muller (red.) *Clitiques et cliticisation. Actes du Colloque de Bordeaux, Octobre 1998*, Paris: Honoré Champion, 147-157.
- Holmberg, A. & C. Platzack (1995). *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, A. (1999). Remarks on Holmberg's Generalization, *Studia Linguistica* 53(1), 1-39.
- Josefsson, G. (1992). Object Shift and Weak Pronominals in Swedish, *Working Papers in Scandinavian Syntax* 49, 59-94.
- Jørgensen, H. (1991). Om de danske personlige pronominer, *Danske Studier*, 5-28.
- Kayne, R.S. (1975). *French Syntax. The Transformational Cycle*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Klavans, J.L (1985). The Independence of Syntax and Phonology in Cliticization, *Language* 61, nr.1, 95-120.
- Miller, P.H. (1992). *Clitics and Constituents in Phrase Structure Grammar*. New York, London: Garland Publishing.
- Miller, P. & P. Monachesi (2003). Les pronoms clitiques dans les langues romanes, i D. Godard (red.) *Les langues romanes. Problèmes de la phrase simple*, Paris : CNRS Éditions, 67-123.
- Nølke, H. & H. Korzen (2005). *Det franske sprog*, Kapitel IX.1. Topologi.1. Regler, principper og eksempler (foreløbig version).
- Revol, T. (2000). *Introduction à l'ancien français*. Paris: Éditions Nathan/HER.
- Riegel, M., J-C. Pellat & R. Rioul (2004). *Grammaire méthodique du français* (3. udgave). Paris: Quadrige, Presses Universitaires de France.
- Riemsdijk, H. van (1999). Clitics: A state-of-the-art report, i H. van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Togebj, O. (2001). Letledspladsen, i P. Jarvad et al. (red.) *Sproglige åb-*

- ninger E som Erik H som 70 Festskrift til Erik Hansen 18. september 2001*, København: Hans Reitzels Forlag, 99-108.
- Togebj, O. (2003). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Vikner, S. (2001). The Interpretation of Object Shift and Optimality Theory, i G. Müller & W. Sternefeld (red.) *Competition in Syntax*, Berlin: Mouton de Gruyter, 321-340.
- Vikner, S. (2005). 46 Object Shift, i M. Everaert & H. van Riemsdijk (red.) *The Blackwell Companion to Syntax*, Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online.
- Zwicky, A.M. (1977). *On Clitics*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Zwicky, A.M. & G.K. Pullum (1983). Cliticization vs. Inflection: English n't, *Language* 59(3), 55-513.

Marginal brug af mådesverber i spanske bevægelsesudtryk. Typologisk status

Johan Pedersen

1. Indledning

Jeg vil i denne artikel først og fremmest tage diskussionen om brugen af spanske mådesverber i udtryk for bevægelse op til revision. Udtryk af typen (1) anses normalt ikke for at være acceptable i spansk:

- (1) Corrió a la playa (??)
'han løb ned til stranden'

Eksempel (2) anses for at repræsentere den korrekte måde hvorpå man udtrykker bevægelse i spansk (fx Talmy, 1985, 1991, 2000; Aske 1989):

- (2) (Se) fue a la playa corriendo
'han bevægede sig ned til stranden løbende'

Hovedverbet udtrykker bevægelsen og dens retning, mens bevægelsesmåden udtrykkes fakultativt på et sekundært sætningsniveau (typisk i en gerundiumform af et mådesverbum). Aske (1989) har påpeget at denne restriktion kun udelukker brugen af mådesverber som hovedverbum i teliske udtryk, som eksemplificeret i (1), og altså ikke ateliske udtryk som *corrió hacia la playa* ('han løb ned mod stranden'). Senest har en række sprogforskere påpeget at også i teliske udtryk, som (1), findes brugen af mådesverber i sprog som fx spansk, fransk og japansk (*verb framed*), men kun sporadisk.

Jeg vil i denne artikel rapportere om en kvantitativ undersøgelse jeg har lavet af dette fænomen i spansk, hvor det overraskende viser sig at

(1) repræsenterer en regelmæssig, om end begrænset, sprogbrug, som selvfølgelig er underlagt nogle restriktioner, blot ikke dem man hidtil har antaget for at være gældende. Jeg vil også bruge denne analyse til at illustrere hvorledes begrebet 'konstruktion' kan åbne op for nye indsigtsfulde analyser i praksis.

Først vil jeg i afsnit 2 kort vise det basale mønster i Talmy's nu klassiske typologi over bevægelsesudtryk (Talmy 1985, 1991, 2000), og jeg vil navnlig komme ind på nogle justeringer til typologien som Aske (1989) har foreslået, og som meget ofte citeres i litteraturen. I afsnit 3 vil jeg præsentere data der indikerer at Askes forslag er uholdbart, og i afsnit 4 vil jeg gennemgå resultaterne af en større kvantitativ undersøgelse der underbygger dette. I afsnit 5 vil disse data blive diskuteret og fortolket, og jeg vil foreslå at de typologiske forskelle mellem fx dansk/engelsk på den ene side og spansk på den anden, afspejler forskellige strategier i konstruktionen af argumentstrukturen. Mere specifikt vil jeg foreslå at den marginale sprogbrug i spansk (*corrió a la playa* 'han løb ned til stranden') afspejler intralingvistisk variation (*variable type framing*) i et sprog der er karakteriseret ved leksikalsk organisering af argumentstrukturen. Jeg vil til sidst kort perspektivere analysen med henblik på fremmedsprogstilegnelse.

2. Justering af Talmys klassiske typologi (Aske 1989)

Talmys typologi omhandler hvad han kalder *macro events* (Talmy 2000), herunder navnlig udtryk for bevægelse:¹

(3) The bottle *floated* **into** the cave
 La botella **entró** en la cueva *flotando* (spansk)

Engelsk karakteriseres typologisk som tilhørende gruppen af *satellite-framed languages* idet engelsk leksikaliserer det centrale betydningselement i bevægelsessituationen – en retningsbestemt bevægelse – i en satellit².

1. Se også Pedersen (2009a).

2. Talmy definerer en satellit som en grammatisk konstituent der ikke repræsenterer et nominelt argument, og som har en søsterrelation til verbet. Kategorien satellit omfatter med denne definition en bred vifte af grammatiske størrelser, herunder fx engelske og danske verbalpartikler, og verbalpræfikser i tysk (Talmy 2000).

Bevægelsesmåden er i denne sprogtype leksikaliseret i verbet.³ Et sprog som spansk, der tilhører gruppen af *verb-framed languages*, leksikaliserer det centrale betydningselement i verbet (*entró* i eksempel (3)), hvori- mod bevægelsesmåden kun kan udtrykkes marginalt i sætningen via et adverbialt udtryk, typisk et mådesverbum i gerundium (*flotando* i eksempel (3)).

Ifølge Aske (1989) kan et atelisk mådesverbum som hovedverbum godt kombineres med en retningsbestemt satellit, forudsat at bevægelsen ikke er telisk, dvs. rettes mod et endemål / overskrider en (slut) grænse. Aske kalder dette for *the boundary crossing constraint*, der gælder for verb-framed languages, som fx spansk. Spansk tillader altså udtryk som (4):

(4)	La botella	flotó	hacia la cueva
	'The bottle	floated	toward the cave'

men ikke teliske udtryk som (5) og (6), som ellers er mulige i engelsk (og dansk):

(5)	* La botella	flotó	a la cueva
	'the bottle	floated to the cave'	

(6)	* Bailó	fuera de la puerta
	'She	danced out of the door'

The boundary crossing constraint er blevet fortolket som en formel typologisk restriktion der udelukker brugen af komplekse prædikater i sprog som spansk (fx Aske 1989; Beavers to appear; Snyder 2001). *The boundary crossing constraint* er således i formelle tilgange til grammatik blevet opfattet som en typologisk manifestation af *Principles and Parameters* (Chomsky 1981). Derfor er Aske (1989) blevet massivt citeret og er blevet brugt til at underbygge eksistensen af en formel sprogteori, hvor typologiske forskelle tilskrives forskelle i *parameter-setting*.

3. Mht. dansk, se Harder *et al* (1996).

3. Er Askes forslag korrekt? – modeksempler fra forskellige sprog

Man finder i den nyere litteratur om bevægelseskonstruktioner i spansk eksempler der indikerer at Askes restriktion ikke altid gælder:

- (7) Pedro corrió al lavabo (Spansk: Pedersen, i trykken)
 ‘Pedro løb ud på toilettet’
- (8) Michel corre al molino (Spansk: Fábregas 2007: 168)
 ‘Michel løber til møllen’
- (9) Volaron a Mar de Plata (Spansk: Martínez Vázquez 2001: 52)
 ‘De fløj til Mar de Plata’

Problemet med Askes forslag er at eksempler som (7) - (9), hvor verbet er et atelisk mådesverbum, forekommer acceptable for de fleste indfødte, selvom de helt klart implicerer en telisk handling, der er rettet mod et mål. Man kan også finde eksempler fra andre sprog der ligesom spansk er verb-framed, fx fransk:

- (10) Il court dans le jardin (Fransk: Pourcel & Kopecka 2006: 35)
 ‘han løber ind i haven’

Dette eksempel er tvetydigt idet det både kan betyde at han løber rundt inde i haven og at han løber ind i haven. Det har altså både en atelisk og en telisk læsning.

Der er altså noget der indikerer at denne sprogbrug muligvis ikke blot er sporadiske eksempler på en varierende sprogbrug, og at den i så fald ikke bør opfattes som værende undtagelser fra en generel regel. Efter min opfattelse kan vi kun forklare denne marginale sprogbrug – som ser ud til at være karakteriseret ved en vis regelmæssighed – hvis vi tager i betragtning at verballekset i argumentstrukturen har en fundamental organiserende og styrende rolle i spansk. Betydningen af verbet *corre* er primært atelisk, men det er samtidig en aktivitet der typisk involverer en bevægelse der er rettet mod et mål (fx *han løb ned til stranden*). Dette verbum har grundlæggende en atelisk semantisk

struktur, men dets leksikalske semantik lægger an til at blive anvendt i en telisk kontekst (når vi løber, løber vi typisk et sted hen). Min hypotese er derfor at verber af denne type marginalt kan organisere teliske bevægelsesudtryk, hvor teliciteten er eksplicit markeret i et præpositionelt udtryk, selvom verbets centrale betydning er atelisk. Som vi har set, er der ikke noget der tyder på, at rent ateliske verber, dvs. verber der ikke har dette element af retningsbestemthed i deres leksikalske betydning, kan indgå i teliske udtryk i spansk; hvorimod tilsvarende verber i engelsk godt kan, jf. (5) og (6). Det kunne tyde på at verballeksemet ikke har den samme restriktive rolle i et sprog som engelsk.

4. Kvantitativ undersøgelse

Min hypotese er altså at verbet i spansk spiller en fundamental organiserende rolle i opbygningen af argumentstrukturen, hvorimod verbet i et sprog som engelsk ikke har denne rolle. For at have et mere solidt grundlag for at hævde at eksempler som (7) - (10) ikke blot er variationer af mere vilkårlig art, der næsten altid vil forekomme hvis et korpus er tilstrækkeligt stort, har jeg lavet en kvantitativ undersøgelse af denne sprogbrug i spansk. Jeg har i Corpus del Español undersøgt forekomsterne af mådesverber i teliske bevægelseskonstruktioner:

[S V a NP] / 'X i bevægelsesaktivitet og telisk bevægelse'

Ex *Fernando corrió al baño*

4.1 Data og metode

Analysen er baseret på søgninger i Corpus del Español, som er et stort annoteret monolingualt korpus. Dette korpus er velegnet til formålet, som er at gennemføre et systematisk og kvantitativt korpusstudie. Korpus består af omkring 100 millioner ord i mere end 20.000 spanske tekster fra det 12. til det 20. århundrede. I dette studie har jeg kun set på den moderne sprogbrug, dvs. forekomster i tekster fra det 20. århundrede. Jeg har undersøgt brugen af i alt 25 bevægelses(mådes)verber. Inventaret af verber i undersøgelsen er følgende:⁴

4. Jeg besluttede at undersøge omtrent den samme liste af mådesverber som indgår i Martínez Vázquez's (2001) studie, der er baseret på mere usystematiske søgninger i CREA. I hendes

Andar ‘at gå’, *arrastrar(se)* ‘at kravle’, *bailar* ‘at danse’, *bucear* ‘at dykke’, *caminar* ‘at gå/bevæge sig’, *cojear* ‘at halte’, *correr* ‘at løbe’, *danzar* ‘at danse’, *deslizar(se)* ‘at glide’, *empujar* ‘at skubbe’, *esquiar* ‘at løbe på ski’, *flotar* ‘at flyde’, *galopar* ‘at galoppere’, *gatear* ‘at kravle’, *marchar* ‘at marchere’, *nadar* ‘at svømme’, *navegar* ‘at sejle’, *patinar* ‘at løbe på skøjter’, *pedalear* ‘at cykle’, ‘træde i pedalerne’, *remar* ‘at ro’, *rodar* ‘at rulle’, *saltar* ‘at springe’, *tambalear* ‘at slingre’, *trotar* ‘at trave’ og *volar* ‘at flyve’.

Nogle af verberne er aktivitetsverber der ud over det centrale betydningselement ‘bevægelsesmåde/middel’ refererer til en retningsbestemt bevægelsessituation: bevægelse i rummet fra et sted til et andet. Andre verber i listen er aktivitetsverber hvor betydningen udelukkende fokuserer på bevægelsesmåde/middel. Verbernes leksikalske betydning ses i Tabel 1 og 2. I Tabel 1 har jeg samlet verber med retningsbestemt association (A-verber). I Tabel 2 har verberne primært fokus på bevægelsesmåde/middel (B-verber).

Tabel 1 A-verber: aktivitetsverber med retningsbestemt association. Pedersen (*submitted*).

<p>Marchar ‘to march’</p>	<p><i>moverse</i> avanzando con los pies – <i>moverse</i> de un lugar a otro de cualquier manera. ‘<i>To move</i> by advancing the feet – <i>moving</i> from one place to another in any way’ ... miles de personas marcharon a los Estados Unidos ... (CE) ‘thousands of people went to the United States’</p>
<p>Correr ‘to run’</p>	<p><i>Ir rápidamente de un sitio a otro</i> con pasos largos que son saltos, pues se levanta el pie del suelo antes de haber apoyado el otro. ‘<i>To move</i> fast <i>from one place to another</i> with long steps that are jumps: one foot is lifted from the ground before the other one rests’. Corrimos al zaguán y allí estaba el abuelo (CE) ‘we ran to the entrance and there was her grandfather’</p>

studie blev der ikke observeret forekomster af ikke-bevægelsesmådesverber i teliske konstruktioner. Denne type verber blev derfor ekskluderet i dette studie.

<p>Saltar 'to jump'</p>	<p>Levantarse una cosa con un impulso súbito, del suelo o del sitio en que está, vertical u oblicuamente, para caer en el mismo sitio o en otro que esté al mismo nivel o más alto o más bajo. 'moving up a thing (person) with a sudden impulse, from the ground or from the place where it is, vertically or obliquely, to fall again in the same place, or in another place at the same level, or at a higher or lower level'. ... hube de dominarme para no saltar a la arena ... (CE) 'I had to control myself not to jump into the sand'</p>
<p>Volar 'to fly'</p>	<p><i>Moverse</i> por el aire – <i>viajar</i> o <i>ser transportado</i> en una cosa que vuela. 'Moving in the air – to travel or to be transported in a flying object' ... vuelan a la ciudad de los rascacielos maquetas. (CE) 'they flew to the city of the model skyscrapers'</p>
<p>Arrastrar 'to drag/pull'</p> <p>Arrastrarse 'to crawl'</p>	<p><i>Mover una cosa</i> de modo que roza contra el suelo u otra superficie. 'To move something in a way that it rubs against the ground or other surface' ... <i>Moverse</i> por el suelo... <i>moverse</i> como los gusanos o los reptiles 'To move on the floor ... to movelike worms or reptiles ...' ... se arrastró a su dormitorio a ver el cuerpo del delito. (CE) 'he crawled to the bedroom to see the body of the crime'</p>
<p>Empujar 'to push'</p>	<p>Apretar contra algo o alguien tendiendo a <i>moverlo</i>, dar a algo o alguien un golpe con el que se le obliga a <i>moverse</i>. 'To press against something or someone tending to move it, to hit someone/something in a way that forces him/it to move' ... y como un monigote (Stooge) lo empujó a la calle. (CE) 'and like a stooge, he pushed him out on the street'</p>

Caminar 'to walk'	<i>Ir alguien de un sitio a otro en cualquier forma</i> <i>'To go from one place to another in any manner'</i> Cristina había caminado a la casucha (CE) 'Cristina had gone to the humble hovel'
Andar 'to walk'	<i>Moverse de un lado a otro dando pasos</i> <i>'To move from one place to another by walking'</i> ... párate y anda a la ventana (CE) '...stop it and go to the window'
Rodar 'to roll'	Dar vueltas una cosa sobre una superficie <i>trasladándose</i> al darlas 'to roll on a surface and thereby move from one place to another' ... y el cuerpo de la Margot rodó a la calle (CE) 'and Margot's body rolled out onto the street'
Navegar 'to sail'	<i>Ir un vehículo, o ir en un vehículo, por el agua.</i> <i>'To move on the water (some vehicle), or to move on the</i> <i>water in a vehicle'.</i> y desde allí navegaban a España. (CE) 'and from there they sailed to Spain'
Deslizar 'to slip' Deslizarse 'to slip'	<i>Mover o pasar una cosa sobre otra suavemente</i> <i>'To move or pass something gently on top of another'</i> Arrastrarse (<i>Moverse como los gusanos o los reptiles...</i> <i>Moverse por el suelo...</i>) sobre algo rozándolo suavemente... 'To move like worms or reptiles ... to move on top of something touching it gently' ... me deslicé al interior del vagón. (CE) 'I slipped into the interior of the carriage'

Tabel 2 B-verber: aktivitetsverber med eksklusiv fokus på bevægelsesmåde/middel. Pedersen (*submitted*)

Danzar 'to dance'	Mover el cuerpo y los miembros con ritmo, generalmente siguiendo el compás de una música. 'To move rhythmically the body and the limbs, usually following the beat of music.'
Flotar 'to float'	Mantenerse en la superficie de un líquido sin sumergirse – sostenerse en el seno de un fluido sin irse al fondo. 'Staying on the surface of a liquid without sinking – to sustain within a fluid without sinking'
Nadar 'to swim'	Sostenerse flotando sobre un líquido – moverse sobre el agua o sumergido en ella sin tocar el fondo. 'To sustain floating in a liquid – to move on the water surface, or immersed in water, without touching the bottom'
Bailar 'to dance'	'= danzar'. Mover el cuerpo y los miembros con ritmo, generalmente siguiendo el compás de una música. 'To move rhythmically the body and the limbs, usually following the beat of music.'
Tambalear 'to stagger'	Moverse algo o alguien muy acusadamente a un lado ya otro manteniendo fijo algún punto, como si se fuese a caer. 'To move repeatedly from one side and to the other while maintaining a fixed point, as if the person/thing were going to fall.'
Cojear 'to limp'	Se aplica a una persona o animal al que le falta un pie o pierna o los tiene defectuosos, por lo que anda imperfectamente. 'May be applied to a person, or animal, that has lost a foot or a leg, or has a defective foot/leg'.
Trotar 'to trot'	Andar las caballerías con paso ligero levantando a la vez el pie y la mano de distinto lado. 'The gait of a horse, in low speed, in which diagonal pairs of legs are lifted simultaneously'.
Pedalear 'to pedal'	Mover con los pies los pedales de la bicicleta u otra cosa semejante. 'To move with your feet the pedals of a bicycle or a similar thing'.

Gatear 'to crawl'	Andar a gatas 'To move like a cat'
Bucear 'to dive'	Nadar manteniéndose debajo del agua. 'To swim remaining under water'
Galopar 'to gallop'	Andar a galope 'To gallop'
Patinar 'to skate'	Deslizarse sobre patines 'To glide on skates'
Esquiar 'to ski'	Patinar sobre la nieve con esquís 'To skate on snow with skis'
Remar 'to row'	Mover los remos para impulsar una embarcación 'Using the paddles to move a boat'

Hvert enkelt verbs bords leksikalske betydning, og kategorisering som A- eller B-verb, blev bestemt ved hjælp af verbets hoveddefinition i den meget omfattende og detaljerede monolinguale ordbog Moliner (1984). Jeg identificerede det implicite betydningselement 'retningsbestemt' ud fra kriteriet at det skulle være meningsfuldt at stille spørgsmålet: hvor bevægede han sig hen? i umiddelbar forlængelse af en overordnet betydningsdefinition. Verbet *caminar* har, ifølge Moliner, den generelle betydning: 'han bevægede sig fra et sted til et andet på en hvilken som helst måde', som tydeligvis implicerer et element af retningsbestemthed (→ 'hvor bevægede han sig hen?'). På samme måde kan man ved hjælp af de overordnede ordbogsdefinitioner bestemme *marchar*, *andar*, *correr*, *volar*, *navegar*, *arrastrar(se)*, *empujar*, *rodar*, *deslizar(se)* og *saltar* som verber med et implicit betydningselement af retningsbestemthed. I tabel 2 kan vi ikke på samme måde forbinde verbets leksikalske betydning med et element af retningsbestemthed ved at bruge samme procedure. Fx er det ikke som for A-verberne i Tabel 1 umiddelbart meningsfuldt at følge den primære ordbogsdefinition for verberne *danzar/bailar* ('dansen'): 'han bevæger kroppen og lemmerne rytmisk' op med spørgsmålet: hvor bevæger han sig hen? Det giver heller ikke direkte meningsmæssig sammenhæng at følge definitionen af verbet *flotar* ('flyde'): 'det bliver på overfladen af en væske uden at synke' op med spørgsmålet: hvor bevæger det sig hen? Proceduren synes umiddelbart at tildele verbet *nadar* en B-verbprofil: 'Han flyder vedvarende i vandet, han er nedsænket

i vand uden at røre bunden, han bevæger sig på vandoverfladen' → hvor bevæger han sig hen? (??) Intuitivt synes *nadar* ('svømme') dog godt at kunne forbindes med retningsbestemthed (jf. 'han svømmede et sted hen'). Se flere detaljer i Pedersen (*submitted*).

Man kan indvende at opdelingen i A- og B-verber ikke burde være afhængig af leksikalske beskrivelser fra en ordbog eftersom ordbogens hoveddefinitioner af verbets betydning kunne afspejle netop den specifikke sprogbrug (verbet i teliske udtryk med *a*) vi undersøger. Hvis det var tilfældet, ville det vi har sat os for, nemlig at bestemme et link mellem verbets leksikalske betydning og dets mulighed for at indgå i teliske konstruktioner, have et element af cirkularitet. Men eftersom kombinationen af mådesverbum og telisk konstruktion generelt repræsenterer en relativt marginal sprogbrug i spansk, er der ingen grund til at tro at ordbogens hoveddefinition af verbet skulle kunne afspejle netop denne specifikke sprogbrug.

Jeg vurderede, på grundlag af litteraturen om emnet, at præpositionen *a* er den bedste ikke-verbale telicitetsmarkør i bevægelsesudtryk.⁵ Jeg fandt således bevægelseskonstruktionerne ved hjælp af en simpel søgestreng der identificerede bestemte mådesverber i teliske konstruktioner med *a*: [v + a + NP]. Frekvensen af den teliske sprogbrug for et specifikt verbum blev målt som forekomster af retningsbestemte bevægelsesudtryk med *a* i relation til det totale antal forekomster af verbet (telicitetsratio).

Forekomsterne for de enkelte verber er herefter blevet analyseret statistisk som *collostructions* (Stefanowich & Gries 2003), dvs. samforekomster af leksikalske konstruktioner og skematiske konstruktioner (= forekomster af bestemte mådesverber i den teliske konstruktion). Metoden er inspireret af leksikografiens analyse af bestemte kollokationer, fx af hvilke NP et bestemt NP forekommer sammen med:

(11) El **rincón** de [NP]

(11a) El **rincón** de la **habitación**
 Hjørnet af værelset

5. Se diskussionen i Pedersen (*submitted*).

Den *collostruction* vi analyserer, kan, som anført ovenfor, formaliseres som:

[S [V] a NP] / 'X i bevægelsesaktivitet og telisk bevægelse'

og kan segmenteres som bestående af to forskellige konstruktions-typer:

A) [V] / 'Atelisk bevægelsesaktivitet' (leksikalsk konstruktion)

B) [S V a NP] / 'Telisk bevægelse' (skematisk konstruktion)

Principper til at måle leksikalske kollokationer er altså appliceret på interaktionen mellem leksemer og skematiske konstruktioner i konstruktioners interne struktur. Metoden er specifikt tilrettet til analyser inden for rammerne af en konstruktionsbaseret sprogteori, men forudsætter ikke en bestemt (fx konstruktionsgrammatisk) fortolkning. Den giver os et redskab til at bestemme graden af tiltrækning/afvisning for en bestemt leksikalsk kategori i et bestemt *slot* i den skematiske konstruktion. I den statistiske analyse af denne tiltrækning/afvisning har jeg anvendt Fischers exact test (FET), der giver et mål for interaktionen: FET er et præcist mål for sandsynligheden for at observere de foreliggende eller mere ekstreme data under nul-hypotesen (at den leksikalske og den skematiske konstruktion er uafhængige). Et lavt tal tæt på nul indikerer altså høj tiltrækning (relativ afhængighed), mens et højt tal tættere på 1 indikerer lav tiltrækning/afvisning (relativ uafhængighed). Kollostruktion-analysen bestemmer ikke blot mådesverbets frekvens i den teliske konstruktion. Metoden måler verbets frekvens i den teliske konstruktion i relation til dets frekvens i andre konstruktioner. Omvendt er det ikke kun verbets relative frekvens i en specifik konstruktion der er afgørende; den statistiske analyse er også følsom over for verbets absolutte frekvens i den teliske konstruktion. Den absolutte frekvens indikerer hvilken grad af *entrenchment* konstruktionen i kombination med det pågældende verbum har i grammatikken. Grammatisk *entrenchment* vedrører den grad af konventionalisering en sproglig størrelse kan siges at have i sprogbrugsbaserede sprogteorier (Langacker 1987). Med andre ord, analysen karakteriserer mådesverbet mht. dets relative tiltrækning til, og *entrenchment* i, den teliske konstruktion. Den indsigt som denne

form for statistisk analyse kan give os om den aktuelle problemstilling, er ikke så meget at teste hypotesen om uafhængighed/afhængighed i forholdet mellem et bestemt verbum og den teliske konstruktion i form af et mål for signifikans (fx, $p < 0.01$ eller 0.001). Det mest interessante er den relative rangering af verberne mht. deres tiltrækning til den teliske konstruktion.

Som kontroldata fra engelsk undersøgte jeg den teliske brug af tre engelske mådesverber af type 2, dvs. verber hvis betydning primært har fokus på mådeskomponenten: *float*, *dance* and *crawl*. Eftersom det er uklart hvorvidt α -markøren kan siges direkte at svare til præpositionen *to* i engelsk (se fx Fábregas 2007; Son 2007), besluttede jeg at undersøge forekomsten af kun tre engelske verber i den teliske konstruktion, men i kombination med et bredt spekter af teliske markører: *to/out/in/into/over/under/up/down/around*.⁶ Brugen af kontroldata skal sikre at de spanske data ikke blot afspejler et generelt mønster som også gælder for engelsk.

4.2 *Analysens resultater*

Tabel 3 opsummerer resultaterne af den kvantitative analyse ved at rangere verberne i forhold til deres relative tilknytning til den teliske konstruktion:

Tabel 3 Spanske mådesverber i telisk konstruktion. Pedersen (*submitted*)

	Manner of motion verbs	Verb-tokens	Goal-oriented	Ratio of telicity (%)	FET ⁷
1	Marchar 'to march'	544	111	20.4	0
2	Correr 'to run'	3912	150	3.8	8.43e-310
3	Saltar 'to jump'	1233	58	4.7	3.67e-123
4	Volar 'to fly'	995	46	4.6	2.10e-97
5	Arrastrar(se) 'to crawl'	1265	26	2.1	2.90e-46
6	Empujar 'to push'	811	18	2.2	4.81e-33
7	Caminar 'to walk'	2347	21	0.9	4.58e-30

6. Jeg søgte i British National Corpus (BNC), der består af ca. 100 million ord.

7. FET = Fischer's exact test.

8	Andar 'to walk'	3330	10	0.3	2.04e-10
9	Rodar 'to roll'	38	3	7.9	3.08e-8
10	Navegar 'to sail'	340	4	1.2	2.96e-7
11	Deslizar(se) 'to slip'	462	4	0.9	9.99e-7
12	Danzar 'to dance'	80	1	1.3	1.23e-2
13	Flotar 'to float'	883	1	0	1.28e-1
14	Pedalear 'to pedal'	0	0	0	1
15	Cojear 'to limp'	22	0	0	1
16	Patinar 'to skate'	25	0	0	1
17	Gatear 'to crawl'	39	0	0	1
18	Bucear 'to dive'	49	0	0	1
19	Remar 'to row'	53	0	0	1
20	Esquiar 'to ski'	58	0	0	1
21	Trotar 'to trot'	66	0	0	1
22	Tambalear 'to stagger'	69	0	0	1
23	Galopar 'to gallop'	123	0	0	1
24	Nadar 'to swim'	311	0	0	1
25	Bailar 'to dance'	1283	0	0	1
	Total	18338	453	2.5	

Tabel 3 viser utvetydigt at mådesverber i teliske konstruktioner som [S V *a* NP] rent faktisk forekommer, omend marginalt, så dog systematisk i et sprog som spansk (*verb-framed*), i modsætning til hvad Aske (1989) hævder. Af alle de observerede forekomster af mådesverber (18338) indgik 2,5 % (453) i en telisk konstruktion med præpositionen *a*.⁸ Der er altså ikke blot tale om sporadiske forekomster af denne sprogbrug. Tabel 3 viser først og fremmest at opdelingen af de spanske mådesverber i A- og B-verber, er tæt korreleret med den indbyrdes rangering af verberne mht. tiltrækning og afvisning af den teliske konstruktion. Linjen

8. Dertil kommer, som jeg diskuterer i Pedersen (*submitted*), at tilsvarende konstruktioner med præpositionen *hasta* ('indtil') måske også bør karakteriseres som teliske.

med fed adskiller A-verberne (med telisk association i den leksikalske betydning) fra B-verberne (minus telisk association). Verbets tiltrækning til den teliske konstruktion afhænger systematisk af eksistensen af associeret retningsbestemthed i verbets leksikalske betydning. FET-værdier tæt på 0 indikerer relativ høj tiltrækning, hvorimod værdier tættere på 1 indikerer en relativt lavere tiltrækning, eller ligefrem afvisning (fx værdien 1, eller meget tæt på 1). Tabel 3 viser mere specifikt at man kan forvente at finde spanske mådesverber med en retningsbestemt association i den teliske [S V a NP] – konstruktion med en hyppighed der afhænger af graden af telisk association i verbets leksikalske betydning. Omvendt viser Tabel 3 at mådesverber der ikke har et sådant associativt element i deres betydning (fra *danzar* og *nedefter*), er uafhængige af den teliske konstruktion, og at man ikke kan forvente at de bliver brugt i denne konstruktion overhovedet. Det er klart at man ikke kan udlede af denne kvantitative analyse at det ikke er muligt med disse verber, sporadisk, at finde eksempler på denne sprogbrug, navnlig i store korpora. Fx kan man finde eksempler med verbet *nadar* ('svømme'). Se Pedersen (i trykken):

- (13) **Nadó a** tierra y caminó a través de la isla (Spanish: CREA)
 swim- to shore and walk- across the island
 PST.3SG PST.3SG
 'Han svømmede ind til kysten og vandrede hen over øen'

Bemærk at analysens rangering af verberne ikke blot afspejler verbets relative tiltrækning til den teliske konstruktion; den er også følsom over for konstruktionens *entrenchment* i grammatikken i kombinationen med hver enkelt verbum. For eksempel er telicitets-ratioen for *rodar* meget høj (7,9%). Alligevel har dette verbum en relativt lav rangering (9). *Caminar*'s rangering er højere (7), og *correr* rangerer endnu højere (2), på trods af deres relativt lave telicitets-ratio, der er henholdsvis 0.9% og 3.8%. Den højere rangering af *caminar* og *correr* skyldes simpelthen den højere observerede hyppighed i den teliske konstruktion (absolut hyppighed), som er henholdsvis 21 and 150. Dette vil jeg med henvisning til basale principper inden for den kognitive lingvistik fortolke som udtryk for at den teliske konstruktion med verberne *caminar* og *correr* har en højere grad af *entrenchment* i grammatikken (de er simpelthen mere frekvente), sammenlignet med tilsvarende konstruktioner med *rodar*.

Volar ('at flyve') har en langt højere rangering end *navegar* ('at sejle'). Dette skyldes sandsynligvis at *volar* i mere generel forstand refererer til det at et individ/fugl/transportmiddel mm. bevæger sig (et sted hen) gennem luften. Det kan vi se af de leksikalske definitioner i Tabel 1, hvor den leksikalske profil under *volar* indledes med: 'at bevæge sig i luften...'. *Navegar* refererer mere specifikt til aktiviteten at manøvrere et bestemt transportmiddel, herunder at transportmidlet bevæger sig. *Volar* har dermed en direkte spatial og retningsbestemt association, mens *navegar* primært forbindes indirekte med bevægelsesretning i forbindelse med manøvrering af et transportmiddel. Vi kan på den baggrund forvente at *volar*'s rangering er højere.

Med henblik på at tilvejebringe kontroldata har jeg som nævnt lavet tilsvarende søgninger med de engelske mådesverber *float*, *dance* og *crawl* i British National Corpus, jf. (14)-(16):

(14) She felt as if she could **float** up into the starry night. (BNC)

(15) ...he **danced** over to where Mait sat in the sedan chair. (BNC)

(16) He **crawled** to a local hospital and was transferred to Ankara for treatment... (BNC)

Resultaterne for den engelske kontrolgruppe ses i Tabel 4:

Tabel 4: Kontrolgruppe – Engelske mådesverber. Pedersen (*submitted*).

Manner of motion verbs	Verb tokens	Goal-oriented	Ratio of telicity (%)
Float	1230	134	10.9
Dance	2163	25	1.2
Crawl	764	201	26.3

Data for *dance*, som er et verbum med en klar mådesverbum-profil (dvs. minus telicitetsprofil), indikerer at dette verbum rent faktisk optræder i den teliske bevægelseskonstruktion (25 forekomster),

hvilket ikke er tilfældet for de tilsvarende *danzar* og *bailar* i spansk, jf. Tabel 3. Dog er telicitets-ratioen lav (1,2%), hvilket indikerer at verbets leksikalske betydning til en vis grad er en restriktiv faktor i engelsk. Hvad angår *float*, der også har en klar mådesverbum-profil, er det interessant at se at data i endnu højere grad er markant divergerende sammenlignet med de spanske. *Float* forekommer relativt hyppigt i teliske konstruktioner (10.9%), i modsætning til hvad vi har fundet for det tilsvarende spanske *flotar*. Faktisk kan de teliske konstruktioner være endog meget frekvente i engelsk, selv i de tilfælde hvor verbet i højere grad har en mådesverbum-profil, og den teliske anvendelse ikke er klart indikeret i verbets betydning. Det ser vi fx i data for *crawl*.

De spanske data viser at den teliske [S V *a* NP] – konstruktion kun kan forekomme når teliciteten er indikeret i verbets leksikalske betydning, jf. Tabel 3. Mine data for den engelske kontrolgruppe viser at en sådan verbal “licens” ikke er påkrævet i engelsk, selvom der, som vi vel måtte forvente, ser ud til at være en sammenhæng mellem valg af verbum og hyppigheden af den teliske konstruktion. Data underbygger således min hypotese om at:

- 1) Mådesverber i teliske konstruktioner kan forekomme systematisk, omend marginalt, i spansk.
- 2) Verballekset i spansk spiller en afgørende rolle for muligheden for at anvende et mådesverbum telisk.
- 3) Verballekset i engelsk spiller ikke en tilsvarende styrende rolle.

5. Fortolkning af analysens resultater

Jeg har i tidligere publikationer (Pedersen *submitted*, i trykken, 2009a, 2009b, 2009c, 2008) argumenteret for at sprog er forskellige mht. det fundamentale organiserende princip i sætningen: diagrammatisk vs. leksikalsk organisering.

Leksikalsk organisering kan illustreres ved den måde vi konceptualiserer en bestemt middagsret. Essensen af det vi typisk forstår ved en middagsret, er forestillingen om bestemte ingredienser i mere eller

mindre faste kombinationer, afhængigt af hovedingrediensen. Det kan fx være: **stegt flæsk** med kartofler og persillesovs, **spagetti** med kødsovs eller tomatsovs, **kogt torsk** med kartofler og sennepssovs, **kina-and** med ris, **grillkød** med salat og flute, **flæskesteg** med rødkål og brunede kartofler osv. Konceptet *middagsret* er ikke tænkt som en generel madstruktur der fleksibelt kan udfyldes af forskellige ingredienser/råvarer. Rettens hovedingrediens repræsenterer og strukturerer retten ved at udpege nogle basale ingredienser, der hver især bidrager til rettens karakteristiske form og substans, herunder smag. I forbindelse med tilberedningen tilføjes retten yderligere struktur, herunder æstetisk form og betydning når den præsenteres på en bestemt måde på tallerkenen; og tilføjes evt. supplerende ingredienser der ikke umiddelbart er udpeget af hovedingrediensen.

Diagrammatisk organisering kan illustreres ved det måltidskoncept der ofte karakteriserer fastfood. Den rolle fastfood spiller i de moderne vestlige samfund, afspejler, ud over ideen om at tilberedningen af maden skal være hurtig og nem, også typisk en forestilling om at et måltid kan organiseres diagrammatisk.⁹ Hvor fx pizzaen oprindeligt var defineret af ganske bestemte ingredienser, konceptualiserer vi, som fastfood-ret, pizzaen ud fra en generalisering over pizza-retter, dvs. vi opfatter pizzaen som en generel madstruktur med en overordnet abstrakt form og smagskoncept, der så kan udfyldes fleksibelt af mere substantielle madkomponenter. Begrænsningen ligger kun i hvad der smager godt, er rentabelt, og i øvrigt passer godt til konceptet, dvs. det skal være funktionelt og æstetisk acceptabelt. Grundstrukturen i pizzaen, den bagte pizzabund, hvis substans i øvrigt også kan variere i dag, tænkes ikke primært som en restriktiv hovedkomponent med hensyn til hvad

9. Denne organisationsform, der implicerer fleksibilitet med hensyn til brugen af materialer i produktionen, er mere generelt et grundvilkår i moderne samfund med industri- og masseproduktion, hvor man tænker meget i produktdesign med dertil hørende materialevalg. Det gælder også konstruktionen af moderne bygningsværk, der grundlæggende konceptualiseres i rumlige konturer, og mere konkret udformes på grundlag af en tegning. På arkitektens skrivebord ligger bygningsværket således først som en skitse, senere som en tegning (diagram). Mere substantielt tænker arkitekten i byggematerialer som passer til bestemte dele af bygnings-skelettet, men som kan variere og i princippet kan være af forskellig art: sten, mursten, træ, glas, aluminium..., dog selvfølgelig under hensyntagen til at det skal passe ind i bygningskonceptet og være funktionelt, og være om ikke smukt så i det mindste æstetisk acceptabelt.

den kan kombineres med. Pizzaen kan bestilles med et utal af forskellige komponenter, og endda komponeres af kunden selv. Det samme gælder fx sandwichen, eller senest de amerikanske bagels med fyld. Man kan også tænke på pitabrød-konceptet, som har vundet indpas på de danske middagsborde og i institutionerne. Pitabrød med fyld opfattes ikke længere som lavere rangerende fastfood, selvom det i virkeligheden har samme organisationsform. Man komponerer her selv sin mad ud fra hvad man putter i en overordnet pita-form/smagsstruktur, som i princippet ikke sætter grænser for hvad ingredienserne kan være. Interessant nok har det traditionelle dansk/svenske smørrebrøds-koncept til dels samme organisationsform.

I den sproglige sammenhæng er hypotesen at verballeksemet og verbaluafhængige diagrammer spiller en forskellig rolle i organiseringen af argumentstrukturen i sprog som engelsk og dansk på den ene side, og fx romanske sprog som spansk på den anden.

Engelsk og dansk organiserer argumentstrukturen i et grundlæggende skelet (et diagram) der uafhængigt af verbets leksikalske betydning, fastlægger sætningens fundamentale form og betydning. I den aktuelle sammenhæng bestemmes den basale argumentstruktur i sætningsdiagrammet: [SUBJ V OBL] / 'X bevæger sig til Y'. Sætningsdiagrammer af denne type opstår og eksisterer som en del af vores grammatik som følge af sprogbrugerens konstante generaliseringer over sprogbrogen. De svarer altså til hvad Goldberg beskriver som skematiske argumentstrukturkonstruktioner (Goldberg 2006). Sætningsdiagrammets *slots* udfyldes af leksikalske størrelser, der yder et mere substantielt bidrag til betydningen. Bevægelses(mådes)verbet, fx, specificerer bevægelsesforløbet. Leksikalske størrelser er karakteriseret ved implicitte valensrelationer som er en del af betydningen, og som i forskellig grad, eller slet ikke, falder sammen med sætningsdiagrammets betydningsstruktur. Det er specielt vigtigt at pointere at ifølge dette synspunkt, er det i sprog som engelsk og dansk ikke verbalvalensen der fastlægger sætningens fundamentale form og betydning (sætningsskelettet), selvom det måske kunne se sådan ud.¹⁰

10. Kun indirekte, i et diakront perspektiv, er det leksikon der spiller den centrale rolle i etableringen af sætningens grundlæggende skelet, fordi sætningsdiagrammer, diakront set, via generaliseringer over sprogbrogen er afledt af leksikon (Pedersen 2009a).

organisationsniveau der ikke kan afledes af verbet (*a codazos*). Se Pedersen (i trykken) for flere detaljer. Den spanske version af (17) kan tilsvarende karakteriseres på følgende måde:

Spansk:

- (18) La botella **entró** en la cueva (flotando)
 Flasken bevægede sig ind i hulen (flydende)
 [(SUBJ) V (OBL)] / 'X bevægede sig ind i Y'
 Den leksikalsk organiserende valensstruktur
 [...V...] **ADV** / 'A specificerer B'
 Adverbielt diagram, ikke verbalbestemt¹²

Sammenfattende er det min hypotese at sprog som engelsk og dansk på den ene side og sprog som spansk på den anden side, bruger leksikon og skematiske diagrammer, der er generaliseret over sprogbrugen, fundamentalt forskelligt i organiseringen af sætningens argumentstruktur: engelsk og dansk bruger skematiske diagrammer som sætningsskeletter der udfyldes leksikalsk, mens spansk bygger sætningen op omkring substantielle leksikalske valenskonstruktioner der understøttes og specificeres diagrammatisk. Denne typologiske forskel kan overordnet set forklare at det spanske mådesverbuds leksikalske substans ser ud til at spille en helt afgørende rolle for hvorvidt verbet kan optræde i en telisk konstruktion. Den leksikalske substans i engelske mådesverber ser ikke ud til at spille en tilsvarende fundamental rolle.¹³

12. Det verbalafhængige ADV-diagram vil ofte udfyldes af et mådesverbum i gerundium, men det kan også bestå af et andet materiale, jf. udtrykket *a codazos* i den spanske version af way-konstruktionen ovenfor.

13. I Korzen & Lundquist (2004) opfattes substantiver og verber som de poler omkring hvilke sprogs gengivelse af verden generelt er organiseret (s. 23). Leksikaliseringsmønstret mht. distribution af information på substantiver og verbum ses endvidere som den fundamentale typologiske parameter (s. 23). Ud fra de præmisser argumenterer de for at verballekset har en særlig status i sætningens argumentstruktur i germanske sprog (endocentriske sprog), mens substantivlekset tilsvarende har en særlig status i romanske sprog som spansk (exocentriske sprog) (Se fx Korzen & Lundquist 2004: afsnit 5-6 + figur s. 24). De data jeg har præsenteret i denne artikel synes ikke at underbygge analysen i Korzen & Lundquist (2004). Min analyse peger på at verballekset i romanske sprog spiller en central restriktiv rolle i bevægelseskonstruktionens fundamentale teliske argumentstruktur, mens dette i mindre grad

5.1 *Intra-lingvistisk variation: Variable type framing*

Hypotesen giver også mulighed for at beskrive gradueringen af hyppigheden for denne sprogbrug i spansk, der er snævert korreleret med verbets semantiske struktur. Jeg opererer således med begrebet *variable type framing* og tre hovedkategorier der afspejler hvor central teliciteten er i verbets leksikalske struktur: 1) *Core framing*, 2) *Marginal framing* og 3) *Impossible framing*. Ved *core framing* er teliciteten en del af verbets kernebetydning, og som man kan forvente er dette den hyppigste variant i spansk:

- (19) La botella **entró** en la cueva (Core framing)
 The bottle entered the cave

Når den verbale konstruktion er baseret på *marginal framing*, er kun en marginal del af verbets betydning anvendelig til en telisk konstruktion. Teliciteten er kun perifert og associativt tilstede i verbets leksikalske struktur, idet kernen i verbets betydning er 'måde/middel':

- (20) **Corrió** al lavabo (Marginal framing)
 'He ran to the toilet'

Endelig betyder *impossible framing* at teliciteten ikke er tilstede, ikke engang associativt, i verbets leksikalske struktur, hvilket umuliggør den teliske konstruktion:

- (21) * **Bailó** fuera de... (Impossible framing)
 'Hun dansede ud af...'

Her er verbets betydningsstruktur ude af stand til at etablere en valensrelation der er baseret på telicitet.

er tilfældet i germanske sprog som engelsk og dansk; altså at informationen i spansk i højere grad er organiseret omkring verbet, sammenlignet med engelsk og dansk. På det punkt er min analyse af spansk mere på linje med det klassiske leksikaliserings synspunkt vi finder i Talmy (1991, 2000), hvor romanske sprog klassificeres typologisk som *verb-framed*. Talmy var dog ikke opmærksom på at ikke bare teliske bevægelsesverber som *entrar* og *salir*, men også ateliske bevægelsesverber som *correr* og *volar* (mådesverber) systematisk optræder i teliske bevægelseskonstruktioner i spansk.

6. Konklusion

Vi må konkludere at det veletablerede synspunkt der kommer til udtryk i Aske (1989) ikke kan forklare mine data. Spanske mådesverber kan forekomme i teliske bevægelseskonstruktioner hvis der er et element af retningsbestemt bevægelse i verbets leksikalske betydning. En tilsvarende licensgiveragtig leksikalisk restriktion kan ikke observeres i de engelske data. Jeg fortolker det som en mere generel typologisk forskel med hensyn til organisationsstrategi i opbygningen af sætningen. Spansk organiserer, modsat engelsk og dansk, primært argumentstrukturen omkring verbet ved hjælp af valensrelationer i en leksikal konstruktion. Mere specifikt kan den teliske brug af mådesverber i verbalbaserede sprog som spansk (og fransk, japansk, hindi m.fl.) karakteriseres som *marginal type framing*. Analysen viser hvorledes nyere, mere teoretiske, anvendelser af begrebet *konstruktion*, sådan som det kommer til udtryk i konstruktionsgrammatiske sprogteorier, kan bidrage til væsentlig grammatisk indsigt.

7. Perspektiver for teorier om fremmedsprogstilegnelse

Hvis det er rigtigt at sprog som engelsk og dansk på den ene side og sprog som spansk på den anden er typologisk forskellige med hensyn til hvilken organisationsstrategi der anvendes i opbygningen af sætningen (som er det synspunkt jeg argumenterer for), så får det umiddelbart konsekvenser for bestemte dele af fremmedsprogstilegnelsesteorien.

Inden for rammerne af den kognitive lingvistik er der relativt bred enighed om at de sproglige mønstre vi kender fra vores eget sprog (L1), og som er kodet i vores grammatik, influerer på vores brug og vores tilegnelse af et andet sprog (fx Slobin 1996). Fx er det velkendt at danskere og svenskere der tilegner sig spansk udviser en overdreven brug af de for dansk og svensk så typiske satellitter; fx i udtryk som: *Pedro sale *allá/ahí/hacia abajo* ('Pedro går ud *derhenad/derover/ nedad*'). Dette fænomen er blevet kaldt *satellization* (Cadierno 2004, Donoso *submitted*). Der er imidlertid også data der peger på at fremmedsprogsbrugere der udviser tendens til *satellization*, samtidig overdriver anvendelsen af det "korrekte" mønster i spansk, dvs. [retningsverbum + gerundium] (Donoso *submitted*), fx i eksempler som:

- (22) se **suben escalando** al tronco ('de bevæger sig op kravlende i træet')
- (23) le **salió volando** un enorme búho ('den enorme ugle bevægede sig ud flyvende mod ham')
- (24) **viene corriendo** como flecha el perro ('hunden kommer løbende som en pil')
- (25) el perro **viene nadando** ('hunden kommer svømmende')

Det er selvfølgelig muligt, isoleret set, og i grammatisk forstand, at bruge gerundium i disse tilfælde, men indfødte vil ofte nøjes med hovedverbet og undlade at bruge gerundium; bevægelsesmåden kan så udledes af konteksten. Men hvad vigtigst er, de vil ofte karakterisere denne sprogbrug som værende forkert. Denne fejltipe kan selvsagt ikke forklares som en overførsel af et L1-mønster til L2-brug, men er snarere en form for overgeneralisering af L2-regler.

Vi kan spørge hvad det er sprogbrugeren synes at mangle for at kunne eliminere såvel fejl der kan tilskrives *satellization* via L1, se ovenfor, som overdreven brug af gerundium i L2, jf. (22) - (25). Umiddelbart er der næppe kun tale om manglende kendskab til/træning af mere specifikke regler (der sikrer at man ikke fejlagtigt overfører fra L1 og overgeneraliserer fra L2); det er i hvert tilfælde umuligt at begrunde fejltypen i (22) - (25) med det. Det er en nærliggende tanke at L2-sprogbrugeren netop mangler den organisationsstrategi der er karakteristisk for spansk, og som L1-brugere af spansk anvender. Denne strategi går, som jeg har beskrevet det i denne artikel, ud på at bygge bevægelseskonstruktionen op omkring verbets leksikalske struktur, der typisk udtrykker 'bevægelse og retning'. Strategien resulterer i at man i meget begrænset grad gør brug af satellitter der udtrykker retningsbestemthed, herunder teliske PP, da den teliske betydning ligger i verbet. Hvis man anvender satellitter, skal retningsbestemtheden være indikeret i verbet. Men det er også en strategi der resulterer i at man kun opererer med **muligheden** for at udtrykke bevægelsesmåde, og at dette betydningselement potentielt organiseres i et diagram på et sekundært organisationsniveau, uafhængigt af verbet. Strategien er derfor tæt forbundet med en særlig pragmatisk kompetence: Hvornår anvendes blot retningsverbum, mens måden infereres i konteksten, og hvornår udtrykkes måden i et diagram på et sekundært sætningsniveau?

Hvis vi i stedet for at tale om overførsel af et mønster fra L1 til L2 (Slobin 1996), taler om overførsel af organisationsstrategi fra L1 til L2, vil vi bedre kunne forklare disse komplekse data, der umiddelbart kan virke modsætningsfyldte. De kan nemlig forstås på den måde at de svenske L2-sprogbrugere bruger diagrammer fra deres L1 (der fx bestemmer den fejlagtige brug af satellitter), men også diagrammer over L2 som de har tilegnet sig via generaliseringer i tilegnelsesprocessen,¹⁴ som L2-sætningens grundskelet. Sprogbrugeren i (22) - (25) bygger sine L2-bevægelseskonstruktioner op over et diagram hvori der indgår et *slot* til måde (der kan udfyldes af gerundium). L2-sprogbrugeren kan selvfølgelig nå meget langt i tilegnelsesprocessen ved at danne diagrammer over spanske sætninger hvori mådeskomponenten indgår og fylde de indlærte verbalformer i,¹⁵ men altså ikke eliminere overdreven brug af gerundium som i (22) - (25).

Ifølge denne fortolkning af de modstridende data ovenfor, består indflydelsen fra L1 først og fremmest i at L1-organisationsstrategien (diagrammatisk strategi) overføres til L2-sprogbrugen, hvilket så kan manifestere sig på forskellig vis. Vi udvider derved Slobins tanker til også at gælde sprogets basale organisationsstrategi:

‘In the moment of verbalising an event (in L2), **the specific patterns** of a language (L1) shape the manner in which it is expressed’ (Slobin 1996) →

‘In the moment of verbalising an event (in L2), **the organizational principle** of a language (L1) shape the manner in which it is expressed’

Ud fra den fortolkning giver ovenstående data faktisk god mening.

14. Det drejer sig her om avancerede L2-sprogbrugere.

15. Den skitserede hypotese om typologiske forskelle mht. organisationsstrategi forudsiger at der er endnu større barrierer for spanieren der ønsker at tilegne sig fx dansk eller engelsk. Spanieren vil forsøge at organisere L2-sætningen med et indlært verballeksem som kerneelement der via valensrelationer holder sammen på resten af den centrale argumentstruktur (fordi sådan organiserer han sit L1). Men en sådan organisationsmåde vil være meget begrænsende for sprogbrugen i L2-sprog som engelsk og dansk, hvor det ofte vil være sådan at argumentstrukturen, fx i telisk bevægelse, kun delvis eller slet ikke er betydningsmæssigt repræsenteret i verballekset.

Henvisninger

- Aske, J. (1989). Path predicates in English and Spanish: a closer look, i K. Hall, M. Meacham, & R. Shapiro (red.) *Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 1-14. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.
- Beavers, J., B. Levin & T. Shiao Wei. (To appear). The typology of motion expressions revisited, *Journal of Linguistics*, 46-3, 1-58.
- Cadierno, T. (2004). Expressing Motion Events in a Second Language: a Cognitive Typological Perspective, i M. Achard & S. Niemeier (red.) *Cognitive Linguistics, Second Language Acquisition, and Foreign Language Teaching*, SOLA Studies on Language Acquisition. Mouton de Gruyter, Berlin, 13-49.
- Chomsky, N. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Corpus del Español. M. Davies. [Http://www.corpusdelespanol.org](http://www.corpusdelespanol.org)
- CREA. Corpus. Real Academia Española (RAE). [Http://corpus.rae.es/creanet.html](http://corpus.rae.es/creanet.html)
- Donoso, A. (*submitted*). The impact of Swedish L1 on the expression of Path and Manner in Spanish L2.
- Fábregas, A. (2007). The Exhaustive Lexicalisation Principle, *Nordlyd: Tromsø Working Papers in Linguistics* 34:2, University of Tromsø, Tromsø, Norway, 165-199. <http://www.ub.uit.no/munin/nordlyd/>.
- Goldberg, A. E. (2006). *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Harder, P. & L. Heltoft & O. Nedergaard Thomsen (1996). Danish directional adverbs. Content syntax and complex predicates: A case for host and co-predicates, i E. Engberg-Pedersen et al (red.) *Content, expression and structure: studies in Danish functional grammar*. Amsterdam: John Benjamins, 159-198.
- Korzen, I. & Lita Lundquist (red.). (2004). *Sprogtypologi og oversættelse. Endocentriske og exocentriske sprog*. Materialesamling, Handelshøjskolen (CBS).
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*, Vol. I. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Martínez Vázquez, M. (2001). Delimited events in English and Spanish, i *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense*, 9: 31-59.
- Moliner, M. (1984). *Diccionario de uso del Español*. Madrid: Gredos.
- Pedersen, J. (*Submitted*). Spanish expressions of directed motion revisited – variable type framing.

- Pedersen, J. (I trykken). The *way*-construction and cross-linguistic variation in syntax. Implications for typological theory, i J. Hudson et al. (red.), *Conceptual Spaces and the Construal of Spatial Meaning*, Oxford: Oxford University Press.
- Pedersen, J. (2009a). The Construction of Macro-events. A typological perspective, I C. Butler & J. M. Arista (red.) *Deconstructing constructions*, Amsterdam/New York: John Benjamins, 25-62.
- Pedersen, J. (2009b). Lexical and constructional organization of argument structure. A contrastive analysis, i Jordan Zlatev et al (red.) *Studies in language and cognition*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 230-245.
- Pedersen, J. (2009c). Syntaktiske betingelser i argumentstrukturen. Et kontrastivt perspektiv, i L. Falster Jakobsen, et al. (red.) *Ny Forskning i Grammatik 16*, Odense: Syddansk Universitet.
- Pedersen, J. (2008). Organización léxica y esquemática – una perspectiva tipológica, *Papers from the VIII congress on general linguistics 2008*. Madrid.
- Pourcel, S. & A. Kopecka (2006). *Motion events in French: Typological intricacies*. Unpublished ms., University of Sussex and Max Planck Institute for Psycholinguistics, Brighton, UK, and Nijmegen, The Netherlands.
- Slobin, D. I. (1996). Two ways to travel: verbs of motion in English and Spanish, i M. Shibatani & S.A. Thompson (red.), *Grammatical constructions: Their form and meaning*, Oxford: Oxford University Press, 195-219.
- Snyder, W. (2001). On the nature of syntactic variation: Evidence from complex predicates and complex word-formation, *Language* 77(2), 324-342.
- Son, M. (2007). Directionality and resultativity: The cross-linguistic correlation revisited, *Nordlyd: Tromsø Working Papers in Linguistics* 34:2, University of Tromsø, Tromsø, Norway, 126-164. <http://www.ub.uit.no/munin/nordlyd/>.
- Stefanowitsch, A. & S. Th. Gries (2003). Collostructions: investigating the interaction between words and constructions, *International Journal of Corpus Linguistics*, 8:2, 209-43.
- Talmy, L. (1985). Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms, i T. Shopen (red.) *Language typology and syntactic description (vol. 3): Grammatical categories and the lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press, 57-149.

- Talmy, L. (1991). Path to realization: a typology of event conflation, in L.A. Sutton, C. Johnson & R. Shields (red.) *Proceedings of the Seventeenth Annual Berkeley Linguistics Society*, Berkeley: Berkeley Linguistics Society, 480-519.
- Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics*. Vol.1 and 2. Cambridge, MA: MIT Press.